

Umran

aylık siyasi düşünce ve kültür dergisi

Sahibi

Umran Yayıncılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Abdullah Yıldız

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Yazı İşleri Müdürü

Veli Kahraman

Yayın Kurulu

Cevat Özkaya, Abdullah Yıldız,
İdris Kahraman, Şakir Altıntaş

İdare Merkezi

Kızıtaşı Cad. No: 56/1 Fatih-İst.
Tel: (0212) 533 72 02-631 13 85
Fax: 534 88 88
e-mail: umrand@hotmail.com

Abone Şartları

Yıllık (12 sayı): 4.800.000 TL.
Öğrenci (12 sayı): 4.000.000 TL.
Yurtdışı Yıllık: 60 DM- 40 \$
Posta Çeki No:
Veli Kahraman 1605072
Avrupa İçin Hesap No
Sedat Yıldız
Commerz Bank BLZ: 10040000
Konto No: 8082596

Fiyatı: 400.000 TL.

Temsilcilikler

Ankara Hikmet Erdem (0312) 435 91 27
Trabzon Abdullah Yaylı (0462) 321 95 44
Adana Kamil Yıldırım (0322) 363 34 19
Isparta Mustafa Senirli (0246) 218 39 27
Zonguldak Abdullah Karagüzel (0372) 253 06 19
İzmir Naci Cephe (0232) 253 32 61
İzmit Cengiz Durak (0262) 325 68 14
Almanya Sedat Yıldız Kotbusserdamm 23
10967 Berlin Almanya
Tel: (0049) 0172 724 72 22

Dizgi, İçdüzen, Kapak: Umran
Baskı: Yıldızlar Matbaacılık A.Ş.
Tel: 576 29 89 -544 17 47

Umran'dan

Seçim tarihinin TBMM tarafından 18 Nisan olarak belirlenmesi ve seçim hazırlıklarının bütün hızıyla devam etmesine paralel olarak 28 Şubat sürecinin sona erip ermediği tartışmaları da birden alevlendi. Seçkin elitlerin **halkoyu korkusu** yeniden nüksetti. Ya halk, bunca modern ve post-modern müdahalelere (27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat) rağmen tutar da oyunu "istenmeyen" partilere (hadi kabaca söyleyelim "vebalılara") verirse!... İşte postalperver aydınların karabasanı budur.

Halkına yabancılaşmış ve hatta ona hasım haline gelmiş sivil ve asker elit, kendi insanını bir türlü rüşüne eremeyen, sürekli vesayet ve kontrol altında tutulması gereken, halk deyişiyle serbest bırakılırsa ya davulcuya ya da zurnacıya kaçma ihtimali kuvvetle muhtemel bulunan "cahil-cühela güruhu" olarak görme ve devam etmektedir. 75. yıldönümü mutantan törenlerle kutlanan cumhuriyet, bu gidişle, ilk yıllarında olduğu ve bugün de geçerliliğini sürdürdüğü biçimiyle bir "cumhur" yani "halk çoğunluğu" egemenliği olarak değil, "**aydın despotizmi**" şeklinde sürüp gidecektir.

Umran bu sayısını, 18 Nisan seçimlerinin, bu ma'kûs talihin kırılmasına vesile olacak bir özgürlük sürecinin ilk adımı olması; yani "artık tamam!" diyebileceğimiz günlerin başlangıcı olması temennisiyle bu konuya ayırıyor.

Yazarlarımızdan **Cevat Özkaya**, Kanun Devletinden Hukuk Devletine başlıklı yazısıyla, soruna demokrasi, hukuk ve anayasa kavramları çerçevesinde yaklaşırken **M. Emin Göksoy**, 28 Şubat Süreci bağlamında bir türlü halka ayak uyduramayan "Seçkinliliğin" serüvenini, bir anlamda handikapını, sosyolojik veriler ışığında değerlendiriyor. **Abdullah Yıldız** ise Elitlerin Halk Korkusu başlığını verdiği incelemesinde, tarihsel süreç içerisinde "aydın despotizmini" ele alıyor.

İlideniz Tümay'ın "Totaliterizm, Resmi İdeoloji ve İslam" konulu yazısı ile **Nurettin Özcan**'ın "Gökkuşakı Bizim" başlıklı denemesi, aynı sorunun arkaplanını kavrama noktasında önemli ipuçları ve anektodlar sunuyor.

Haluk Burhan'ın Ahlak üzerine kaleme aldığı ve yakında Pınar Yayınları arasında kitaplaşacak olan seri yazılarından biriyle; "Tahtı Ahlak"la devam ediyor. Umran'ın 54. sayısı **Said Çekmeçil**, **Ahmet Mercan**, **Vedat Aydın** ve diğer tanıdık imzaları tamamlanıyor.

Yazarmız **Yıldırım Canoğlu**'nun Zihinsel Kirlenme'yi inceleyen dizi yazısı ise gelecek sayımızdan itibaren devam edecek.

Daha güzel Umran'larda buluşmak duasıyla...

bu sayıda...

- 3 **CEVAT ÖZKAYA**
Kanun Devletinden Hukuk Devletine
- 6 **MUZAFFER EMİN GÖKSU**
Toplumsal Değişime Ayak
Uyduramayan Siyasal Seçkinliğin
Serüveni 28 Şubat Süreci
- 14 **ABDULLAH YILDIZ**
Kamuoyunun Gücü
ve Elitlerin Halk Korkusu
- 24 **İLDENİZ TÜMAY**
Totaliterizm Resmi İdeoloji ve İslam
- 29 **HALUK BURHAN**
Tahdidi Ahlak ve Özgürlük
Tasavvurunda Günah
- 33 **NURETTİN ÖZCAN**
Gökkuşağı Bizim
- 37 **DR. SÜLEYMAN GÜNDÜZ**
20. Yüzyılın Son Soykırımı
ve Av Sahası Kosova
- 40 **VEDAT AYDIN**
İsyanın Dili
- 41 **RECEP ARDOĞAN**
Kur'an ve İnsan Psikolojisi
- 44 **SAİD ÇEKMEGİL**
El-Mü'min ve'l-Müheymin
- 47 **SEDAT ŞENERMAN**
Kur'an'da Ahd -III
- 52 **AHMET BAYDAR**
Kur'an'da Korku -II
- 57 **SİVİL TOPLUM İRAN'I DÖNÜŞTÜRÜYOR**
el-Müşahid el-Siyasî'den çeviri
- 60 **MUSTAFA ÖZCAN**
Ayın Panoraması/İslam Dünyası
- 68 **ALINTILAR**
- 70 **AHMET MERCAN**
Bayram Geçmiş Karşı Kıyıda
Sular Parantez İçinde İnlemiş
- 72 **ERTUĞRUL BAYRAMOĞLU**
Yansımalar
- 74 **ZEYNEP ZEYYAN - AYŞE YALÇIN**
Bir Ramazan'ın Ardından
- 76 **ABDULLAH HACIOĞLU**
TDV Dini Yayınlar Fuarından İzlenimler
- 57 **GÜLAY GÖKTÜRK**
Özgürlüklerin Sağı Solu Yoktur
- 78 **İDRİS KAHRAMAN**
Kitap Dünyası

Seçkinliğin Serüveni 28 Şubat Süreci

Muzaffer Emin Göksu

s. 14

Kamuoyunun Gücü ve Elitlerin Halk Korkusu

Abdullah Yıldız

Özgürlük ve Günah

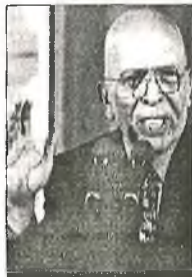
s. 29

Haluk Burhan

İran Dönüşüyor mu?

s. 57

İslam Dünyası

s. 60

Mustafa Özcan

KANUN DEVLETİNDEN HUKUK DEVLETİNE

28 ŞUBAT SÜRECİ SONA ERDİ Mİ?

Bugünlerde, iki yıldan bu yana devam edegelen 28 Şubat ara rejiminin sona erip ermediğine ilişkin tartışmalar yapılmaktadır. Kimileri askerî bürokrasinin üst seviyesinde ki değişikliklerle beraber sürecin yumuşadığını, alınan seçim kararıyla da ülkenin 28 Şubat sürecinden çıkmaya başladığını iddia ediyorlar. Kimileri de, cumhurbaşkanı sayın Demirel gibi, sürecin bitmediğini, kimsenin sürecin bittiğini varsayarak hesap yapmaması gerektiğini adeta tehditkâr bir üslupla ifade ediyor.

Biz burada sürecin bitip bitmediğini tartışacak değiliz. Asıl tartışılması gereken şey, ülkenin neden normal idare edilemediği ve niçin sıkça ara rejimlere muhtaç hale geldiğidir. Bunun nedenlerini araştırmak ve bizi ara rejimlere muhtaç eden sebepleri tarihsel süreç içinde irdelemek gerekir. Aksi takdirde 28 Şubat sürecinin bitip bitmediğini sadece bugünkü duruma bakarak hükme bağlamak bize birşey kazandırmayacaktır. Aksine, zevâhire göre yapılan sığ bir değerlendirme ve buna göre yönlendirilecek siyaset, bizi çok uzak olmayan bir gelecekte önümüze çıkacak olan yeni

bir ara rejime doğru hızla sürükleyecektir.

HAKİMİYET KİMİN?

Türkiye’de anayasaların, “milli irade ve halkoyu, halk hakimiyeti” gibi kavramları öne çıkardığı, yönetenlerin de devamlı bu kavramlara gönderme yaptığı bilinmektedir. Ayrıca “*hakimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu*” da sık sık vurgulanmaktadır. Ama, Türkiye’nin cumhuriyet rejimine geçtiği 1923 yılından bu yana yaşadığımız tarihî sürece bakıldığında, durumun pek de bu kavramların ifade ettiği anlam’a uygun olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarından başlayarak 1946’ya kadar devam eden dönemde, milli iradenin üstünlüğü ve hakimiyetin halka ait olduğu teorik olarak kabul edilmiştir. Ama, bu irade halkın seçtiği temsilciler tarafından değil, kendilerini “defacto” olarak halkın temsilcisi sayanlar tarafından kullanılmıştır. Ahmet Hamdi Başar, cumhuriyetin başlangıç dönemlerinde bu iradenin nasıl kullanıldığını şöyle belirtir: “...Gazi, halkın iradesini kendisinin temsil ettiği inandı ve milletin mümessili olan Bü-

Cevat
ÖZKAYA

*yük Millet Meclisi'ni emrine aldı. İsteddiği insanları millete namzet diye sununca bunlar ittifakla seçilmiş addolundu. Bu tarzda teşekkül eden Meclis, onun istediklerini kanunlaştırmaktan ve meşru kalıplara bağlamaktan başka birşey yapmaz ve yapamazdı".*¹

Ahmet Hamdi Başar 1946'ya kadar, aynı sözde demokratik idare usulünün devam ettiğini; bu idare usulüne kendilerinin "inkılapçı rejim", başkalarının ise "diktatörlük" dediğini beyan eder. Bu dönemler "diktatörlük"tür veya "inkılapçı rejim"dir gibi tartışmalara girmek istemiyoruz. Ancak şu kesin ki, bahsi geçen tarih diliminde aydınlar, yani asker ve sivil bürokrasi, hakimiyeti halk adına kullanma yetkisini halkın onayını almadan re'sen üzerlerine almışlardır. Bu, asker ve sivil bürokrasi, halkı geri kalmaktan kurtaracak ve onu batı standartlarına adapte edecek olan rejimin "zinde güçleri" olarak misyon üstlenmişlerdir.

"Zinde güç" tabiri hem bir gücün ifadesidir, hem de bir imtiyaz içermektedir. Bu gücün ve bu imtiyazın "inkılapçı rejim" ve benzeri kavramlarla uyduğu söylene bile, "milli hakimiyet" kavramıyla uyumadığı kesindir. Ancak "zinde güç"lerin etkinliği, bahsi geçen dönemle sınırlı kalmamıştır. Çok partili siyasi hayata geçildiği ve siyasi iktidarın seçimle el değiştirdiği günlerden bugüne kadar "zinde güç"ler etkinliğinden hiçbir şey yitirmeden varlığını devam ettirmiştir.

Bu etkinlik o kadar kesindir ki halk çoğunluğunun reyini alarak seçim kazanmak, bu ülkede bir siyasi partiyi muktedir hale getirememektedir. Halkın oyuyla seçilmiş bir iktidar, ancak "zinde güçler"in sivil kanadının kullandığı iktidara sahip olabilmektedir. Diğer kanat ise bütün gücüyle ayakta olup, seçilmiş yönetimin iktidar alanı dışında hayatiyetini devam ettirmektedir. Bundan dolayı, halkın bütün desteğine rağmen, seçimle gelen iktidarlar genellikle zinde güçler iktidarının yanında, ancak *ikinci bir iktidar odağı* olabilmişlerdir. Ve milletin hakimiyet alanı, her darbe döneminde gelen yeni ortaklarla kısıtlanmıştır. Öyle ki, milletin temsilcileri, sistem gereği kullanmak zorunda oldukları hakimiyetin icazetini *intihâb-ı sâni* (ikinci seçici) durumundaki bu ortaklardan almak mecburiyetinde bırakılmışlardır.

Bu kısmi iktidarların bile çoğu kere asker-sivil iktidar odakları tarafından tasvip görmediği ve so-

nuçta darbelerin gerçekleştiğini biliyoruz. Gerekçe hep aynıdır: "Millet sizi istemiyor!" Milletin reyiyile seçilmiş insanlar, milletin reyine hiç başvurmamış olan zinde güçler tarafından "Millet-sizi istemiyor!" gerekçesiyle iktidardan uzaklaştırılır ve cezalara çarptırılır. Rahmetli Cemil Meriç'in deyişiyle "ağ-latacak kadar gülünç" bir durum.

Bu durumdan çıkaracağımız sonuç şudur: Her ne kadar teoride hakimiyetin millete ait olduğu söyleniyorsa da, pratikte bu hakimiyetin zinde kuvvetler tarafından rahatlıkla kısıtlanabildiği ve hatta ortadan kaldırılabilirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca darbeler sonrasında oluşturulan anayasalarla da, millet hakimiyetine yapılan müdahale neredeyse sürekli hale getirilmiş ve yasal güvenceye kavuşturulmuştur. Ülkenin tartışma gündeminden uzak tutulan en büyük sorunu budur. Türkiye artık bu sorunu, yani normal dönemlerde adil, hukuki bir anayasa yapma sorununu gereği gibi tartışmak zorundadır.

TÜRKİYE'DE ANAYASALAR

Türkiye'de anayasalar, milletin eksik de olsa temsilcisi olma iddiasında olan siyasi partilerin devre dışına çıkarıldığı ara rejim dönemlerinde yapılmışlardır. Bu yasalar yapılırken bir toplumsal mutabakat arama ihtiyacı duyulmamıştır. Asker-sivil bürokrat elit kendi mutabakatlarını toplumsal mutabakat yerine koyarak bu yasaları hazırlamışlardır. Ve "evet"in alabildiğine serbest, "hayır" demenin neredeyse yasak olduğu bir ortamda milletin oyuna sunmuşlar, çıkan sonucu da meşruiyetin delili olarak kabul etmişlerdir. Ülkenin sık sık anayasa bunalımına girmesinin önemli sebeplerinden biri budur.

Milleti kaale almadan yapılan Türk anayasalarında genel tutum olarak, parlamentoda oluşacak çoğunluklara karşı açık bir çekingenlik sözkonusudur. Yasama organında oluşacak çoğunluklara karşı çekingenliğin arkasında ise; halkın kendi menfaatlerini kollayamayacağı ve yanlış oy kullanacakları kaygısı vardır. Kısaca halk cahildir, aldatılır. Bu halkın korunması görevi ise, cahil olmayan asker-sivil bürokrat elitin, bir başka tabirle zinde kuvvetlerin uhdesindedir.

Onun içindir ki, ülkemizde yapılan anayasalarda özen gösterilen en önemli şey, aydınların (asker-sivil

bürokrat elitin) halka tayin ettiği istikametini ve onların gücünün gözetilmesidir. Halkın oyu, bu istikameti ihlal etmediği ve bu gücü sorgulamadığı sürece anlamlı ve geçerlidir. Aksi takdirde genel oy'un, yani halkın seçme gücünün geçerliliği elitler tarafından devre dışı bırakılır. Nitekim 60, 71 ve 80'de açık darbelerle, 28 Şubat'ta da postmodern bir darbeyle halkın oyu geçersiz kılınmıştır. Darbe sonrasında yapılan, tepki yasaları olarak niteleyebileceğimiz anayasalarla da darbeye yasal meşrûiyet sağlayabilecek hukuki düzenlemeler yapılmıştır.

Devletin hukukla kayıtlanması, sınırlanması, görev alanının belirlenmesi ve devlet güçlerinin birbirleriyle münasebetlerinin kurallara bağlanması anayasaların temel özelliğidir; varlık sebebidir. Oysa bizim anayasalarımızda, esnek ifadelerle kayda geçen devletin görev alanı, güvenlik gerekçesiyle, siyasal-sosyal hayatın neredeyse bütününe kapsayabilmektedir. Devletin güvenliğini sağlama görevi ve neyin güvenlik alanına girdiğinin tesbiti ise, asker-sivil bürokratların tekelindedir. Onun içindir ki, bu bürokratlar "görece" bir güvenlik gerekçesiyle, kendilerini kayıtlayan, sınırlayan kanunları, hukuku aşabilmektedirler. Bu da, hukukun değil *keyfiliğin* ağır bastığı, ege-men olduğu bir yönetim tarzına vücut vermektedir.

Meseleye bu açıdan baktığımızda Türk anayasaları, keyfî tasarruflara alabildiğine imkan veren, malûl yasalar olarak nitelenebilir. Bu malûl yasalarla *normal* bir düzenin devamı mümkün olmadığı için, habire *anormal* dönemler yaşamak zorunda kalmaktayız.

YENİ BİR ANAYASA İHTİYACI

Anormal dönemlerin en önemli mağdurları durumunda olan siyasal partiler, bu mağduriyetin sebebi olan yasaları sorgulamak yerine, "Oh bu sefer de vartayı atlattık!" rahatına kapılarak durumu idare etmeye kalkarlarsa, ülke ara rejimlerden hiçbir zaman kurtulamaz. Meşrû bir yoldan halkın teveccühünü kazanmış olan siyasal mekanizmalar, bu meşru hakka sahip çıkıp, kendilerine bu hakkı verenlerin hukukunu koruyacak yerde, başka birtakım mekanizmaların ihsan ve lütfunu bekler hale düşerlerse, kendilerini ara rejimin bir parçası, bir unsuru konumuna indirgemiş olurlar.

Meşrû bir iktidarı meşrû olmayan usullerle yıkanlar, sonraki dönemin *meşrûiyet kaynağı* haline gelebiliyorsa, bu durum onların daha önce yaptıkları gayri-i meşrû hareketin sorgulanamayışındandır. 27 Mayıs sorgulanabilseydi 12 Eylül olmazdı; 12 Eylül iyi sorgulanabilseydi 28 Şubat süreci yaşanmazdı. Bu sorgulamayı yapmayan, yapamayan, her darbenin sonrasında idare-i maslahat etmeye çalışan siyasiler ve aydınlar bu tutumlarıyla bir sonraki darbenin zeminini oluşturmuşlardır.

Bu sorgulamaya, ara dönemlerin ürünü ve gerekçesi olan anayasalardan başlanmalıdır. Türkiye'de anayasal düzenin tesis edilmesi ve sivil iradeyle yeni bir anayasa yapılması gereklidir. Bugün olanlar *hukuki* değil ama *yasaldır*. Darbeleri yapanlar, hareketlerini anayasal gerekçeyle temellendirmişlerdir. Dolayısıyla hukuksuzluk, çelişki gibi görülse de, biraz da anayasal çerçeve içinde yapılmaktadır. Bu, Türkiye'nin, *kanun devletinden hukuk devletine* geçemeyişinin sonucudur. Türkiye bu çelişkili açmazdan kurtulmak zorundadır. Halkın özgürlük alanını genişletmek isteyen kişi, kurum ve mekanizmalar bu tartışmayı başlatmalı, yürütmeli ve sonuca ulaştırmalıdır.

Bir anayasa romantizmi içinde olduğumuz sanılmasın. Yani, anayasa usulüne uygun yapıldığında, iyi olduğunda herşey güllük gülistanlık olur, dertler tümüyle biter gibi bir ham hayal içinde değiliz. Ancak üstün yasa hüviyetinde olan anayasaların, milletin her ferdinin hayatını etkilediğini düşünürsek, toplumsal mutabakata dayalı yeni bir anayasa yapmanın niçin önemli olduğu daha iyi anlaşılır. Türkiye, sorunlarını tartışmaya bu temel meseleden başlayabilir ve bu meseleyi düzgün tartışabilirse, diğer sorunları çok daha rahat tartışabilir. Ve Türkiye, meselelerini rahat tartışabilirse bugün yaşadığımız gerginlikten kurtulur ve normal süreçlerde idare edilen bir ülke haline gelebilir. Siyasal partiler ülkenin ekonomik sorunlarını sığ bir biçimde gündeme getirerek bu ülkenin sorunlarını çözemeyeceklerini bilmedirler. Çünkü bu ülkenin sorunu ekonomik olmaktan çok siyasal bir sorundur. ■

1. *Halka Karşı Demokrasi*, D. Mehmet Doğan, Beyan Yay., İst. 1988., sh. 46.

TOPLUMSAL DEĞİŞİME

AYAK UYDURAMAYAN SIYASAL

SEÇKİNCİLİĞİN SERÜVENİ

28 ŞUBAT SÜRECİ

Bilindiği gibi iki yıldır ülkemizde yaşanmakta olan sosyal, ekonomik ve siyasal gerilimler bir biçimde 28 Şubat olgusuyla irtibatlı bulunmaktadır. Söz konusu olgu ile ilgili çok şey söylenmiş, değişik yorumlar getirilmiştir ki bu değerlendirmelerin en yaygınlarından birisi 28 Şubat'ın da ötedenberi yaşayageldiğimiz askeri darbelerden birisi olduğudur. Yani buna göre 28 Şubat, ortalama ikiyüzyıldır süregelen ve niteliği değişse de özü itibarıyla değişmeyen, her şeyi bilen seçkinlerin cahil toplumu dizayn etme, dolayısıyla siyasal sistemi koruma ve kollama söylemine dayalı müdahaleler zincirinin bir halkasıdır. Bir başka deyişle 1839 Tanzimat Fermanı neyse, 1876, 1908 Meşrutiyet Hareketleri neyse 1960,71 ve 1980 müdahaleleri niçin yapılmışsa 28 şubat (1997) da odur ve onun için yapılmıştır. Şüphesiz bu açıklama genel olarak doğru olsa da bir yöntem farkından söz edilebilir. Hatta herkesin kabul ettiği bu farkı ifade etmek üzere "postmodern" olarak nitelendirilegelmiştir. Buradaki postmodernlik genel geçer mantık kurallarına, merkezi değerlere yan çizme anlamlarına gelmesinden çok, asker-si-

vil karması bir darbe anlamında kullanıldığını düşünmemiz gerekir. Gerçekten de 28 Şubat hareketi, Anayasa'daki yeri ve yerine getirdiği işlev arasındaki çelişki üstüne yapılan tüm tartışmaları bir kenara bırakırsak MGK'da uçveren asker-sivil karması bir seçkinler koalisyonunun, bir başka deyişle siyaset seçkinlerini de alıp sürükleyen *iktidar seçkinliğinin* ortaya koyduğu bir harekettir. Yani askerin etkinliğinin derecesi ve önceliği ne olursa olsun 28 Şubat, bazı ekonomik elitlerin de dahil olduğu asker-sivil karması bir harekettir. Vakıa işleyiş tarzı bakımından da asker-sivil kadrolar birbirleriyle yarışmışlardır. Daha açık söylemek gerekirse, BÇG'ye karşılık SÇG, garnizon komutanlıklarına karşılık valilikler, karargâha karşılık hükümet, birbirleriyle yarışmışlar ve hatta zaman zaman "bu işin merkezi biziz" anlamına gelecek şekilde laf düellosunda bulunmuşlardır.

Peki ama bir yığın gerilimin nedeni olan bu sürecin kısaca sebebi neydi? Sürecin siyasal aktörlerine bakılırsa bu sebep, aşağıya edilmek üzere olan sistemin korunması, onun dayanakları olan ve Anayasa'da ifadesini bulan ilkelerin

Muzaffer Emin
GÖKSU

ikamesi idi. Ne var ki bu ilke ve kurumların nasıllığına ihlal edildikleri belli olmadığı gibi söz konusu süreç içinde anlam ve pratik erozyonuna uğrayan bu ilkelerin nasıllığına yerlerine ikame edildikleri bir türlü anlaşılmayacak, toplumca, daha başka amaçlar için kullanıldığı düşünülecektir.

İşin gerçeği 28 Şubat hareketi, benzerleri gibi ülkemizdeki toplumsal değişime ayak uyduramayan seçkinliğin, toplumu hep kendi yerine çekme faaliyetlerinden, bu noktada yaşanagelen sürecin basamaklarından birisidir. Ancak hareketlerde değişen şey, kullanılan argümanlardır. Bu kısa yazımızda toplumumuz için önemli olan -çünkü hala yaşanmakta olan- bu süreci daha yakından değerlendirmeye çalışacağız. Daha çok küçük alt başlıklara bölünmüş tasvirlerle dayanacak olan bu yazıda, darbenin sebebi, amacı, şekli ve sonucu gibi sorular kısa kısa cevaplandırılmaya çalışılacaktır.

DARBENİN İLERİ SÜRÜLEN GEREKÇESİ VE ASIL SEBEPLERİ

Hareketin iddia edilen temel gerekçesi, tehlikede bulunan siyasal sistemin korunması, güvence altına alınmasıydı. Bu amaçla sistemin tüm kutsalları, aforizmaları devreye sokulmuştu. Buna göre Refahiyol Hükümeti rejimi uçurumun kenarına kadar getirmiş, Cumhuriyetin dayandığı temel ilkeler (ki bunlar sosyalizm, demokrasi, laiklik ve hukuksallık'tır) alayağı edilmek üzereyken bunlar tekrar yerlerine oturtulmuştur.

Ne var ki bu hareket dev kitlelere bu ilkelerin söz konusu iktidar tarafından nasıl tehlikeye sokulduğunu, hangi karar ve icraatlarıyla tehdit ettiğini gösteremediği gibi, devam eden süreç içinde anlam ve uygulama kaybına uğrayan bu temellerin nasıl yerlerine oturtuldukları da izah edilemedi. Ancak hareket bu ilkeleri *kendi meşruiyeti* için kullandı, Yargıtay, YÖK gibi kurumların üst örgütsel yapılarını toplayarak onları işin içine dahil etti. *Yapay bir kamuoyu* oluşturabilmek için tribünlere oynandı. Mesela devletin zirvesindeki kişi, tam da (anti-sosyal, anti-de-

Milli Güvenlik Kurulu toplantı esnasında

mokratik, totaliter sistemlerdeki) siyasal katılım tipine uygun olarak kitlesel manipülasyonlara girdi. Sokaktaki insanlardan "*Cumhuriyete sahip çıkmalarını*" istedi, oradan yansıyan "*Türkiye laikdir, laik kalamacaktır*" gibi sloganlarla moral bulmaya çalıştı. Aslında çağdaşlaşmayı hedefleyen bir sistem için bu, işi çizgi dışına çekmek demektir. Peki o zaman hareketin bu görünürdeki resmi gerekçesinin dışındaki sebepler nelerdi?

İşin gerçeği bu tür sosyal-siyasal hareketlerin tek türden bir gerekçesi olamaz, sürece katılım düzeyleri farklı da olsa bir seri sebebe dayanır ki bunlardan bir kaçını sıralayalım:

1) Bunların başında iktidar seçkinliğinin işlev kaybı gelmektedir. Toplumların ekonomiye kayan örgütsel yapılanması gittikçe Türkiye'yi de etkilemekte, *seçkinciliğin altın çağı* sona ermektedir. Yani kısaca bu tür hareketlerle seçkincilik, kendi önemini anlatmaya çalışmaktadır.

2) Hemen tüm kurumların tepesindeki resmi anlayışa uygun örgütsel yapı ile alttaki halk katları arasındaki denge toplum lehine bozulmaktadır. Söyleneni basitçe ifade etmek gerekirse mevcut sendika liderleri, oda başkanları vb. bir süre sonra temsil ettikleri kitleye rağmen bir örgütsel yapı olarak kalamayacaklardır. Onun için eli çabuk tutup bazı müdahalelerin yapılması gerektiği düşünülmüştür.

3) Öncelikli olarak halk katlarının bir etos'u olarak gözüken İslam, modern versiyonlarla da birleş-

rek toplumsal hayatta (otantik anlamda olmasa bile) gittikçe etkin hale gelmektedir. Bu da sonuç olarak uzun vadede *toplumsallığın* salt siyasallığa galebesi anlamına gelmektedir.

4) Ekonomik hayatta sermayenin Anadolu'ya yayılmış olması, buna karşılık, devlet desteğine ihtiyaç duymaması; kendisini halk-devlet denkleminde devleti güçlü kılmak gibi bir mantığa kapayan anlayışın bunu (ülke için bir başarı sayacağı yerde) tehlike kabul etmesidir. Buna bağlı olarak da öteden beri devlet desteği ile ayakta duran bir ekonomi seçkinliğinin işi kışkırtıcılığa vardırmasıdır.

5) Sivil bir siyasete ayak uydurup, parti anlayışını modern bir tavırla, algılayamayan devletle halk arasındaki ikincil yapı anlayışını kazanamayan, dolayısıyla da iktidarını halkın desteğinden değil, devletin güç birimlerinden almayı amaçlayan partilerin tutumları.

6) Dış dünyanın, özellikle ABD'nin İslam dünyası ve Türkiye ile ilgili projeleriyle örtüşmüş olmasıdır.

Bütün bunların ortak paydası, dünyanın gelişen konumuna, ülkemizdeki toplumsal değişim ve dönüşüme ayak uyduramayan seçkinliğin bütün bir ül-

keyi kafasındaki bir noktada tutma düşüncesidir ve iddia edildiği gibi sebep, bir siyasal iktidarın bozulduğu dengelerin, yerinden cıttığı değerlerin tekrar konulması değil, *toplumsal değişimin* durdurulup dizayn edilmesidir. Esasen toplumda meydana getirilen kırılma gözönünde bulundurulduğunda bu işten en zarar görenlerin, söz konusu iktidarın ve onun aktörleri sayılan (RP ve DYP gibi) partilerin olduğu bile söylenebilir.

28 ŞUBAT SÜRECİ NASIL İŞLEDİ?

Burada hareketin bir envanterini çıkarmanın gereği yoksa da bu süreç içinde olup bitenlere alt başlıklar halinde kısa kısa değinmekte yarar vardır:

Anladığımız kadarıyla iş çok önceden Başbakanlık Kriz Yönetmeliği, Milli Güvenlik Siyaset Belgesi gibi müdahalenin alt yapısını oluşturan belgelerin daha sonra sistemi erozyona uğratmakla suçlanacak olan dönemin hükümeti tarafından imzalanmasıyla başlamıştı. Bu değişikliklerle (mesela) hükümetlere Anayasa çerçevesinde güvenlik tedbirleri tavsiyesiyle yetkili MGK, yaptırımli amir bir üst yapı haline geliyor; sel gibi hükümetin uğraşacağı bir doğal felaket tüm yetkileri *Kriz Yönetimi* adlı hükümet üstü mekanizmaya devretmeyi getiriyordu. Bunun ilk tipik uygulaması da 28 Şubat süreciydi. Parlamento gibi kurumlar etkisiz hale getirilirken hükümetler bir alt sekreteryaya durumuna düşürülüyor, Anayasal düzen bir başka biçime giriyordu.

Bir parti başkanının ünlü deyişiyle askerler “sivil toplum kuruluşu” (!) gibi çalışıyor, bir kamuoyu oluşturmaya girişiyorlardı. Bu çerçevede verdikleri brifinglerle devletin hukukçu, akademisyen vb. gibi kesimlerini bilgilendiriyor, onlar da *rejimin nasıl bir tehlike içinde olduğunu* (!) görmüş ve öğrenmiş oluyorlardı.

Bu çerçevede 54. Hükümet düşürüldü. Parlamentoyna verilen göz dağıyla (DTP gibi) yeni milletvekili kombinezonları oluşturuldu. Bu operasyonlar arasında 55. Hükümet atandı. Bu yeni hükümet varoluş düzleminin hakkını verdi, irtica adlı mevhum düşmanla cansiperâne savaştı.

Bu süreç içinde ortaya çıkan BÇG gibi örgütler, devlet görevlilerinden başlamak üzere vatandaşları

fişledi. Bu noktada SÇG gibi sivil kanat örgütler destek verdi.

Bu arada RP kapatıldı, ileri gelenleri yasaklı hale getirildi, DYP'nin burnu sürtüldü, milletvekillerinin dörtte birini kaybetti. Parlamento, tarihinin hiçbir döneminde görülmediği biçimiyle etkisiz hale getirildi ve galiba halka, egemenliğin tecelligâhı olan parlamentonun *sınırları* gösterilmeye çalışıldı.

Hareketin varoluş nedenlerinden birisi olarak İslami yoğunluk azaltılmaya çalışıldı. Bu çerçevede "8 Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim" adı altında yapılan bir operasyonla, yarım yüzyıldır halkın destek verdiği ve devletin onayladığı İmam-Hatip Liseleri ve Kur'an Kursları tırpanlandı. Özellikle İmam Hatipler, benzetme yerindeyse arkaya kalan tekmlenerek, önde giden dipçiklenerek acımasız bir biçimde tahrir edildi. Tepki gösterebilecek dev halk katları başbakan tarafından "*yarasalar... Kara ruhlu insanlar!..*" olarak itham edilirken bu okulların çoğunu açan ve 35 yıl boyunca dindar kesimin oylarını alarak Cumhurbaşkanlığı makamına kadar yükselen ve artık böyle bir desteğe ihtiyacı kalmadığına inanan S. Demirel "bu okulları artık kendi hallerine bırakacak değiliz" demekten çekinmedi.

Devlet dairelerinde özellikle başörtüsü çerçevesinde operasyonlar düzenlendi, pek çok dindar görevli kapı dışarı edildi. Üst düzey bürokratlar (şavcı, hakim, vali, kaymakam, vb.) sadece kendi dini inanç ve yaşayışlarıyla değil, eşinin ve çocuklarının dindarlığıyla da yargılandılar ve tedirgin edildiler.

YÖK gibi bazı devlet kurumları üs olarak seçildi, yine başörtüsü bahane edilerek ve Anayasal düzen zorlanarak öğrenciler bir gerilime itilirken öğretim elemanları çağdışı yönetmeliklerle bilimsel faaliyetlere yer kalmayacak şekilde taciz edildiler.

DARBENİN ASIL KONUSU

İRTİCA İLE MÜCADELE

28 Şubat'ın kendi söylemine dayanarak en önemli hedefinin irtica ile mücadele olduğu söylenebilir. Türkçe'de karşılığı "geriye dönmek" anlamına gelen irtica, siyasal bir kavramdır ve genel olarak yeni si-

Ve unutulmamalıdır ki hiçbir sistem, kurum, çağ, dönem, grup, örgüt, çevresindeki sosyal ağelerin aşağılanmasıyla yücelmez. Yüceltme sosyal ağelerin çevresiyle yükseltilmesine bağlıdır. Çevrelerinin alçaltılmasıyla bir şeylerin yüceltildiğini sananlar o unsurların bir süre sonra eski konumlarına geri döndüklerini görürler.

yasal yapılanmalar içinde bir devrim karşıtlığını ifade eder ve münhasıran hiçbir dini içeriğe sahip değildir. Örneklendirmek gerekirse 1917 Rusya'sında Çarcılık, Menşeviklere göre irticai bir harekettir. Ama ilerici sayılan aynı Menşevikler, kendilerinden sonra iktidarı ele geçiren Bolşeviklere göre irticai kuvvetlerdi. Buradan hareketle denebilir ki irticain temel esprisi bir önceki siyasal dönemin savunuculuğunu yapma, tüm yeni oluşumları geriye çekme çabasıdır.

Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de irtica olarak nitelendirilen kişi, grup veya hareketlerin *gerideki* hangi somut siyasal düzene atıfta buldukları belli değildir. Daha açık söylemek gerekirse Türkiye'deki irticai hareket, Cumhuriyet'in tasfiye ettiği Osmanlı düzenini ve özellikle onu sembolize eden saltanat ve hilafeti savunan hareketler olmalıdır. Ama Cumhuriyet bunlara alternatiflik üzerine kurulmuş olmasına rağmen geçen 75 yıl içinde marjinal gruplar bazında olsa bile bunları savunan, onları önceleyen hareketlere rastlanmamıştır. Dolayısıyla ülkemizde irtica, gerçek anlamında değil, *dini gelişmeleri ifade etmek* üzere kullanılmaktadır.

İşin gerçeği ülkemizin en önemli sıkıntılarından birisinin irtica olduğunda şüphe yok, ama bu irtica dinî içerikli değil, siyasal içeriklidir. Toplumsal değişim ve dönüşüme uyum gösteremeyen bir seçkinci yapı tüm gelişmeleri yok sayarak toplumu *geriye irtica etmeye*, 50-60 yıl öncesine döndürmeye çalışmaktadır. Çağdaşlığı dilinden düşürmeyen bu seçkinler, kendilerini, *yarına* olmadığı gibi *bugüne* de değil *düneye* göre programlamış bulunuyorlar. Halbuki modernlik en azından bugünü yakalamak demektir. (Modernliğin kökü olan modernus "şimdi, bugün" demektir) Hatta bu haliyle seçkincilik temel iddiası

olan çağdaşlaşmanın önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Tabii burada cevaplandırılması gerekli soru, niçin dinin irticaya adres gösterildiğidir. Aslında din, (ünlü siyaset bilimcisi M.Duverger'nin ifadesiyle) yüzyıllar boyunca halk katlarının kendini var kılma mekanizmalarının en önemlisi olmuştur. Bu durum bize, halk-seçkinci karşıtlığı üstüne oturtulmuş sistemlerde seçkincilerin niçin dini zapturapt altına alma çabasında olduklarını anlama imkanı verir. Toplumların kaos dönemlerinde, vurgunun ayyuka çıkıp güvensizliğin ve sefaletin kol gezdiği ortamlarda, bütün bunlara pratik bir çözüm getirmemesine rağmen dev kitlelerin dine daha bir sıkı tutunmaları da yine aynı gerekçeyle açıklanabilir.

Türkiye'de de halk-seçkincilik ikileminde seçkinci yapının dini dışta tutması gerekmiştir, çünkü halkı orda bir yerlerde tutmanın daha etkin bir yolu yoktur. Onun içindir ki siyasi literatürümüzde irtica, mevcut siyasi yapıyı bir önceki sisteme veya çok daha önceki dönemlere döndürmek anlamına gelmemekte, her türlü din ile (daha doğrusu dindar ile) irtibatlandırılacak ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel gelişmeleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

Dinin etkinliğini kitlelerin gözünde meşruiyet dışı gösterebilmek için de dinin, doğal haliyle içinde bulunmaması gerekli bir "siyasallık" ile itham edilmektedir, ama mesela bir okulun, bir başörtüsünün, varlığıyla nasıl siyasal olduğu açıklanamamaktadır. *İmdi irtica hertürlü İslami birikimdir.*

Bu açıdan bakıldığında 28 Şubat sürecinin din politikası, bazı siyaset bilimcilerine göre "İslam'ın kamusal alandaki görünümünü yoketmek" şeklinde

özetlenebilir. Ancak bize göre bu projeyi "İslami yoğunluğu azaltmak" (ki İslam'ın doğrudan kendisi ile mücadele söz konusu olamaz) şeklinde özetlemek daha uygun olur. Çünkü İslami birikimle her alanda partalaşılmakta, bunların bir kısmının kamusal gösterilmesi bile mümkün görülmemektedir.

Hareketin bu alanda yaptıkları iyi gözlenirse İslami yoğunluğun azaltılmasının belli kademeler halinde yürütüldüğü görülür. Mesela öncelikli olarak devletin kendisinin İslam'dan arındırılması, sonra halkla irtibat noktalarının gözden geçirilmesinin planlandığı seziliyor. Devletin arındırılması kurumlara göre değişebiliyor. Bir askerin, bir hakimin veya valinin yalnız kendisi değil, eşi, çocukları ve hatta birinci derecedeki yakınları seküler olmak, dinin örtünme emri başta olmak üzere pek çok ibadet hakkından feragat etmek zorundadır. (Memurun kendini anlamak kolay, kişi bir dereceye kadar bürokrat olup olmamakta serbesttir) Ama eşi ve çocuklarının inanç özgürlüğünün gasbını anlamak güçtür. (Ne bilelim belki dindar eş ve yakınlarının bürokratomuzun kafasını çeceleğinden korkulmaktadır).

Dinin irtica ile irtibatlandırılması noktasında karşı olunan şeyin dinin doğası değil, olumsuz anlayış

ve yorumların olduğu ileri sürülebilir. Ne var ki böylesi olumsuzlukların birinci dereceden sebebi de yasaklar, baskılardır. Yasaklar hiçbir zaman daha doğru anlayışları getirmezler. Esasen günümüzde modern kültürün kışkırtıcılığında ve modern/ulus devletlerin baskısı altında dinler kendilerini *doğalarında* değil, hep *alternatifliklerde* var kılmaktadırlar. Dolayısıyla da günümüzdeki bütün İslami algılayışların sağlıklı olduğunu söylemek mümkün değildir. İşte irtica ile mücadele sistem açısından değil, İslam açısından bu sağlıklı gelişmeleri (tabiri caizse) taçlandırmaktadır.

DARBENİN HEDEFİ: REJİMİN KORUNMASI

Darbenin hedefi, ana söyleme göre yukarıda da belirtildiği gibi Anayasa'da yazılı ilkelere dayalı rejimin korunmasıdır. Bu amaçla sivil hayata müdahale edilmektedir ve kanaatimizce bu ve benzeri hareketlerin paradoksal çelişkilerinden birisi de burada yatmaktadır. Çünkü ülkemizde iki yüzyıldır düşlenen bir çağdaş sistem için genelde gerekli olan bu temel ilkeler, öncelikle esaslı bir "sivil" hayatı öngürtür ve gerçekleştirimi salt siyasalın değil, esaslı bir sosyal hayatın kurulmasını ister. Bir başka deyişle bu iş sloganları, fiili müdahaleleri değil, sosyal bir süreci (müdahalesizliği) içine alır.

Halbuki söz konusu süreçte bu ilkeler derin yaralar almıştır. Hukuk siyasallaşmış; sosyallik *seçkinci despotizmine*, demokratiklik *salt seçkinciliğe*, laiklik yer yer *din düşmanlığına* dönüştürülmüştür. Öyle ki ihlalleri vatandaş anlamakta zorlanmaktadır ki başörtüsüne karşı verilen mücadele bunun tipik bir ör-

neğidir.

İşin gerçeği toplumsal ve dinsel bir gerçek olan başörtüsünü özellikle üniversitelerde yasaklayan hiçbir hukuki ilke yoktur. Aksine onu serbest kılan tapu gibi bir yasa vardır. Üstelik o, sosyal, demokratik bir hak olduğu kadar, din düşmanlığı anlamına alınmayan bir laikliğin de güvencesi altındadır. Ne var ki bütün bunlara rağmen başörtüsü üniversitelerde ağır bir suçtur ve onu bertaraf edebilmek için başta hukuk (daha doğrusu hukuksuzluk) olmak üzere her türlü yola başvurulmaktadır. Nazizm taklidi ikna (!) odalarından sonra acı, gözyaşı, nefret ortamında soruşturmalar sürmekte, cezalar yağmaktadır. Hatta bu soruşturmalar için hazır şablonlar geliştirilmektedir: Mesela pek çok üniversitede, birincide öğrenci, yönetimin emrine itaatsızlıktan (çirkin bir niteliklemeyle öğrenci vekarına yakışmayan davranıştan) uyarı ve kınama; ikincisinde bir cylemde ısrar etmekten ve dolayısıyla terörizme bulaşmaktan bir ay veya bir dönem okuldan uzaklaştırılma, üçüncüsünde ise Cumhuriyet'in temel ilkelerini (mesela hukuku böylesine çarpıtıp (!) ihlal etmekten dolayı ihraç cezası almaktadır. Yani üniversite yöneticileri bu keyfi uygulamayı genelleştirebilmek ve öğretim elemanlarını da işin içine sokabilmek için sebebi ve sonucu belli düzmece soruşturmalarla zorlanarak ortak etmeye çalışmaktadırlar. Yani nasıl sonuç almak

gerekliyorsa öyle davranan bu hareket, bu haliyle rejimin hukuk ilkesine sahip çıkmış olmaktadır. ABD'deki Mc Carthy'cilik örneğinde olduğu gibi bu dayatmacılık bir gün bittiğinde birileri el çabukluğu ile yok etmezse, gelecek nesil geride bir hayli (utanılacak) belge bulacaktır.

Sonuç olarak bu işlemlerin mimarı kim, niyeti ne olursa olsun toplumun, onun belli katlarını, değerlerini bir aşağılama biçimidir. Ve unutulmalıdır ki hiçbir sistem, kurum, çağ, dönem, grup, örgüt, çevresindeki sosyal öğelerin aşağılanmasıyla yücelmez. Yüceltme sosyal öğelerin çevresiyle yükseltilmesine bağlıdır. Çevrelerinin alçaltılmasıyla bir şeylerin yüceltildiğini sananlar o unsurların bir süre sonra eski konumlarına geri döndüklerini görürler.

28 ŞUBAT SÜRECİYLE GELİNEREK NOKTA

28 Şubat sürecinin geldiği noktada bir şey söyleyebilmek için gerçekleştirmeyi amaçladığı varsayılan noktalara dönüp bakmak gerekir. Yukarıda da belirtildiği gibi bunların en genellerinden birisi yerinden ırğalandığını iddia ettiği ilkelerin savunulmasıydı. Ne var ki yaşanan süreç bu ilkelerin içeriğini bir hayli boşaltmış, tribünleri manipüle etmeye yönelik sloganlar, bazı çıkar gruplarının konumunu koruyan sözlere dönüştürülmüştür. Konunun halk katlarında böyle anlaşılır hale gelmesi şüphesiz sistem adına esaslı bir kayıptır.

İslam'ın yoğunluğunun azaltılması operasyonu pek çok kamu görevlisinin tedirgin edilmesinin ve

Bir kere devlet, seçkinci, halk, din, ekonomi ve diğer kurumlar arasında bir ara doku anlamına gelen güvenlik esaslı biçimde sarsılmıştır. Her yerde ve her şeyde bir gerilim hakimdir. Hatta bu gerilimi herkesten çok sürecin aktörleri yaşamakta, seçim başta olmak üzere her türlü sosyal gelişmeyi sakıncalı bulmaktadırlar. İyi bilmekteler ki dayatmanın bittiği yerde 28 Şubat da bitmiş olacaktır. Gerçekten de güvenlik adına gerçekleştirilen bu gerilim ortamından tüm kurumlar nasibini almaktadırlar. Parlamento, partiler, Cumhurbaşkanlığı ve gerçekten "sivil" olması gereken hükümetler bunun başında gelmekte ve ciddi itibar kaybına uğramış bulunmaktadırlar.

hatta görevine son verilmesinin yanında dönüp dolaşıp başörtüsü gibi bütün toplumun hassas olduğu bir noktada düğümlemiş görünmektedir. Toplumsal barışı, halk -devlet bütünlüğünü/kaynaşmasını yaralayacak biçimde ve dozajı artarak devam etmektedir. Bu durum, her ne kadar sürecin özellikle sivil mimarlarınca bir başarı olarak gösteriliyorsa da müslümanın kendini değerleriyle birlikte var kılmaya çalıştığı düşünülürse en doğal hakları büyük gerilimlere sürükleyen seçkinlerin başarı kaydettiklerini söylemek mümkün değildir. Çünkü hiçbir dayatmacılık uzun ömürlü olmamıştır. Ama toplumların gönül verdiği

değerler yüzlerce binlerce yıl varolurlar.

Devletin çatısı dışındaki ekonomik girişime gösterilen tepki de anlamsız kalmıştır. Çünkü sınıai/toplumsal gelişme artık siyasetin çatısı altına sığmayacak bir ölçüde.

Pratik bir hedef olarak iki partinin (RP ve DYP'nin) tasfiyesi sürecinde bile ciddi bir sonuç alınmamıştır. Kamuoyu araştırmaları öyle gösteriyor ki bu partiler RP olgusunu bir başka biçimde, DYP olduğu haliyle 28 Şubat öncesi konumlarından bir şey kaybetmeden varlıklarını sürdürmektedirler. Üstelik darbenin dayandığı partiler toplum nezdinde hiçbir itibar kazanmamışlardır. Sonuç olarak da bütün bunlar sosyal dinamiklerden uzak bir toplum mühendisliğinin başarı şansının ne olduğunu göstermektedir.

SONUÇLAR: SÜREÇTEN ARTA KALANLAR

Anlaşıldığı kadarıyla 28 Şubat süreci devam etmek-

tedir. Başlıktaki arta kalanlardan amaç, gelinen noktada gözüken sonuçlar anlamıdır ve bu çerçevede şunlar söylenebilir: Bir kere devlet, seçkinler, halk, din, ekonomi ve diğer kurumlar arasında bir ara doku anlamına gelen *güvenlik* esaslı biçimde sarsılmıştır. Her yerde ve her şeyde bir gerilim hakimdir. Hatta bu gerilimi herkesten çok sürecin aktörleri yaşamakta, seçim başta olmak üzere her türlü sosyal gelişmeyi sakıncalı bulmaktadırlar. İyi bilmektedirler ki dayatmanın bittiği yerde 28 Şubat da bitmiş olacaktır. Gerçekten de güvenlik adına gerçekleştirilen bu gerilim ortamından tüm kurumlar nasibini almaktadırlar. Parlamento, partiler, Cumhurbaşkanlığı ve gerçekten "sivil" olması gereken hükümetler bunun başında gelmekte ve ciddi itibar kaybına uğramış bulunmaktadır. Burada bir kurum olarak TSK üzerinde de kısaca durmak gerekecektir.

Şüphesiz toplum, bütün bu olup bitenlerin tamamını silahlı kuvvetlerden bilmiyor. Başta basın, partilerin üst örgütsel yapıları, YÖK, Yargıtay, vb. gibi kurumların temsilcilerinin sözümona "sivil" insiyatifi ülkedeki olağanüstü durumu çok daha ileri boyutlara götürmüş, çoğu üstü örtük asker referanslarıyla bu süreci işletmeye çalışmışlardır. Burada J.Benda'nın deyişiyle tam da bir *aydın oyunu* sergilemişlerdir.

İşin gerçeği halk genel anlamda silahlı kuvvetlerle üstteki icracı yapı arasındaki hassas ayırımı hep gözetegelmiştir ki darbelerin belirlediği dost ve düşman hedefler konjonktürel durumun yanında anlayış biçimine göre farklılık arzedeğelmıştır. TSK ile ilgili bu nokta, diğer kurumlardan daha hassas bir konuma sahiptir. Anadolu'da İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinde başörtüsü ile mücadelede hazırlanan sivil insiyatif bu tavra garnizon komutanlarını referans göstermektedir. Dolayısıyla halktan asker için beklenen hassasiyet askerce de gösterilmeli, toplumsal barışı bozan icraatların referansı olmaktan çıkarılmalıdır. Son zamanlarda İslami hassasiyet üstüne geliştirilen söylem de yerine tam oturmalıdır.

28 Şubat sürecinden geri kalan sonuçlardan birisi, yegane sebebi o olmasa bile geniş kapsamlı bir sömürü faaliyetine neden olmasıdır. Gerçekten de devletin varlığı, *atanmış hükümetin* de kol kanat ger-

mesiyle esaslı biçimde soyulmuştur. Buna bağlı olarak ekonomik dengeler altüst olmuş, iş dünyası büyük çapta durmuş, milyonlarca insanın (yaklaşık 12 milyon) günlük gelirinin 1 doların (ortalama 300 bin TL'nin) aşağısında olduğu tespit edilmiştir. Hemen her yerde ekonomik düzensizliklerin, esaslı siyasal düzensizliklerle irtibatlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda 28 Şubat süreci halk katlarında haklı olarak *kapsamlı bir soygunun paravan bir yapısı* olarak yorumlanmıştır. Hatta şaibeli kurumların altından 28 Şubat'ın emekli generallerinin çıkması bu yorumlara yeni argümanlar kazandırmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi hak ve hukuk ihlalleri had safhaya varmış, yetmişbeş yıllık bazı kazanımları geri almıştır. Bütün toplumlar insan haklarında ileriye giderken Türkiye geriye gitmiş, tabir caizse yürüme aşamasından emekleme aşamasına geçilmiştir.

Hemen bütün kurumlarda rasyonel verimi yokedecek şekilde bir gerilim yaşanmaktadır ki bunların başında üniversiteler gelmektedir. Bu kurumlar, öğrencisiyle öğretim elemanı ile tam bir huzursuzluk yaşamaktadır ki, her şeyden çok sükunete ihtiyacı olan öğretim kurumlarının bunu daha fazla çekecek gücü yoktur. Eğer zorlama devam edecekse, sadece üniversite bilimsel düşüncüyü kaybetmeyecek, ülke de üniversitesini kaybedecektir.

Yine toplumun siyasetten beklentileri bir hayli azalmıştır; partilere, seçimlere, bu kuralsızlık ortamında müdahale edilebilirlikler, dikte edilebilecek istikrarsızlıklar düşüncesiyle vatandaş kaygı ve bir burukluk içinde bakmaktadır.

Sonuç olarak denebilir ki bütün bu gerilimler, sosyal dengesizlikler ve ekonomik vurgunlar içerisinde seçkinlerin yukarıda verdikleri rejim kavgalarının adı ve içeriği ne olursa olsun dev halk kitleleri için fevkalade bir anlam taşımamaktadır. Ne kutusamanın bir anlamı var ve ne de lanetlenmenin. Çünkü bunlar en iyimser bir yaklaşımla bir şeyleri örtme veya hedef saptırma olarak görülebiliyor. Toplum, seçkinlerinin sosyal değişime saygıyla bakmalarını, sorunların salt siyasallıklarda değil kendi dinamiklerinde çözülmesini bekliyor. ■

KAMUOYUNUN GÜCÜ VE ELİTLERİN HALK KORKUSU

TBMM tarafından 18 Nisan'da yapılması kararlaştırılan seçimlerin biçimi ve olup-olmayacağına dair tartışmaların sürüp gittiği bir sath-ı mailde, Frank Füredi'nin Emperyalizmin Yeni İdeolojisi'nde yer verdiği 'Batılı elitlerin kitle/kamuoymu korkusuna' ilişkin tesbitlerinden hareketle, Türk aydınının yaklaşık yüzelli yıllık halkından kopuş serüvenini ve giderek kronik hale gelen halk düşmanlığını incelemeye çalışacağız. Bu bağlamda, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren halkın büyük ilgi gösterdiği partilerin komitacı yöntemlerle nasıl kapatıldığını, çoğunluğun desteğiyle işbaşına gelen iktidarların sivil-asker elitler marifetiyle nasıl alaşağı edildiğini, 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubatlarla oluşan ara rejimler ve olağanüstü haller sürecinin yani seçkinci aydın istibdadının, nasıl kırılmayan makûs talihimiz haline geldiğini göreceğiz.

Frank Füredi, *Emperyalizmin Yeni İdeolojisi* isimli eserinde¹, 19. yüzyıl sonlarından itibaren Amerikan ve İngiliz seçkinlerinde görülmeye başlayan sömürge halkları konusundaki endişe ve kaygı dolu önyargıların, giderek kendi halklarına da yöneldiğini ve 20. yüzyıl başlarından itibaren elitlerin çoğunun bir tür “**kitlelerden korkma ve ürkme**” duygusuna kapıldığını tesbit eder.

Füredi, günümüz Batı dünyasında oluşturulan “3. Dünya teröristi” imajının kökenlerini araştırırken, Batılı elitin öteden beri “barbar, fanatik, ilkel, akılsız...” şeklinde nitelemeye alışık olduğu sömürge insanını, giderek her an suç işlemeye hazır, bir diğerini zevkle öldürebilen, cinayetin her türlüünü gözünü kırpmadan gerçekleştirebilen -bu arada batıl inanç ve hurafelere saplanıp kalmış- azılı katiller yani “teröristler” olarak görmeye başladığını anlatır. Bu bağlamda Amerikan-İngiliz entellektüel ge-

leneğinde, sömürgelerdeki kitlelere karşı duyulan derin kuşkunun, genelleşerek insan yığınlarına ve toplumsal hareketlere karşı negatif bir tutuma dönüştüğünü belirtir:

Elitlere göre **kitle**; temelde ilkel ve akıl-dışı bir güç olup, mantıklı hareket etmekten yoksun, birileri tarafından kolayca manipüle edilebilen yığınlardan ibaretti. Kitle psikolojisi uzmanı *Gustave Le Bon*, topluluk-karşıtı entellektüel geleneğin tipik bir örneği idi. *Le Bon*, topluluk olmanın getirdiği koşulların, bilinçaltındaki kin ve vahşeti ortaya çıkardığını, “kitlelerin düşünce şeklinin, ırkların ilkel mirasına bütün derinliğiyle işlemiş temel duyguları yansıttığını” savunmaktaydı. Ona göre, ilkel toplumlarda en yalın haliyle görülen bu duygular, Batılı şehir topluluklarında da tekrar ortaya çıkabilirdi. İnsanın doğasında var olan vahşet ve akıl-dışı güdüler, topluluk/yığın haline gelindiğinde yıkıcı ve zarar verici biçimde harekete geçebilirdi.

**Abdullah
YILDIZ**

Amerikalı yazar *Walter Lippman*'a göre, kamuoyu, sanıldandan fazla biçimde “**zır cahil insanlar**”dan oluşmaktaydı ve bu insanlar “zihni açıdan çocuk veya barbarlar” düzeyinde olup manipülatörlere kolayca yem olabiliyorlardı. Öte yandan, Atlantik'in her iki yakasındaki entellektüeller, “**halkın kendi çıkarlarını temsil etmesini bilmediği**” kanaatindeydiler. Bir Amerikalı sosyoloğa göre, “**kamuoyu, genelde, en dürüst bir şekilde refahını yükseltmek isteyenlere karşı acımasızdı.**”²

Durum böyle olduğuna göre, bu insanların oylarıyla kendi geleceklerini belirlemelerine müsaade edilmeli miydi? Elitlere göre elbette hayır:

Demagoglar tarafından kolayca manipüle edilebilen insanların oylarına dayalı kitle demokrasisi, demokrasiye yönelmiş en büyük tehditir.³

Le Bon'un 'sömürgelerdeki barbar sürüleri ile Avrupa'daki kitlelerin medeniyete karşı ayaklanabilecekleri' endişesinden kaynaklanan şu uyarısı, elitlerin **kamuoyu korkusuna** da tercüman olmuyor mu?

Büyük Roma İmparatorluğu'nda, çöküşün başlangıç noktasının, barbarlara vatandaşlık hakkı verilmesi olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir.⁴

Şu halde, elitlere göre, kendi çıkarlarını kavramaktan aciz, henüz rüşdüne eremeyen ve ne yapacağı belli olmayan kitlelere birileri vesayet etmeli, onları “koruma” altına almalıdır. Aksi halde, demagoglar ve manipülatörler tarafından zekice yönlendirilen cahil kalabalıklar herşeyi altüst edebilirler.

İşte, Batı dünyasında, bu yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren “**kamuoyu yoklamalarının**” patlama derecesinde artması ve kitlelere karşı alarm zillerinin çalmasının temelinde yatan düşünce ve kaygı buydu.

TÜRK AYDINININ HALKINDAN KOPMASI

Bizde yönetici/aydın kesimin halkından kopup ona düşman hale gelmesi ise, kabaca Tanzimat'la belirginleşir. Başlangıcını II. Mahmut ıslahatında bulabi-

leceğimiz, sivil/asker elitin kendi kültürüne yabancılaşmış halkını yukarıdan aşağıya Batılılaştırma ve kendisine benzetme çabası, insanların kafasından silahlı zoruyla önce sarığı çıkarıp fes giydirme, daha sonra da fesi çıkarıp şapka giydirme garabetine kadar uzanacaktır. “*Halk adına*” ilan edilen sırasıyla Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet ise, halkın yönetime katılması ile değil “*aydın istibdadı*” ile sonuçlanacaktır.

1683'ten beri devam eden yenilgiler serisinin neden olduğu güven bunalımı, yerini kısa zamanda Avrupa hayranlığına, sonra da 'Frenkleşme' modasına bırakmıştır.

Ziya Gökalp'in tesbit ettiği gibi, **Tanzimatçılar**'ın Batı taklitçiliği memlekette bir sürü ikiliğe yol açar. Mektebin yanında medrese, Batı hukukunun yanında eski hukuk, Batı müziğinin yanında Doğu müziği vs. ile Tanzimat tam bir karışıklık getirir.⁵ **Engelhardt**'ın ifadesiyle Tanzimat-Meşrutiyet aydını dünyaya “*şaşı*” bakmaktadır; “*bir gözü doğu'da, bir gözü batı'da*”dır.⁶

Cumhuriyetçiler ise, bu ikilikleri ortadan kaldırarak bunlardan sadece Batıya ait olanları ayakta bırakırlar; modernleşme yerine Batılı olmayı tercih ederek Tanzimat geleneğini terkederler. Eski rejimin temel dayanaklarını tümüyle yok etmeyi denerler. Batı'da Aydınlanma ile dine ve dini kurumlara karşı duyulan tepki, Cumhuriyet elitlerinde Hilafet'e ve onun kaynağı olan İslam'a yönelir.⁷

Tanzimat-Meşrutiyet-Cumhuriyet çizgisinde hızla halkına yabancılaşan, giderek kendi kültür ve inancına hor bakan bir aydın tipi -Erol Güngör'ün ifadesiyle, tıpkı “*A'raf sakinleri*” gibi, yerli kültür ile Batılı kültür arasında sıkışıp kalan marjinal bir varlık-türer bu ülkede.⁸ Batı'ya kıyasla kendi kültürlerinin hiçbir değer taşımadığı kanaatine varan seçkinler, giderek kendi insanlarını beğenmemeye, onlardan nefret etmeye başlarlar. Artık, içinden çıktığı toplumu hakir gören, halkının sahip olduğu değerlerden öğrenen, ona hakaretler yağdıran acaip bir aydın/yönetici tipi vardır karşımızda.⁹

Cumhuriyet dönemindeki her seçim sath-ı maili, özellikle olağanüstü dönemleri takip eden seçim süreçleri, elitler için hep endişe ve korku dolu zamanlar olur. Ya halk, elitlerce “sakınca- lı” ilan edilen kesimlere oy verirse!... İşte des- potik aydınların karabasanı budur.

Toplumu kurtaracak güç... toplumun üstüne çıkmış aydınlar (olabilirdi)... Kemalist yaklaşıma göre halk iki önemli stratejik gruba ayrılmıştı: Bir tarafta halk, diğer tarafta toplumu modernleştirecek aydınlar, bürokrasi. Kemalist devrim felsefesine karşı çıkacak olan grup ise, halkın özellikle alt kademeleri idi...”¹²

Aydın veya elit ismini verdiğimiz bu kesimin geçirdiği zihinsel değişim, onları kendi kültürlerinden koparmakla kalmaz. Elitler, halkı kendilerine benzetmek için tepeden aşağı bir dizi değişikliğe cüret ederler. II. Mahmut'tan başlayarak arzuladıkları Batılı insan ve halk tipini “yaratmaya” çabalarlar. Muhayyilelerinde biçtikleri elbiseyi zorla halka giydirmeye çalışırlar. Bunlara göre, milletimizin o kahrolası ‘şarklılık’tan kurtulup ‘adam olması’ için Avrupalıya benzemekten başka çare yoktur.¹⁰ Cemil Meriç’in ‘Batı’nın yenicileri’ dediği bu aydın kesime göre, başımıza gelen bütün felaket, mağlubiyet ve olumsuzlukların, kısaca geri kalışımızın biricik nedeni İslam’dır yani “İslam terakkiye (ilerlemeye) mani”dir. Jön Türkler, İttihatçılar ve Cumhuriyetçiler; hepsi Batılılaşmanın önünde tek engel olarak İslam’ı ve geleneksel kurumları görürler. Bu yüzden de halkın manevi değerlerine ve geleneklerine düşman hale gelirler.

Halklarından öylesine kopmuşlardır ki, kendi insanların sorunlarına yabancıların gözü ile bakarlar; yabancıların yanlış görüşlerini ve olumsuz duygularını, sanki kendi parlak(!) fikirleri imiş gibi savunur, yayarlar. İşte bunlar, Kemal Karpat’ın ifadesi ile “yarı müstemleke kültürünün en canlı misalleridir.”¹¹

Artık Batıcı asker ve bürokrat takımının en önemli sorunu halktır. (Kurtuluş Savaşı’nın sonlarına doğru İsmet İnönü “bizim asıl düşmanımız bu halktır” diyecektir.) Her türlü engel, tehlike ve “karşı-devrim”, bu modernleştirilmek istenen halk’tan gelebilir: *Gencay Şaylan*’ın ifadesiyle Cumhuriyetçiler, halk’ı, “karşı devrim odağı” olarak görürler: Onlara göre, “...karşı devrim aşağıdan gelebilirdi.

ARİSTOKRATİK MEŞRUTİYET’TEN

OLİGARŞİK CUMHURİYET’E

SEÇKİNLER YÖNETİMİ

Aydın İstibdadı

Tanzimat’tan itibaren Avrupa ile kurulan yakın temasın sonunda hürriyet, meşrutiyet, cumhuriyet, demokrasi... kavramları ile tanışır aydınımız. Bol bol Kanun-u Esasî’nin (Anayasa), Meclis-i Mebusan’ın (Millet Meclisi), İdare-i Cumhuriye’nin (Cumhuriyet yönetimi), intihab’ın (seçim) faziletinden söz edilir. Meşruti veya Cumhuri bir yönetimde, milyonların dizginini elinde bulunduran bir padişah veya imparator yerine ahali-i memleket’in sözünün geçecek olması aydın kesimi adeta sarhoş eder. Kimi hürriyetin esiri olur, kimi meşrutiyetin kulu, kimi de cumhuriyetin sadık bendesi...

Ancak, *Kemal Karpat*’ın tesbit ettiği gibi, Osmanlı’nın son yüz yılı ve Cumhuriyet’in ilk otuz yılı, bir “halk ve güzideler” (mass-elite) ayırımı yaratır ve yaşatır. Son yüzelli yıllık yenileşme kültürü de toplum gerçekleriyle ilgisi olmayan bir güzideler kültüründen başka birşey değildir. Seçkinlerin halka bakışı ise şudur: Halk “düşünme, karar verme, idareye katılma ve yurdun gerçeklerini idareciler kadar anlama kabiliyeti”nden yoksundur. Dolayısıyla halk, elitlerin arzuldığı tarzda yetiştirilmeli ve onları desteklemelidir.¹³

Evet, gerçek şu ki, elit tabakanın arzusu, halk’tan ziyade kendi görüş ve düşüncelerinin egemen olduğu bir idare tarzıdır; yani “aydın istibdadı”dır. Asker

ve sivil elitlerin hürriyet, meşrutiyet, cumhuriyet için yaptıkları her inkılap/devrim, kendi despotik idarelerinin kurulmasıyla sonuçlanır, halk bir önceki yönetimi arar hale gelir. "Hürriyet Hürriyet!" naraları arasında gerçekleşen Meşrutiyet, halka değil, elitlere özgürlük getirir ve 'aydın despotizmi'ne dönüşür.

Cumhuriyet dönemindeki her seçim sath-ı maili, özellikle olağanüstü dönemleri takip eden seçim süreçleri, elitler için hep endişe ve korku dolu zamanlar olur. Ya halk, elitlerce "sakıncalı" ilan edilen kesimlere oy verirse!... İşte despotik aydınların karabasanı budur.

İşin ilginç tarafı, elitlerin "cahil ve geri" gördüğü halkın kahir ekseriyeti, sürekli olarak Batıcı elitlerin Tek Parti iktidarının karşısında yer alacaktır. İktidardaki Halk Fırkası'nın karşısına dikilen ilk muhalefet partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 1925'te halkın çoğunluğunun muhtemel desteğinden korkularak daha seçime girmeden kapatılacak; 1930 belediye seçimlerinde öne çıkmaya başlayan Serbest Fırka, halkın yoğun ilgisi görülünce, genel seçimlere gelmeden fesholunacaktır. II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan nisbeten özgür ortam ve patlama noktasına gelen halk oyu Demokrat Parti'yi iktidara taşıyacak, ancak tek partici sivil-asker bürokratlar, onları analarından doğduklarına pişman edecek, sonunda da 27 Mayıs ihtilaliyle "ara rejimler", "olağanüstü dönemler" başlayacak, elitler *zoraki iktidarlarını* sürdürecektir. Benzer akıbetler, büyük oranda halk desteğine mazhar olan AP, ANAP ve REFAH iktidarlarının başına gelecektir. Halk, bir türlü kırtılamayan "aydın despotizmine" rağmen sürekli olarak elitlerin karşısında yer alacaktır.

Meşrutiyet:

Hangi Hürriyet!

1876'da Abdülaziz'in tahttan indirilip yerine önce V. Murat, sonra da Sultan II. Abdülhamid'in gelmesinde etkili olan Jön Türklerin çalışmaları sonucu, padişahın tasahih edip onayladığı Kanun-u

Esasi (1. Meşrutiyet) ilan edilir; 23 Aralık 1876. Ardından Osmanlı tarihinde **ilk seçimler** yapılır. Okuma-yazma bilen 25 yaşını bitiren her vatandaş seçme, 35 yaşını bitiren her vatandaş da seçilme hakkına sahip olur. Ayan Meclisi'ne Padişah 38 üye seçer. Mebusan Meclisi'ne ise, halkın seçtiği 56'sı müslüman, 40'ı hıristiyan toplam 96 mebus girer. Vatandaşlar, doğal olarak, yörelerinin en tanınmış kimselerini seçerler. Meclis'te milletvekilleri rahatlıkla Padişah'ı bile eleştirebilmektedir.

Yaklaşık bir yıl sonra, 93 Harbi'nin olumsuz sonuçlarını gözönüne alan Sultan Abdülhamid Meclis'i kapatır. Otuz yıl ülkeyi tek başına yönetir. Abdülhamid'in "**istibdat**" idaresine karşı hürriyet mücadelesi(!) veren Genç Osmanlılar İttihat ve Terakki Cemiyetini kurarlar.

1908'de İttihat-Terakki'ye mensup subayların (Niyazi, Enver, E.Sabri Beyler vb.) Manastır ve Selanik'te isyan çıkarmaları üzerine II. Abdülhamid, Kanun-u Esasi'yi otuz yıl aradan sonra tekrar yürürlüğe koyarak **ikinci kez Meşrutiyet**'i ilan eder: 23 Temmuz 1908. Aralık ayında yapılan seçimlerde mebusların çoğunluğu İttihat ve Terakki listesinden Meclis'e girer. Osmanlı Meclisi'nde 142 Türk, 60 Arap, 25 Arnavut, 23 Rum, 12 Ermeni, 5 Musevi, 4 Bulgar, 3 Sırp, 1 Ulah milletvekili yer alır. Çoğu ömründe bir kez olsun parlamento nasıl toplanır, nelei tartışır, nasıl karar alır, görmemiş olan mebuslar, anayasa ve parlamento, ülkenin tüm sorunlarını çözecek sihirli değnek gibi inanmaktadırlar. *H. Cahit Yalçın*'ın aktardığına göre, İttihatçılar "hürriyet" nu-

Evet, gerçek şu ki, elit tabakanın arzusu, halk'tan ziyade kendi görüş ve düşüncelerinin ege-men olduğu bir idare tarzıdır; yani "aydın istibdatı"dır. Asker ve sivil elitlerin hürriyet, meşrutiyet, cumhuriyet için yaptıkları her inkılap/devrim, kendi despotik idarelerinin kurulmasıyla sonuçlanır, halk bir önceki yönetimi arar hale gelir. "Hürriyet Hürriyet!" naraları arasında gerçekleşen Meşrutiyet, halka değil, elitlere özgürlük getirir ve 'aydın despotizmi'ne dönüşür.

tukları atarken, halk ilk kez duyduğu bu kelimenin ne anlama geldiğini birbirine sorup durmaktadır: "Bu hürriyet nedir? Nereden gelmiştir?" Hatta, onu ecnebi ülkelerin birinden gelmiş bir rahibe diye tarif edenler bile görülmüştür.¹⁴

II. Meşrutiyet'in ilanında etkili olan İttihatçılar, ahali-i memleketin temsilcilerinden oluşan Meclis'i denetim altına alıp hükümeti adeta İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisinin idaresine bağlarlar. İttihat-Terakki Cemiyeti, il ve ilçelerin her köşe ve bucağında birer katib-i mes'ul bulundurarak tüm ülke idaresini de elinde tutar.¹⁵

Kısaca Meşrutiyet, halk adına padişahın yetkilerini kısıtlamaktan ziyade, bir avuç Batıcı elitin, ülkenin kaderine hükmetme çabasından ibaret kalır.

1908'den itibaren Meclis içinde veya dışında birçok parti kurulur. Ancak bu partiler, hiç bir biçimde halkın sosyal ve ekonomik taleplerinden değil, idareci gruplar arasındaki kuvvet mücadelesinden doğarlar; halkın istek ve görüşlerini, iradelerini temsil eden gerçek partiler değil, birer "elit partileri" olurlar.¹⁶

İttihat Terakki Diktatörlüğü

II. Meşrutiyet döneminde, memleket yönetimini dest-i riyasetine alan İttihat ve Terakki Partisi, Şubat 1909'da Kamil Paşa hükümetinin düşürülmesini sağlar. Başta Enver Bey olmak üzere bir sürü subay ve er, resmi ve sivil elbise ile Meclis'in içini tutarken bir zırhlı da Meclis hizasına getirilir. İttihatçılar'ın dayatması ile Hüseyin Hilmi Paşa hükümeti kurulur. İttihat-Terakki Cemiyeti iyice pervasızlaşır. Meclis Reisi *Ahmet Rıza Bey*, Perapalas'ta verdiği beyanatta "İttihat ve Terakki'ye karşı gelenleri kahr edip yok edeceklerini" resmen ilan eder. Cemiyet, iktidarını güvenceye almak amacıyla ordu ve idarede geniş çaplı bir tasfiyeye girişir. Ordudan önemli sayıda "alaylı" subay atılır; idarede tensikât yapmak adına birçok memur da açıkta bırakılır.¹⁷ İttihat-Terakki diktatörlüğü çekilmez hale gelir.

İttihatçıları eleştiren *Serbesti* Gazetesi Başyazarı *Hasan Fehmi Bey* İttihatçı fedailerce Galata köprüsü üzerinde öldürülür. Cemiyet, Balkan usulü terörü İstanbul'a taşımıştır. Ertesi gün halk ve talebeler soka-

ğa dökülür. *Serbesti* ve *Volkan* başta olmak üzere muhalif basın eleştirisinin dozunu artırır. 8 Nisan 1909 tarihli *Serbesti* "Vatan bu hainlerin pençe-i istibdâdından kurtarılmalıdır. İstibdâd, bir merkezden kalktı, merkez-i müteaddideye geçti." diye yazar.¹⁸

Nihayet, 31 Mart'ta İttihatçı despotizmine karşı büyük bir isyan başlar ve kısa zamanda tüm İstanbul'a yayılır. İttihatçılar İstanbul'u terkederek güçlü oldukları Selanik'e sığınır. Alclacele teşkil ettikleri Hareket Ordusu ile İstanbul'a gelip isyanı kanlı bir şekilde bastırırlar. "Halk seni istemiyor" diyerek II. Abdülhamid'i tahttan indirip yerine V. Mehmet Reşad'ı getirirler. Böylece İttihat ve Terakki Fırkası'nın koyu istibdadı ile birlikte memlekette tam bir terör havası esmeye başlar. İlan edilen sıkıyönetim ve kurulan Divan-ı Harplerle muhalefet tamamen susturulup sindirilir; İttihad-ı Muhammedî ve Ahrar Fırkasaları kapatılır. Artık, "Cemiyet-i Mukaddese"den, yani İttihat ve Terakki'den başka kimsenin söz hakkı yoktur. İktidara yönelik her muhalefet, her eleştiri "irticâ" damgasını yiyerek susturulur. Muhalefeti sindirmek için başvurulan sözde kanuni yolların dışında komitacı yöntemler de kullanılır; gazeteci *Ahmed Samim* 10 Haziran 1910'da, *Zeki Bey* ise 11 Temmuz 1911'de öldürülür, fakat katilleri bulunamaz! (Hasan Fehmi Bey'in katili de bulunamamıştır.)

İttihatçıların estirdikleri bu korku ve terör ortamında, ne uğruna yıllarca mücadele ettikleri (!) Anayasa kalır ne de hukuk... 1912 seçiminde (Sopalı Seçim) uygulanan baskıdan iyice bunalan muhalefet 1914 seçimlerine katılma cesaretini bile gösteremez.

İttihat-Terakki despotizmi, koskoca bir imparatorluğun dağılmasıyla sonuçlanır. Bu dönemin acı akibetini *Ahmet Hamdi Başar* şöyle özetler:

Geyiğiyle Enver Beyler, Niyaziler dağlardan indiler; istibdat kalktı; parlamenter rejim kuruldu; 'Yaşasın hürriyet! Kahrolsun istibdat!' diye haykırmaktan seslerimiz kısıldı. Fakat hürriyet yine olmadı. İttihatçılar, yani hürriyet hareketinin kahramanları, bir sene sonra, bir küçük zümrenin elinde en şiddetli bir diktatörlük kurdular... Elde edemediğimiz hürriyetin lafı bile bir vatana mal oldu...¹⁹

Cumhuriyet mi? Oligarşi mi?

Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üzerinde Türkiye Cumhuriyeti kurulur. Ancak, İttihat-Terakki'nin otoriter ve totaliter yönetim anlayışını aynen devaralan Cumhuriyet elitleri, benzer yöntemlerle ülkeyi "**halka rağmen, halk adına**" yönetmeye başlarlar. Millete, Meşrutiyet dönemlerindeki kadar bile seçme ve seçilme hakkı tanımazlar. Halk istemese de bazı değişiklikleri "**halk için**"(!) zor kullanarak gerçekleştirirler, buna da "inkılap/devrim" derler. Cumhuriyet yönetimi, Şevket Süreyya'nın ifadesiyle "*Tek Şef, Tek Parti ve Otoriter Hükümet nizamı*"ndan ibaret kalır. "*Halka rağmen fakat halk için bir idare*" olur: "*Azınlığın iradesinin, çoğunluğun iradesine hakim olduğu*"²⁰ bir Cumhuriyet(!)... **Seçkinler Cumhuriyeti!**

Cumhuriyet rejiminin en temel iddiası, **egemenliğin ulusa ait olmasıdır**; ancak bu sözü edilen egemenlik, hep birileri tarafından "ulus adına" gasb edilir ve kendi çıkarlarına uygun olarak tepete kullanılır. Cumhuriyet 'halkın kendi kendisini idare etmesi'dir; dolayısıyla halk ne isterse o olmalıdır; ama hiç de öyle olmaz, bir avuç azınlığın dediği olur. A. Hamdi Başar'ın ifadesiyle, ilan edilen demokrasi, "**şeklen demokrasi**" idi ve "*Manzaranın bir dekor kadar dahi hakikat olmadığı kimsenin gözünden kaçmıyordu. Ne seçimler seçimdi; ne seçilenler milletin arzu ve temayüllerini ifade ve temsil edebilecek kimselerdi; ne de Meclis meclisti...*"²¹

Parlamento, adeta bir "**seçkinler forumu**"dur;²² bu foruma kimlerin katılacağına ise "tek parti" yani

Halk Fırkası karar verir.

Yasama'dan yürütme ve yargıya, silahlı kuvvetlerden ekonomik hayata kadar her alanda **egemen partinin** kontrol ve denetimi sözkonusudur.

Böyle bir Cumhuriyet rejiminde, gerçek anlamda **millet egemenliği**'nden, **çoğunluk iradesi**'nden bahsetmek suçtur, '**inkılap düşmanlığı**'dır ve hatta '**hıyanet**'tir. *Falih Rıfki Atay*'ın sözcülüğünü yaptığı elitlere göre, "*Hakimiyet-i Milliye silahı, muhafazakârların... yahut irticâın, yani Tanzimat'tan beri medeniyet düşmanlığını elden bırakmayanların silahı*"dır.²³

MUHALEFETSİZ DEMOKRASİ

Muhafif Parti Kurmak Hıyanettir!

İttihatçı meşrutiyet yönetiminde nasıl ki muhalefete yer yok idiyse, onların mirasına sıkı sıkıya sarılan "Tek Partici" Cumhuriyetçilerin yönetiminde de muhalif bir harekete yer verilmez; böylece "halk iradesi"nin geçerli olmasına imkan tanınmaz.

17 Kasım 1924'te TBMM'nin **ilk muhalefet partisi olan Terakkiper-**

ver Cumhuriyet Fırkası kurulur. Kurucular, Milli Mücadele kahramanlarından Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Cafer Tayyar Paşa, H. Rauf Orbay ve diğer Meclis üyelerinden 28 kişidir. İlkeleri hürriyetperverlik (liberalizm) ve halkın hakimiyeti (demokrasi)dir; genel hürriyetlere taraftar, din düşüncesine ve inançlarına saygılıdır.²⁴

Muhafif parti, Halk Fırkası çevresinde ciddi bir telaş uyandırır. *F. Hüsrev Tökin*'e göre²⁵ Mustafa Kemal, Batı'da Türkiye hakkında oluşan "**diktatör idaresi intiba**"nı silmek için yeni partinin kurulma-

sını yararlı görür.

İttihatçılardan tevarüs eden tek partici zihniyet, iktidarın elden kaçacağını hissedince yine onların icad ettiği **irtica silahına** sarılır. Terakkiperver Parti tüzüğünde yer alan 6. maddenin '**irticâ'a taviz vermek**' manasına geldiğini ve 'laiklik ilkesi ile bağdaşmadığını' ileri sürerek müthiş bir kampanya başlatır. Altıncı madde aynen şöyledir: "*Fırka, efkâr ve itikâdât-ı diniyeye hürmetkârdır.*" Tek particiler, işte bu maddenin 'laikliği ortadan kaldırmak amacıyla sûret-i mahsusada konulduğunu' iddia ederler. Onlara göre partinin amacı, "Devletin dini İslâm'dır" cümlesini yeniden Anayasa'ya koymak ve laikliği yıkmaktadır.²⁶

İktidar partisi muhalefete karşı giderek sertleşir; iş Meclis'te kan dökmeye kadar varır. Terakkiperver Parti mebusu Halit Paşa, Halk Partililer tarafından öldürülür. Katiller hakkında hiç bir takibat yapılmaz.²⁷ Terakkiperverciler, partilerinin kapatılması için her türlü yol ve yöntemin kullanılabileceğini bu olayla görürler.

25 Şubat 1925'te Şeyh Said isyanının çıkması, ilk muhalefet partisinin defterinin dürülmesi için gerekli zemini hazırlar. Ünlü **Takrir-i Sükun Kanunu** çıkarılır; Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na yeni maddeler eklenir. Şeyh Said isyanını bastırmak bahanesi ile **her türlü muhalefeti sindirmeyi** amaçlayan Tek Parti despotizmi, sadece Diyarbakır İstiklal Mahkemesi'nde 49 kişiyi idama mahkum eder. Ali Fuat Ce-

Takrir-i Sükûn Yasası, gelenekçi, liberal ya da ileri ayırımı yapmaksızın, resmi ideoloji'nin dışındaki tüm siyasal örgütleniş'le birlikte direnen basın'ı ve yığınsal iletişim kanallarını da kapatır. Meclis içindeki muhalefet kadar aşırı sağ ve aşırı sola karşı mücadele bahanesiyle halktan gelen hareketlerin de ezilmesine imkan sağlar. 1926'da Mustafa Kemal'e karşı girişilen bir suikast teşebbüsünü fırsat bilip yeniden kurulan İstiklal Mahkemeleri, eski İttihatçılar ve Kurtuluş Savaşı'nın ünlü kahramanları dahil rejimin bütün muhaliflerini siyaset sahnesinden siler süpür; birçoğunu da "bedenen" yokeder.

besoy'un söylediğine göre, Ankara İstiklal Mahkemesi'nin hedefi ise Terakkiperver Parti ve gazetecilerdir.²⁸ Nitekim İstanbul'da yayınlanan ondört gazete-den sekizi kapatılır.

Takriri Sükun Kanunu 1929'a kadar yürürlükte kalacak ve Türkiye'nin yapısal çehresini tümüyle değiştiren düzenlemelerin yapılmasını kolaylaştıracaktır. Bu dehşet atmosferi içinde, tekke ve zaviyelerin kapatılmasından Şapka Kanunu'na kadar bir dizi değişiklik gerçekleşecektir.²⁹ Bu arada Parti önde gelenlerinin milletvekillikleri kaldırılacak ve 150 kişi yurt dışına sürülecektir. Adnan ve Halide Edip Adıvar da Türkiye'yi terkedenler arasındadır.³⁰

İktidara alternatif olmak gibi affedilmez bir suç(!) işleyen Terakkiperver Parti'nin sonu ise malumdur: Bir mahalle kahvesinde "Hilafeti geri getireceklerini"(!) iddia eden sözde iki partilinin (Paşamandıralı Kamil ile Salih Baço) suçüstü(!) yakalanması üzerine parti kapatılır. Hükûmetin kamuoyuna yaptığı açıklama şudur:³¹

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın programında mevcut "efkâr ve itikâdât-ı diniyeye hürmetkar olmak" esasını **irticakârane tahrikâta** vesile itihaz eden bazı eşhasın tahrikât yaptıkları sabit olmuş ve fırkanın kanuni vaziyeti hakkında hükümetin dikkatinin çekilmesine müttefikan karar verildiğine dair mahkeme kararı müdde-i umûmîlik'ten (cumhuriyet savcılığı) hükümete tebliğ olunmuştur.

Vatandaşların aldatılmaktan ve tahrikten korunması için **Terakkiperver Fırka'nın faaliyetten men'i**, hükümetin artık müsamaha edemeyeceği vazifeler arasına girmiştir. Binaenaleyh bu kararnamenin tebliği tarihinden itibaren Takrir-i Sükun Kanunu ahkâmına tevfiikan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın bilcümle merkez ve şubeleri, alakalı hükümet memurları tarafından kapatılacaktır.

Takrir-i Sükûn Yasası, gelenekçi, liberal ya da ileri ayırımı yapmaksızın, resmi ideoloji'nin dışındaki tüm siyasal örgütleniş'le birlikte dire-

nen basın'ı ve yığınsal iletişim kanallarını da kapatır. Meclis içindeki muhalefet kadar aşırı sağ ve aşırı sola karşı mücadele bahanesiyle halktan gelen hareketlerin de ezilmesine imkan sağlar. 1926'da Mustafa Kemal'e karşı girişilen bir suikast teşebbüsünü fırsat bilip yeniden kurulan İstiklal Mahkemeleri, eski İttihatçılar ve Kurtuluş Savaşı'nın ünlü kahramanları dahil rejimin bütün muhaliflerini siyaset sahnesinden siler süpürür; birçoğunu da "bedenen" yokeder. Böylece, yönetici elitin tek siyasal örgütü olan Halk Fırkası, estirdiği terör fırtınasıyla iktidarını iyice pekiştirir.³²

Kontrollü Muhalefete Bile Tahammül Yok

1924'lerde ortaya çıkıp baş belası haline gelen **kontrol dışı** ilk muhalefetin komitacı yöntemlerle susturulup sindirilmesinden beş-altı yıl sonra sistemin dizginlerini elinde tutan irade, bu kez **konrollü** bir muhalefet partisinin kurulmasını bizzat organize eder. Gazi, okul arkadaşı Fethi Okyar'a **Serbest Cumhuriyet Fırkası**'nı kurdurur; kız kardeşi dahil, güvendiği arkadaşlarını da onun yanına verir.

Böyle bir organizasyonun bir takım nedenleri vardır:

Sözkonusu irade, iki partili sistemin siyasal gerilimi yatıştıracağını ve acilen ihtiyaç duyulan ekonomik reformları kolaylaştıracak bir konsensüs yaratacağını düşünmektedir. İlimli bir muhalefetin, Türkiye'nin Batı'daki "diktatörlük" imajını ve mali çevrelerdeki konumunu düzeltereğini, böylece dış kredi ve yatırım imkanı sağlanacağını da ummaktadır.³³

Öte yandan, Halk Parti yönetimi halktan tamamen kopmuş, halk da yöneticileri dışlamıştır. Ülkedeki baskı havası öylesine ağırdır ki, Son Posta gazetesi ilk sayısında "**Boğuluyoruz. Biraz hava istiyoruz**" başlığını atar. Gazi, Meclis'te hükümetin denetlenmesini sağlamak, yanlış uygulamaların önüne geçmek için, muhalif bir partiyi yararlı görmektedir. Bu sayede Halk Fırkası'nın çürük yanları açığa çıkacak, düzeltilecek ve güçlenecektir.³⁴

Nitekim Serbest Fırka, halktan çok büyük bir ilgi görür; İstanbul, İzmir, Aydın, Samsun ve Trabzon'da hemen örgütlenir. Tek Parti rejiminden iyice bunalan halk, yığınlar halinde bu yeni fırkaya akın eder. Adeta bir fecr-i kazip yüzbinleri, milyonları kendine doğru çeker. Parti halka mal olmuştur. İzmir'de yapılan ilk toplantıda müthiş izdiham yaşanır. Halk, başlarına zorla giydirilen şapkaları yerlere atıp çiğner.

En önemlisi, mevcut rejime ve iktidara karşı halk çoğunluğunun tutumu ve siyasal eğiliminin ne olduğu **test edilmek** istenmiş ve sonunda da muhalefet hevesleri bir kez daha sindirilmiştir. Serbest Fırka'nın kurucusu Fethi Bey, parti kapatıldıktan sonra, "aldatıldığını" itiraf etmiş ve Gazi'nin Fırka'yı "**sırf memleketteki vaziyeti anlamak, halkın nabzını tutmak için**" kurduduğuna kanaat getirmiştir.³⁵ Parti kurucularından Ahmet Ağaoğlu, Serbest Fırka Hatıraları'nda şu tesbiti yapar:³⁶

Bütün bu olup geçenler, Serbest Fırka komedisi niçin oynandı sualine cevap vermektedir. Şimdi tamamen anlaşılıyor ki, bu komedi sırf fırka teşkili, muhalefet fikri taşımak gibi cür'etleri ta kökünden kesip atmak içinmiş! Evet, bundan sonra artık çok uzun yıllar hiç kimse kendisinde muhalif fırka kurma cesaretini bulamaz.

Nitekim Serbest Fırka, halktan çok büyük bir ilgi görür; İstanbul, İzmir, Aydın, Samsun ve Trabzon'da hemen örgütlenir. Tek Parti rejiminden iyice bunalan halk, yığınlar halinde bu yeni fırkaya akın eder. Adeta bir **fecr-i kazip** yüzbinleri, milyonları kendine doğru çeker. Parti halka mal olmuştur. İzmir'de yapılan ilk toplantıda müthiş izdiham yaşanır. Halk, başlarına zorla giydirilen şapkaları yerlere atıp çiğner. Vali Kazım Paşa ve Halk Partililerin mitingi engelleme çabaları halkın sabrını taşırır. Fethi Bey'i karşılamak için toplanan halka güvenlik güçlerinin rastgele ateş açması sonucu 14 yaşındaki bir çocuk vurularak ölür. Çocuğun babası, yavrusunun cesedi-

ni Fethi Bey'in önüne koyarak: "İşte size bir kurban! Başkalarını da vermeye hazırız. Yeter ki sen bizi bu zalimlerden kurtar!"³⁷ diye haykırır.

Bu ilgi Halk Partilileri telaşa düşürür. Fırka'nın seçime girmesi halinde büyük başarı kazanacağı anlaşılmıştır. Yeni fırkanın hızla iktidara alternatif bir güç haline geldiğini gören yasakçı zihniyet, daha önce Terakkiperver Parti'ye karşı kullandığı silahı bu defa yeni partiye çevirir. Bütün devlet gücünü kullanarak Serbest Fırka'nın devrim düşmanı ve mürteci olduğunu yayar. İddiaya göre, Fethi Bey Ege gezisinde "siyah bez üzerine Arap harfleriyle 'La ilahe illallah' yazılı bayrakla" karşılaşmıştır(!). Gazeteler hergün "irtica ve gericilik" yazılarından geçilmez olur. *Yakup Kadri, İnkılap*'da Fethi Bey'in "bir küçük ihtilal hareketinin bayrağı" olduğunu yazar. *Falih Rıfki, Hakimiyet-i Milliye*'de "Cumhuriyetçiler, aklınızı başınıza alınız. Bunlar Şeriat istiyorlar, Şeriat!" der. CHP İstanbul İl Başkanı *C. Kerim İncedayı*, Serbest Fırka'dan "Mürteci Fırkası" diye söz eder. Yazılanlara bakılırsa, Fırka "Hilafeti, saltanatı, tekke ve medreseyi, fesi, Arap harflerini geri getirmek" niyetindedir.³⁸

Fethi Bey, partisine yöneltilen şiddetli eleştiriler ve Halk Fırkası'nın gösterdiği aşırı tahammülsüzlük üzerine Meclis'te yaptığı konuşmada, "Bizim namütenahi kabahatlerimiz arasında en mühimmi ve bir türlü affedilemeyen, hükumete geçmek niyetinde olmuş bulunduğumuzu söylemiş olmamızdır..."³⁹ der.

1930 Belediye seçimlerinde reylerin çoğunun karşı tarafa gittiğini gören "yasakçılar", Serbest Fır-

ka'nın kapatılması için, bütün devlet mekanizmasını harekete geçirirler. Serbest Fırka Samsun'da seçimi kazanır; -hatta Ahmet Ağaoğlu'nun belirttiğine göre, eğer her tarafta idare memurları "kanun tanıyan" insanlar olsalardı seçimlerin dörtte üçünü kazanabilirdi- ama İçişleri Bakanı kesin talimatını vermiştir: "Her ne pahasına olursa olsun Halk Fırkası kazandırılacak!" Nitekim öyle de olur.⁴⁰

Yine Ağaoğlu'nun belirttiğine göre, İsmet Paşa, Serbest Fırka'nın milletvekili seçimine girmesi halinde, büyük zafer kazanacağını görerek rahatsızlığını Gazi'ye iletir; orudaki kıpırdanmalardan bahisle onu ikna eder.⁴¹ Fethi Bey de Serbest Fırka'nın sonunun geldiğini anlamıştır.

Ve Fethi Bey, 15 Kasım 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası Genel Başkanı sıfatıyla Meclis'te son konuşmasını yapar:

Muhterem arkadaşlar! Son belediye seçimleri(nde)... reylerin arzu edilen tarafa verilmediğini gören bazı hükümet memurları ve fırkacıların asabiyesi ziyadeleşti. İsteddiği tarafa rey vermek hakkını kullanan şehir ve kasabalarımız halkına irtica, komünistlik ve anarşi lekeleri sürülmek istendi... Bu derece geniş irtica hareketleri

mevcut idiyse, o yerlerin amirleri, belediye seçimlerinden evvel böyle bir hareketi neden sezmediler ve hükümet merkezini ikaz etmediler?... Bu halk belediye seçimlerinde neden birdenbire mürteci oluverdi? Halk 'laik kanunları istemiyoruz; Halife'yi istiyoruz!' mu dedi?! Hayır efendiler!.. Bin kere hayır!.. İrtica diye tefsir olunan bu hareket, halkın reyini serbestçe ve istediği taraf lehine kullanmak istemesinden başka hiçbir surette tecelli etmemiştir. Halkın, reyini Serbest Cumhuriyet Fırkası adayla-

rına vermek istemesini irtica diye tefsir edenler, halkın en tabii rey hakkını inhisar altına almak isteyenlerdir.⁴²

Bu konuşmaya Halk Fırkası mebuslarının gösterdiği tepkiler ilginçtir: Örneğin Antalya mebusu Rasih Kaplan: "Hepinizi vatan haini olarak derhal mahkemelere vermeliyiz."⁴³ der. Ağaoğlu'nun aktardığına göre, "manzara tamamen Terakkiperverlerin sigaya çekilmesini andırmaktadır."⁴⁴

Nihayet, Gazi Paşa'nın da kendisine verdiği desteği çektiğini gören Fethi Bey, 17 Kasım 1930'da Partisini feshettiğini açıklar.⁴⁵

Halk'tan korkanlar, halk iradesinin yönetime yansımaları en büyük tehlike olarak görenler bir kez daha galip gelmiştir. Cumhuriyet "Elitler Cumhuriyeti" olmaya devam eder. ■

Devam Edecek

DİPNOTLAR

- 1,2,3,4) Frank Füredi, Emperyalizmin Yeni İdeolojisi, çev. Enis Arslanoğlu, Pınar y., İst/1998, s. 53-62.
- 5) Erol Güngör, Tarih-Kültür-Milliyetçilik, s. 23.
- 6) F. Hüsrev Tökin, Türk Tarihinde Siyasi Partiler, Elif y., İst/1965, s. 19.
- 7) Erol Güngör, a.g.e., s. 27, 107.
- 8) A.g.e., s. 171.
- 9) Cemil Meriç, Umrandan Uygurluğa, Ötüken y., s.47.
- 10) Bkz: Târik Zafer Tunaya, Batılılaşma Hareketleri, Arba y., İst/1996, s. 78-81; Niyazi Berkes, Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler, Yön y., İst/1965, s.83. Abdullah Cevdet ve benzerleri daha da ileri giderek kusuru damarlarımızda akan kanda arayacak ve umutlarını Batılılarla Türklerin izdivacından tevliit edilecek sağlıklı ve zeki nesillere bağlayacaklardır. Kimileri de, bizim kendimizi idare etmekten bile aciz olduğumuz kanaatine vararak, müstemlekecilikte şöhret kazanmış İngiliz veya Fransız valilerinden birini seçip yönetim işini ona havale etmenin en kestirme çözüm olduğunu savunacaklardır.
- 11,13) Kemal Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, İst/1967, s. III-V.
- 12) Gencay Şaylan, Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji, TOAİE y., Ank/1974, s. 74.
- 14) Şükrü Karatepe, Darbeler Anayasalar ve Modernleşme, İz y., İst/1993, s. 110-113 (H. Cahit Yalçın, Talat Paşa, s. 14-16'dan naklen.)
- 15-16) F. H. Tökin, a.g.e., s. 39,42.
- 17) İsmet Bozdağ, Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri, Pınar y., İst/1986, s.103,104,110; Sina Akşin, 31 Mart Olayı, Sinan y., İst/1972, s.38-39; İ. Hami Danişmend, 31 Mart Vak'ası, İstanbul kit. İst/1974, s.21-27.
- 18) S. Akşin, a.g.e., s. 49.
- 19,21) D. Mehmet Doğan, Halka Karşı Demokrasi, Beyan y., İst/1988, s.45-46 (A.Hamdi Bey, Demokrasi Buhranları, 1956, s.26-31'den naklediyor).
- 20) Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, Remzi Kit, İst/1969, c.2, s.51-57.
- 22) Doğu Ergil, İdeoloji ve Milliyetçilik, s. 82.
- 23) Falih Rıfık Atay, Çankaya, Dünya y. II/335-336.
- 24-25) F. Hüsrev Tökin, a.g.e., s.70.
- 26,27,28) Tekin Erer, Yasakçılar, Toker mat. İst/1965, s.12,17,29.
- 29) Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. Y. Alogon, Sarmal y., İst/1995, s. 116.
- 30) Johannes Glasneck, Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye, çev. Arif Gelen, Onur y., Ank/1976, s.232.
- 31) Tekin Erer, Türkiye'de Parti Kavgaaları, Ticaret Postası mat. 1963/İst., s. 44-45.
- 32) Ali Gevgilili, Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk, Bağlam y, İst/1990, s.125; Stefanos Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Gözlem y., İst/1977, c.III, s.1276.
- 33) Feroz Ahmad, a.g.e., s. 88. Gazi, Fethi Bey'i parti kurmaya razı etmek için ona, "Bugünkü manzaramız aşağı yukarı bir diktatör manzarasıdır. Vakia bir meclis vardır. Fakat içeride ve dışarıda bize diktatör nazarıyla bakıyorlar... Ben öldükten sonra arkamda kalacak müessesese bir istibdat müessesesidir." demiştir. (Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, yy. haz. C. Kutay, Tercüman y., İst/1984, s. 392.393)
- 34) Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, Yurt y., Ank/1981, s. 247.
- 35-36) Ahmet Ağaoğlu, Serbest Fırka Hatıraları, İletişim y., İst/1994, s. 102,121.
- 37) 25) A.g.e., s. 63; Fikri Karanis, Koltuk Deynekli Demokrasi, İst/1994, s. 168-169.
- 38) A.g.e., s. 43, 110; T. Erer, Yasakçılar, s. 47.
- 39) T. Erer, Türkiye'de Parti Kavgaaları, s. 63.
- 40) A. Ağaoğlu, a.g.e., s. 88, 91, 93.
- 41) A.g.e., s.101.
- 42) A. Ağaoğlu, a.g.e., s.106-107; T. Erer, Türkiye'de Parti Kavgaaları, s. 66-67; F. Karanis, a.g.e., s.172.
- 43) T. Erer, a.g.e., s. 67.
- 44) A. Ağaoğlu, a.g.e., s.109.
- 45) Serbest Fırka'nın kurucuları arasında yer alan Ahmet Ağaoğlu, Serbest Fırka Hatıraları'nda (s.29), Fethi Bey'in; "Gazi'nin ta ilk gündün samimi olmadığı, kendisine tuzak kurulmuş olduğu" kanaatini taşıdığını aktarır.

TOTALİTERİZM

RESMİ İDEOLOJİ VE İSLAM

Totaliterizm, çağdaş bir kavramdır. 1. Dünya Savaşı sonrası dönemde diktatörlük, despotizm, tiranlık gibi klasik şemaların ötesine geçen siyasal rejimleri tanımlama çabasından doğmuştur.

Blackwell'in "Dictionary of Twentieth Century Social Thought-1993" isimli sözlüğüne göre, bu rejimin eski rejimlere uymayan farklı tarafları şunlardır. Bu rejim dikkat ve itina ile tasarlanmış kitle organizasyonları düzenlemek, çeşitli sosyal kontrol mekanizmalarını zorlayarak kültürel üretimi -özellikle kitle iletişim araçlarını- tekelleştirmek suretiyle, rejimi benimseyen ve aynı görüşte olan bir yönetici elit yaratmak ister. Sürekli propaganda, ulus ve lider konusunda incedelikli bir kült sağlamak için yapılan politik ritüel, baskı teknikleri kullanmak ve yasal kısıtlamalarla temel hak ve özgürlükleri sınırlandırmak suretiyle sistematik bir terör yaratmak, bu rejimin bir başka özelliğidir.

Totaliter bir devletin açık amacı sosyal, politik, ekonomik kanalları ve yaratıcı enerjisi resmi dogmanın kimliğini taşıyan bir ütopyayı realize etmekte kullanılmaktadır.

İldeniz
TÜMAY

Kolakowski'ye göre totaliter rejimlerden sözettiğimiz zaman, aklımızda mükemmelliğe erişmiş sistemler değil,

daha çok, mükemmelliğe erişmek amacıyla bütün insani iletişim kanallarını yutmak ve kendiliğinden ortaya çıkan bütün toplumsal yaşam biçimlerinin kökünü kurutmak için sonu gelmez bir çabaya girişen sistemler vardır. Yani Totaliterizmi zorba bir egemenlik biçimi haline getiren şey, rejimin öngördüğü ütöpik amacın insan doğasına uygun olmaması ve hiçbir zaman gerçekleşme şansı bulunmamasıdır.

Benzer görüşlere göre, rejim sistem içindeki yaşamın bütün yönlerini denetlemekte gerçekten başarılı olsaydı, insanların değer ve inançlarını tam olarak manipüle edebildiği iddiası fiilen gerçekleşseydi, o zaman insanlara baskı ve terör uygulamaya gerek kalmazdı. Totaliter rejimlerdeki az çok rıza ya da itaat, hiçbir zaman yönetici elit kesimi yada lideri tatmin etmeye yetmez. İstenen şey, insanların bütünüyle yeni bir değerler sistemine veya inançlar kümesine girmelerini zorunlu kılan etkin bir katılım biçimidir. Bu rejimin diktatöryal yada baskıcı karakterini oluşturan şey, rejimin kendi halkını durmadan kendi istediği şekilde davranmaya, düşünmeye ve inanmaya zorlamasıdır. Rejim halkı terörize ettiği için, halkın istediğini yapmasını engellemek yerine değer ve inançlarını değiştirmeye kalktığı için,

totaliterizm diğer diktatörlük biçimlerinden farklıdır. Yani böyle toplumların dokusuna işlemiş olan terör, yalnızca itaati sağlamakla kalmaz, bireyi ve toplumu egemen ideolojinin dünya görüşünü benimsemeye de zorlar. İdeoloji yönetenlerin iradesinin kitlenin iradesi haline getirildiği siyasi bir dindir.

Totaliter bir sistem insanların boyun eğdirmekle kalmayıp, beyinlerinin de yıkandığı bir sistemdir. Bu durumda totaliterizm, tüm toplumu devlet içine hapseden, insanın siyasal yaşam dışındaki yaşayışını da tümüyle kapsayan bir siyasal dominasyonu anlatmaktadır. Bir kez kurulunca artık totaliter devletin dışında hiçbir şey, bireyin devletin gözetleyici bakışlarından kaçabileceği, resmen ayrı, özel bir alan kalmaz.

Sartoriye'ye göre, basit bir diktatör zulüm, cinayet, işkence, polis vahşeti ve benzeri insanlık dışı özellikler göstermesi dolayısıyla, totaliter diktatörlükten çok daha beter işler yapabilir. Totaliterizm ve otoriterizm arasındaki en büyük fark onların gerçekte yaptıkları şeylerde değil, yapabilecekleri şeylerde görülür. Totaliterizm, semantik bakımından, daha çok baskıyı değil, daha çok kapsama-yı anlatır. Elbette her konuda, her alanda aynı baskının uygulanmasından, totaliterizmde baskının çok fazla olduğu anlamı çıkar, ama bu çıkarsamadır. Nitekim totaliterizm her şeyi tümüyle denetim altına almayı başarınca, artık kaba kuvvete başvurma ihtiyacı azalır.

Totaliter olmayan (otoriter) diktatörlükler, dıştaki gruplara karşı yasaklayıcı politikalar izlemekle yetinirler, oysa totaliter diktatörlükler, alt sistemlerin hepsini toptan yokedecek hem güce, hem de dürtüye sahiptirler. Totaliter olmayan diktatörlükler din benzeri bir resmi ideoloji kurmayı başaramazlar, totaliter diktatörlüklerde ise bu başarılmaktadır. Önemli

olan şey, ne resmi ideolojinin zorla kabul ettirilmesi ve ne de onun yoğunluğudur, önemli olan, bu ideolojinin her şeyi yeniden kuran, her şeyi kapsayan niteliğidir. Bu ideolojinin kabul görmesi için totaliter sistem kesintisiz bir şekilde propagandaya, manipülasyon ve aldatmaya başvurur.

Friedrich ve Brzezinski tarafından hazırlanan ve 1956'da basılan "Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi"

Totaliter rejimlerdeki az çok rıza ya da itaat, hiçbir zaman yönetici elit kesimi yada lideri tatmin etmeye yetmez. İstenen şey, insanların bütünüyle yeni bir değerler sistemine veya inançlar kümesine girmelerini zorunlu kılan etkin bir katılım biçimidir. Bu rejimin diktatöryal yada baskıcı karakterini oluşturan şey, rejimin kendi halini durmadan kendi istediği şekilde davranmaya, düşünmeye ve inanmaya zorlamasıdır.

isimli kitaba göre totaliter diktatörlüğün modeli; totaliter bir ideolojiden, tipik olarak tek adam liderliğindeki tek bir partiden, terörist bir güvenlik gücünden, iletişim tekelinden, silah tekelinden ve merkezden yönetilen bir ekonomiden ibarettir. Ancak bu kitabın Friedrich imzasını taşıyan ikinci baskısında totaliter sistemin özelliklerinin bu kadar kesin ve açık çizgilerle ortaya konulamayacağı belirtilmiş, daha az veya daha çok totaliterizm olabileceği, totaliter eğilimlerden söz etmenin de mümkün olabileceği sonucuna varılmıştır. Friedrich yeni görüşlerinde, totaliter

sistemin özelliklerini iletişim, silah ve ekonomi üzerindeki tekele indirmiştir.

Totaliter rejimin ütöpik projesi bu üç tekelle yetinmez; aynı zamanda ülkedeki her bireyin yaşamı üzerinde denetim sağlamak üzere toplumsal yaşamın bütün alanları üzerinde fiili bir tekelleşmeyi sağlamaya yönelik olur. Totaliter toplumlar total bürokratikleşmeyi doğurur. Burada devletin pençesinden kurtulmanın hiçbir yolu olmadığından bütün insanlar her şeyi yutan tek bir örgütün ağına düşerler.

Rejimin iktidarını korumak için dayandığı şey, baskı ve şiddetten çok, insanların yaşantılarının kademeli olarak dönüştürülmesidir. Rejim kamusal iletişimi denetleyip düzenleyerek, eğitimi tekelleştirerek bireyleri farklı bir dünya görüşüne varma yeteneğinden yoksun bırakır. Propagandadan kaynaklanan de-

ğer yargılarıyla yüklü kelimeler, günlük konuşmanın birer parçası haline gelir. Sistemin amacı, hükmettiği insanları kendi durumlarının hiç farkında olmadıkları bir noktaya götürmesidir. Eski toplumda yetiştirilmiş, dolayısıyla eski norm ve değerlerin izlerini taşıyan ya da istenmeyen görüş ve ideolojilerin etkisinde kalan insanların terörize edilmelerinin dışında, bir de hiçbir alternatif yaşam deneyimi olmayanları toplumsallaştırma görevi vardır. Burada güdümlenecek olanlar, bu rejimde doğanlar oldukları için, itaati ve sadakati sağlamanın belirli aracını okullar ve diğer eğitim kurumları oluşturur. Bütün eğitim, rejimin propaganda çabalarına hizmet eder. Titizlikle hazırlanmış demokratik ve popüler meşruiyet görüntüsü, totaliter diktatörlüğün bitişinin bir habercisi gibi yorumlanabilir, ama durum farklıdır. Olup bitenler, propaganda engelinin yoğunlaşmasıyla bireyin artık kendi durumunun kötülüğünü görememesinden ibarettir. Birey yeni kavuştuğu totaliter demokrasinin sayısız sürecine katılma özgürlüğü içinde kendini daha özgür hissederken, aslında daha etkin yollarla, pratikte elit kesimin halkı tam olarak kısıncasına almasını ifade eden baskı biçimlerinin akılcılaştırılmasıyla yönlendirilmektedir. Bu devletlerde baskıyı kendisi yaratan içselleştirilmiş bir totaliterizm vardır.

Friedrich'e göre totaliterizm moderndir ve batılı liberal demokrasilerle yakınlığı vardır. Teknolojinin, rafine toplumsal denetim yöntemleri geliştirmenin bir kaynağı olarak öne çıkması ve tek tek bireylerin sürü benzeri bir kitlenin içinde erimesi eğilimi totaliterizme uygun ve verimli bir zemin hazırlar.

Klasik totaliterizm kuramcılarında biri olan

Totaliter rejimin ütöpik projesi bu üç tekelle yetinmez; aynı zamanda ülkedeki her bireyin yaşamı üzerinde denetim sağlamak üzere toplumsal yaşamın bütün alanları üzerinde fiili bir tekelleşmeyi sağlamaya yönelik olur. Totaliter toplumlar total bürokratikleşmeyi doğurur. Burada devletin pençesinden kurtulmanın hiçbir yolu olmadığından bütün insanlar her şeyi yutan tek bir örgütün ağına düşerler.

Hannah Arendt'e göre totaliterizm modernlik içindeki eğilimlerin mantıksal bir uzantısıdır. Ona göre bu sistem aydınlanmanın kırılmasından doğmaktadır. Totaliterizmin ortaya çıkmasının temel şartı bireyin kitle insanına dönüşerek çözülmesidir.

Arendt totaliterizmi açıklarken onun örgütsel yapısına dikkat çeker. Destekçilerinden sarsılmaz bir sadakat ve aralıksız katılım bekleyip onları bütün olanları kuşatan bir örgütün içine çeken totaliter hareket, onların gerçeklikle bütün bağlarını koparmaktadır.

İnsan boyunun en temel tepkilere, tamamen aynı davranışları yansıtan tepki kümelerine indirgendiği pavlov'un köpeği örneği, totaliter devletin yurttaş örneğidir.

Bir başka kuramcı Schapiro'ya göre totaliter rejime ayrı bir benlik kazandıran çizgiler şöyle sıralanabilir. Lider, hukukun ayaklar altına alınması, özel alanın denetlenmesi, sürekli mobilizasyon ile kitle desteğine dayalı meşruiyet. Kitle mobilizasyon imkanı, ancak liderin ve onun ütöpik toplum vizyonunun mutlak bir yanılmazlık düzeyine çıkarılması halinde mümkün olabilir. Bu yüzden lider yalnızca bir diktatör değil, aynı zamanda bir tanrı gibidir. Bütün sistem ve yaşam lider ekseninde döner. Liderin yerinde kalmasını sağlayan şey yönetim aygıtı değil, yönetim aygıtını ayakta tutan şey liderin gücüdür. Lider bunu emirlerine gereği gibi uyacak şekilde yerleştirilmiş yönetim mekanizmaları kurarak başarır. Bu başarının en önemli araçlarından biri de ideolojidir. Toplumu giderek daha çok içine alan devlet değil, lider veya onun denetiminde işleyen denetim aygıtıdır.

Adı dışında hukukun varolmadığı totaliter sistemde, özgürlükler, canlılıklarını korudukları ya da bir süreliğine korunabildikleri yerlerde yönetici aygıtın insafına kalmıştır. Ülkenin toplumsal ve siyasal yaşamı üzerinde bir iktidar tekelinin kurulmasını, rejimin kendi programına destek sağlamadaki başarısının bir ölçütünden çok, kendi halkına karşı yürüttüğü aralıksız savaşın ürünü olarak görmek gerek.

Filozof Popper ise totaliterizmin

toplum mühendisliği ile ilişkisine dikkat çeker. Ona göre totaliter rejimleri yalnızca diktatoryal ya da otoriter rejimlerden farklılaştıran temel bir ayırıcı özellik, yönetici elitin ütopyik toplum görüşlerine uygun bir toplum kurma arzusudur. Bu yüzden totaliter sistemler kitleleri, hem katılım hem de düzenlemeyi kolaylaştırmak üzere dikkatle tasarlanmış örgütlerde seferber etme denemeleriyle belirginleşirler.

Totaliter sistemler, toplumsallaştırma işinde yer alan her aktör ya da kurumunu denetlemekte en aşırı yöntemlere başvurularıyla ve ideolojik öğretilerinin mantıksal tutarlılığını kanıtlamaya büyük önem vermeleriyle ayırt edilirler. Toplumsal yaşamı yeni bir temelde yeniden oluşturma girişimi, kaçınılmaz olarak hükmedilen insanların total bir egemenlik altına alınmasına yol açar. Totaliter ideolojinin köklerinde, toplumsal yaşamın bütünü ve buna bağlı olarak toplumun içinde gelişebileceği olası değişimlerin tümünü kavrayabilme iddiası yatmaktadır. Bu iddianın çıkış noktası, insan tabiatının tam bir açıklamasını ortaya koyma çabasıdır.

Bu kuramcılar, örgütlenmesi ve yapısıyla gerçek ihtiyaç ve özlemlerimizi yansıtan akılcı bir toplum tasarımı çıkarılabileceğine inanıyorlardı.

Derrida'nın ifadesiyle felsefi sistemler basitçe batı kültürünün kesinliğe ve mutlaklığa duyulan ihtiyaca verdiği cevaptır. Geleneksel olarak, tasarlanan bir felsefi sistemin özü, gerçekliğe, dünyaya ve bizim onunla ilişkimize kuşatıcı bir açıklama ortaya koyma arzusudur. Bu sonuç siyasal ve toplumsal kurama başvurularak yeniden üretilmektedir. Totaliterizm, bir referans alanın diğer bütün alanları zapt edene ve dışlayana kadar evrenselleştirilmesi ise, o zaman felsefi olanın, siyasal olanda tamamlanmış bir evrensel sistem ortaya çıkacaktır.

Totaliterizmin köklerinde, sahibi olanın sahibi olmayandan, akılcı olanın akılcı olmayandan dışlanması, ayrılması faaliyeti yer alır. Belirli bir davranış biçiminin akla uygun olduğu söylenirken, diğer davranış biçimleri, diğer inançlar ve düşünceler yasaksal bir programın ilkeleri olarak somutlaşırsa başka gö-

İnsanın inanç, düşünce ve davranışının baskı ve terörle değiştirilmesi ve dönüştürülmesi yolu izlenebileceği gibi, güçlü ve örgütlenmiş bir sistem içinde insan zaafı ustaca yönlendirilip aşırılaştırılarak istenen sonuca ulaşılabilir veya her iki yöntem ayrı ayrı yahut birleştirilerek kısmi bir şekilde uygulanabilir. Modern toplumun, inanç ve değerleri tahrip edilerek sürüleştiren ve bireyselleştiren insan, böyle bir rejime karşı direnecek güce ve bilince çok zor ulaşacak, zorba bir liderin veya oligarşik bir yönetici elinin iradesine boyun eğmek zorunda kalacaktır.

rüşlere köklü bir tahammülsüzlükle yaklaşacağı muhakkaktır. Böyle bir sürecin mantıksal sonucu, farklı görüşlere sahip grupların insan bile sayılmaması ve doğruyla iyiyi savunduğunu iddia edenler tarafından tasfiye edilmeleridir.

Frankfurt Okulu'nun önde gelen temsilcilerinden biri olan Marcuse, ileri sanayi toplumunu incelemek suretiyle totaliterizme değişik bir açıdan açıklama getirir.

Ona göre totaliterizm, ileri sanayi uygarlığının kültüründe yaygın biçimde görülen bir fenomendir. Modernliği önceki çağlardan farklılaştıran özellik, bireyin kendisi adına belirlenen yaşam şartlarını ve içeriğini izleyen aciz bir seyirci durumuna düşürülmesiydi. Bu anlamda totaliterizm deneyimi, insanların sadece modern bir toplumda yaşamları nedeniyle paylaştıkları bir deneyimdi.

Marcuse'e göre bilimin gerçeğin yargılanacağı en yüksek mahkeme olduğunun ilan edilmesiyle, olgular ile değerlerin kartezyen bir anlayışla kesin bir şekilde ayrılmasıyla bilimsel yaklaşım, tamamen yeni bir egemenlik biçiminin meşruiyet kaynağı haline gelir. Bu yeni egemenlik tarzı, özü gereği nicelikleştirme, mekanikleştirme ve yöntem ihtiyacını ifade eden bir egemenliktir. Bilimsel yöntemin norm ve değerlerini yansıtan logos, dünyayı soğuk, uzak bir efendinin hizmetine koşar. Bu anlamda dizginlenmiş bir bilimsel ve teknolojik aygıtın hizmetindeki akıl, amaçları bakımından tarafsızdır. Sermayenin egemenliği, bilimin tarafsızlığı ve nesnelliği kılıfı altında kendisini dünyaya, aklın, olması gerekenin so-

mutlaşması olarak sunar. Toplumumuz muazzam bir etkinlik ile yüksek hayat standartları gibi ikili bir temele dayanarak, merkezkaç toplumsal güçleri terörden çok teknoloji ile fethetmesiyle farklılaşır.

Tek mantığı teknoloji ve buna bağlı olarak üretim kapasitesinin genişletilmesi olan bir rasyonalitenin zorunlukları tarafından şekillenen bir toplum görüşü ileri ekonomilerde. Bu teknolojik mantık "araç amaçtır" diye özetlenebilir.

Elbette bu totaliterizm biçiminin böylesine başarılı olması, bir ölçüde bu sistemlerde muhalefetin de genel yanılmanın bütünleyici bir parçası olmasıyla sağlanır. Demek ki çağdaş liberal demokrasilerin övündükleri çoğulculuk, konumları, sistemin temeldeki meşruiyet kaynağına meydan okunmamasını gerektiren çıkar çevrelerinin manipülasyonlarını gizleyen bir maskeden başka bir şey değildir. İnsanların düşünceleri ve inançları öyle manipüle edilmiştir ki, toplum içinde yaşayanların başka bir alternatifi tasarlaması fiilen imkansızdır. Aygıtın yönetiminin, insanları, düşüncelerini, alışkanlıklarını ve etkinliklerini artık rejime potansiyel tehdit oluşturamayacakları bir ölçüde manipüle edebilmesine, hatta şekillen-direbilmesine bağlı olduğu bir toplum oluşmuştur.

Tamamen yeni olan bu egemenlik biçiminde baskı, kaba kuvvet ya da zulüm gereksizleşir. Burada boyun eğiş, aygıtın her zaman yeni ihtiyaçlar ve arzular yaratmadaki başarısıyla sağlanır. Bu mantık kamusal alan dahil olmak üzere, bütün iletişim yollarının ve biçimlerinin, bütün üretim araçlarının tekelleştirilmesi sayesinde, kendi varoluş biçimini fiilen destekler ve sürekliliğini sağlar. Aygıt ister giyim stilleri, ister yaşam tarzları, isterse parti politikalarının cazibesi konusunda olsun iyinin nasıl tanımlanacağını kendisi belirlediği için, insanın öznelliğinin içeriğini de denetim altına alabilir. Kelimenin tam anlamıyla hangi tür insanların yaşayacağını kendisi saptayabilir. İnsanlara kalan iş, bireyselliklerini, ileri sanayi toplumlarının ürettiği bitmek bilmeyen yeni ürün ve mal dalgalarının peşinde koşmaya adanmıştır. Böylece araç olarak teknik ilerlemeyi kullanan özgürlüksüzlük, çok sayıda özgürlük ve konfor görüntüsü altında kalıcılaşır ve yoğunlaşır.

Totaliterizm kavramlarını ileri sanayi uygarlığını kapsayacak şekilde yeniden tanımlamaya çalışan

Marcuse'e göre totaliterizmin kökü modernitede yatmaktadır. Modernite ise temelinin en açık biçimiyle aydınlanma ruhunda olduğu bir tarihsel sürecin doruk noktasından başka bir şey değildir.

Marcuse kadar karamsar olmasalar da Marx ve Weber gibi kuramcılar da modernite ve sanayileşmenin olumlu yönü yanında, özgürlüklerin yokedilmesi ve yabancılaşma gibi sonuçlar doğuran olumsuz bir yüzü olduğunu kabul etmektedirler.

Kısaca, totaliterizme ilişkin analizleri bir bütün olarak gözönüne aldığımızda bu rejimin, insan-merkezci batılı seküler felsefi sistemlerin insanı, hayatı ve evreni doğru ve kapsamlı bir şekilde kavrayabildikleri inancına dayalı ütopya veya ideallerle, bunun sosyal ve siyasal sonucundan ibaret olduğunu görüyoruz. İnsanın kendi aklının ve bilgisinin sınırlı olduğunu kabul etmeyerek haddini aşması sonucu ortaya çıkan ütöpik toplum tasarımlarının bir sonucu olan totaliterizm, modern bilim ve teknolojinin korkunç imkanlarını kullanarak tarihin hiçbir döneminde görülmemiş sınırsız bir zorbalığa dönüşebilmektedir. Bu rejimi sardece Nazizm ve Stalinizm gibi doğrudan kaba kuvvete başvuran klasik örneklerin sınırları içinde tutmak insanı yanıltır. Sistemin temelinde sınırları iyice belirlenmiş açık seçik bir ütopya da görülmeyebilir. İnsanın inanç, düşünce ve davranışının baskı ve terörle değiştirilmesi ve dönüştürülmesi yolu izlenebileceği gibi, güçlü ve örgütlenmiş bir sistem içinde insan zaafı ustaca yönlendirilip aşırılaştırılarak istenen sonuca ulaşılabilir veya her iki yöntem ayrı ayrı yahut birleştirilerek kısmi bir şekilde uygulanabilir. Modern toplumun, inanç ve değerleri tahrip edilerek sürüleşen ve bireyselleşen insan, böyle bir rejime karşı direnecek güce ve bilince çok zor ulaşacak, zorba bir liderin veya oligarşik bir yönetici elitin iradesine boyun eğmek zorunda kalacaktır. Totaliterizme önemli eleştiriler getiren Heller ve Marcuse gibi kimi kuramcılar kendilerince insan tabiatını ve ihtiyaçlarını doğru bir biçimde ortaya çıkarmak suretiyle insanlığı çıkmazdan kurtaracak yeni alternatifler üretmeye çalışmışlardır. Ancak bu çalışmalar sonuçsuz kalmaya mahkum ümitsiz çabalar olmaktan öteye geçememiştir. Çünkü kendileri de eleştirdikleri kültür ve bilgi ortamının dışına çıkamamışlardır. ■

TAHDİDİ AHLAK VE ÖZGÜRLÜK TASAVVURUNDA GÜNAH

Büyük ahlâk doktrini olarak tanımlanan ve ileri sürülen kimi felsefelerde ahlâk ilkeleri yanında şu prensipler vurgulanmıştır:

1- Kendim için istediğim özgürlükleri başkaları için de isteyebilmeliyim.

2- Kendime yapılmasını istemediğim hiçbir şeyi başkalarına da yapmamalıyım.

Söz konusu iki prensip ahlâk değeri uyarınca yaşayan/yaşayacak insana merkezi bir konum sunuyor. Aslında bu ilkeler uyarınca ortaya çıkacak bir yaşamın “göreceli” boyut kazanacağı hususunda da bilgi sahibi olmak imkanı verilmemiş. O halde söz konusu ilkelerle ahlâka uygun bir yaşam kurmak isteyen insan sayısınca ahlâk anlayışı ortaya çıkacaktır. Herkesin kendisine yapılmasını istemediği şey farklı olabilir, keza herkes hayatta kullanmak istediği özgür alanı belki kiminin diğerini kısıtlanmışlıkla niteleyeceği farklılıkla inşa eder. Dolayısıyla bu ilkeler insanlar arasında ortak ve eşitlik sağlayıcı ahlâk algılamalarına temel olmaz. Diğer deyişle toplum huzuruna mezkur iki ilkenin pratize edilmesiyle gelecek olanlar toplumsalın bu ilkeler nedeniyle ifsadına sebebiyet vereceklerdir. Çünkü ilkelerin farklı yöne-

limlere sahip iki tarafı bulunuyor. İlkeler farklı inanç yüklenimleriyle doldurdukça objektif değerini yitirecektir.

Örneğin leş yememeyi buyuran değerle yüklenmiş bir bireyin böylesi değerleri önemsemeyen biriyle ilişkisini ele aldığımızda “kendine istemediğini başkalarına da sen yapma” ilkesi bakımından uyuşuma mani bir problematikte karşı karşıyayız. Taraflardan biri için ne yediği önemli olmadığı için söz konusu ahlâk ilkesine bağlılığı mevzu bahis olduğunda diğer tarafa sunduğu yemeğin gayrı ahlâkilik taşımadığı söylenebilecektir. Örneği tersine çevirerek (yani merkezdeki kişiyi değiştirerek) ele alırsak, kendisi leş yemediği için başkasının da leş yemesine mani olan kişinin “özgürlükleri kısıtlandığı” görülecektir. Örnekler çoğaltılabilir. Eskimo geleneğinde cvin reisi misafiri olan erkeğe karısını “ikram” eder. Keza Almanya’nın faşing günlerinde, Brezilya’nın festivallerinde özgürlükler kişilerin kendilerine yapılmasını istemedikleri değerlerle kısıtlanmaktan kurtulurlar. Dolayısıyla böylesi anlarda kişi özgürlüğü önünde hiçbir engel kalmaz. Eskimo geleneğindeki gibi mahremiyet algıları toplumsal bilinçte yara almış sosyal zamanlar oluş-

*Haluk
BURHAN*

tuğunda böylesi algılamalar içinde bulunmayan şahsiyetlerin yukarıdaki iki ilkeye muhatap kılınmaları zorbalık tesis edecektir. Gerçekte Kur'an'da bu konuyla ilgili bir kıssa bulunmakta. Lut(as) kavminin gerek özgürlük bakımından ve gerekse kendisine istemediğini yapmama bakımından yukarıda zikri geçen iki ilkeye mutabık bir konumda bulunduğunu düşünmek gerekiyor. Yani Lut (as)'un kavmi homoseksüalite yaklaşımları itibariyle bir mutabakata varmış görünüyorlar. Dolayısıyla ortaya yukarıdaki ahlâk ilkeleri nezdinde "iyi" diye nitelenebilecek bir toplumsal çıkmış oldu. Diğer değişle kendi homoseksüelliğini "özgürlük" şeklinde tanımlayan bu kavmin fertleri kendisi için istediği özgürlüğü (seksüel sapmayı) Allah'ın fitne olarak gönderdiği iki erkek (görünümlü melek) için de istediler. Öteki taraftan mantıklarınca eşcinsellik kendilerine yapılmasını istemedikleri bir şey olmaktan çıktığı için başkalarına da yapılabilir bir şey haline geliyordu. Buna göre salt bu iki ilke uyarınca toplumsalın ahlâk ve özgürlük alanının tesbitinin varacağı sonuç ancak Lut (as)'un kavminin yaşadığı toplumsal akıl tutulmasından neşet eden kayıtsızlık olabilir. Bu cümleden olarak insanların "günah işleme özgürlüklerinin" bulunduğunu savunmak hata sayılmalıdır.

Mehmet Metiner, *Sözleşme dergisinin* 10-11 birleşik sayısında böylesi bir hata işlemiş. Bir sürçme olmasını temenni ettiğim biçimde "günah işlemek bir hak değil, özgürlük sorunudur. 'Günahsız toplum' projeleri kaçınılmaz olarak totaliterliğe ve despotizme yol açar" mealinde fikir beyanında bulunmuş. Görüşüne delil olarak da "*dileyen inansın, dileyen inkâr etsin*" (18/29), "*dileyen Rab'bine varan*

bir yol tutar" (76/29) âyetlerini vermektedir.

Muhammed (asv)'in 'günahsız toplum' tasarımı ile davetini sürdürdüğü söylenemese bile günahkârlarla barışık bir toplumun meşruiyetini savunduğu söylenemeyecektir. Nitekim Metiner'in delil olarak sunduğu âyetten önceki âyet şöyledir: "*Nefsini, sabah akşam, rızasını isteyerek Rab'lerine yalvaranlarla beraber tut. Gözlerin, dünya hayatının süsünü isteyerek onlardan başka yana sapmasın. Kalbini bi-*

zi anmaktan alıkoyup nefsinin arzusuna uyan ve işi hep aşırılık olan kişiye itaat etme" (18/28). Müfessirlere göre bu âyet Mekkeli eşraf hakkında inmiştir. Onlar zengin ve haddi aşmışlardı. Muhammed (asv)'in yanındaki Bilal, Ammar, Suheyb, Habbab, İbn Mesud gibi zayıf ve güçsüz kişileri yanından uzaklaştırmasını istediler. Bunun üzerine "sabah akşam Rab'lerinin rızasını isteyerek yalvaranları yanından kovma" âyeti nazil oldu. Sonraki âyet ise Mekkeli ekabire sesleniyor: "*Deki: Hak (bu Kur'an) Rabbinizdendir. Artık dileyen inansın dileyen inkâr etsin*" (18/29). Bu durumda Metiner insanların cehennemini seçme özgürlüklerine delil olarak sunduğu âyetin delaletten

Ancak Muhammed (asv)'in kamusal alanı günah işlenen yer olmaktan çıkarmak için uğraştığı söylenemedi. Fakat o "günah" algılamasını toplumun zihnine taşımak uğraşısındaydı. Örneğin yetimin malını yememek gerekirdi. Zina etmemek gerekirdi. Kendilerine verilmiş rızktan muhtaçlara harcanmalıydı. Böyle yapmakla kamusal alanın zorla tanziminin metodik yanlışlığını ortaya koyduğu gibi; neyin pis, neyin temiz olduğunu da açıklayarak günahkârlığın toplumsal dayanaklarını zayıflatıyordu.

çıkması nedeniyle fikrini yeniden temellendirmek zorunda. Aslında delilin yanlışlığı bir yana kafa karışıklığı olarak değerlendirilecek başka bir zaaftan daha söz etmek gerekir. Cehennemini seçmek ile günah işlemek özgürlüğü birbirinden farklı alanlar. Özellikle günahın önünü kesmenin totaliterizm ve despotizm şeklinde nitelenmesinin kuramsal bir tutarlılığı bulunmuyor. Bütün sistemlerin kendisi için "günah" diye nitelediği bir alan bulunuyor. Örneğin bugün yeryüzünün her yanında sigara kullanımı bir takım müeyyidelerle cezalandırılıyor. Üstelik sigara

kullanıcılarının sigara içme özgürlüğü mevzu bahis edilemiyor. Sigara kullanımı özgürlük problemi şeklinde ele alınamıyor. Diğer taraftan ahlâk herkese lazım. Yeryüzünün hiçbir yerinde hangi ideolojik tutuma müntesip bulunursa bulunsun hiçbir toplum zina ile sarsılmış bir aile yapısına sağlık hükmü vermez. O halde dinden hareket etmeyen ahlâk kaidelerinin ve bunların hukuk kuralı halinde tanzim edilmesinin de “günah işleme özgürlüğü” kavramsal bakımından “özgürlükleri” kısıtlayıcı pozisyonundan sözedilebilirdi. Ancak yazar bundan söz etmiyor.

Kamusal alanın nasıl tanımlanacağı tartışmaları bitmeyecek. Seküler yaklaşımlar dini, vicdana ve ibadethanelere ait hususiyetler şeklinde görüyor. Gerçi Türkiye’de ibadethanelerin din için özgür mekanlar olmadıkları malum. Bugün kiliselerin Hristiyan cemaatler için merkezi konumunu camiler dolayımında ifade etmek mümkün değil. Diğer taraftan dindarların kamusal günahkârlar için kapatmak eğilimleri metodik anlamda yanlışlanabilir yoksa mahiyetinde değil. Aslında dindarlığın günah işlemenin önüne geçemediği toplumlarda günah artık bir özgürlük olmaktan çıkıp siyasal, sosyal, iktisadi güç potansiyeli olmuş demektir. Buna göre böyle bir toplumda dindarlık günahkârlık lehine sosyal statüde aşınmaya uğrar. Toplum dejenerer oldukça iktisadi birikimi kuşatacağını farkettilerinde dindarlık fakirlik korkusu taşır. Nitekim Cumartesi yasağında günah irtikap etmekle zenginleşme arasında dolaysız bir ilişkinin ortaya çıktığı görülmüştü. Kim ki sebt günü balık avlarsa ahidini çiğnemiş oluyordu. İlahi tedbir de insanın zaafına yönelik [(“Malı da pek çok seviyorsunuz” (89/20)) olarak

balıkları yasak günde kıyılara taşıyordu. Buna göre günahkârlığın serbest bırakıldığı toplumda günah işlememeyi düşünenler zayıf, güçsüz ve azınlık durumundadırlar. Dindarlığın kamusal alanı günah işlenen yer olmaktan çıkarma çabasının politik çıkar ve sınıfsal talep gibi kavramlarla açıklanmasına hak vermek yanlış sayılmamalıdır. Nitekim Muhammed de (asv) böyle bir iddia ile lekelenmek istenmişti.

Muhammed (asv)’in Mekke’de Medine’dekini andırır bir birarada yaşama problemi bulunmuyordu. Gerçekte bunun büyük oranda aynı şekilde düşünen Kitabî topluluklar arasında tasavvur edilmesi kaçınılmazdır. Nebi, Mekke yönetiminden topluluğunun yaşayacağı bir alan talebine cevap vermesini istemedi. Söz hürriyetini talep etti. Mekke’liler din (İbrahimilik) ile ahlâk arasında ayrışmayı makul gören bir anlayışa sahip olduklarından toplumun mutabık olduğu hiçbir değer yoktu. Dolayısıyla Mekke’de günah işlemek bir hak idi.

Ancak Muhammed (asv)’in kamusal alanı günah işlenen yer olmaktan çıkarmak için uğraştığı söylenemedi. Fakat o “günah” algılamasını toplumun zihnine taşımak uğraşısındaydı. Örneğin yetimin malını yememek gerekirdi. Zina etmemek gerekirdi. Kendilerine verilmiş rızktan muhtaçlara harcanmalıydı. Böyle yapmakla kamusal alanın zorla tanziminin metodik yanlışlığını ortaya koyduğu gibi; neyin pis, neyin temiz olduğunu da açıklayarak günahkârlığın toplumsal dayanaklarını zayıflatıyordu. Kamusalın tanzimi bakımından Muhammed (asv)’in Mekke toplumsal yapısına zor kullanılarak bir takım değerleri yerleştirmeye çalışmamasının birkaç illiyeti bulunuyordu. Bir kere Mekke’nin

ahlâk sefaletini ortadan kaldırmak için ciddi hiçbir kıpırdanışı yoktu. Ama daha önemlisi kamusalın tanzimi uğraşısı içinde Muhammed (asv)’e intisap edenlerin imanî değil de politik-sınıfsal menfaatlere dayalı yönelişi tefrik edecek hiçbir kriter kalmayacaktı. Yani Muhammed (asv) kendisine iman ettiklerini söyleyenlerin politik-sınıfsal emelleri için bu yola düşmediğini daha en başta anlamak gerekliliğini farketmişti. Kamusalın tanzimine yönelik bir retorik gelişmemesi ‘dava’nın sosyo-ekonomik vaatlerle sürdürümünü engelliyordu. Mekke toplumunun

Bugün Mekke-Medine formülasyonunu bir zemine oturtmak bakımından karşımızda çok bilinmeyenli bir denklemin bulunduğu kabul edilmeli. Öncelikle kamusal alanın kimin tarafından belirleneceğinin tartışılmasından ziyade, din'e müntesibiyet iddiasına rağmen ahlâkla ilintisiz yaşamının nasıl değerlendirileceği tartışılmalı.

sözkonusu retoriğe ahlâki tefessüh nedeniyle cevap verememesi neticesi Nebi (asv) başka mahallere yollandı, Habeşistan deneyimi ve Taif'e tebliğin taşınmasının nedeni budur. Muhammed (asv)'in Medineliler tarafından desteklenmesinde ise bugünkü "birarada yaşamacılar"ın dikkatlerinden kaçan önemli başka saikler vardı.

Medine, Mekke'ye nazaran farklı sosyo-politik özelliklere sahipti. Öncelikle Mekke'nin aksine Medine'de ahlâki bir çöküşten bahsedilemiyordu. Sebebi ise Medine'de birbiriyle düşman Arap kabilelerinin (Evs ve Hazreç) müttefiklerinin de yine birbirine düşman iki Yahudi kabilesi olmasıydı. Yahudiler, Mesih'i bekliyor ve Mesih gelince Arapları yenerek tek ve büyük bir Yahudi toplumu olarak Arapları hakimiyetlerine alacaklarına inanıyorlardı. Dolayısıyla Medineliler Araplar Yahudi müttefiklerinden önce "gelecek Mesih'i" vasıflarından tanıyıp maiyyetine girmek istiyorlardı. Diğer deyişle Medine'de Ahd-i Atik vesilesiyle hem bir ahlâk kültürü oluşmuştu, hem de belki yarımadanın üstünde diğer hiçbir Arab insanının anlayamayacağı 'Mesih beklentisi' içine girilmişti. Medine Araplarının da beklemekten kendilerini alamadıkları Mesih Kabe'nin Mekke'de olması hasebiyle Kureyş'e yönelmiş karizmayı da sarsabilir ve Kureyş'in istismar ettiği İbrahîmîliği yeniden düzenleyebilirdi.

Muhammed (asv)'in Medine'deki arayışları "sözleşme" terimi ile adlandırılmak isteniyorsa, bu terim hiç de kabul edilemez nitelikte değil. Ancak her sözleşmede olduğu gibi sözleşmenin muhteviyatını ihlalin bir müeyyide ile karşılanması gerekiyor. Nitekim kitap ahidlerine uymayan Yahudi toplu-

luklarını tedricen yarımadanadan çıkmaya zorladı. Dikkatle incelenirse "sözleşme'de taraflardan her ikisi de neticede "Kitaplı" idi. Bu nedenle Yahudi topluluğunun "günah işleme özgürlüğü" hiçbir zaman bahis konusu edilemedi. Ayrıca Medine'de "Öteki" olarak görülen insanlar ile Muhammed arasında içki, zina, adam öldürme, hırsızlık, putlara adanmış hayvan etlerini yeme, ahde hıyanet vs. gibi konularda farklılaşmış bir anlayıştan doğan çatışma yaşanmadı. Demek ki Türkiye'de birarada yaşamacıların tarihi değerlendirirken bazı yanlışlanabilir sonuçlar çıkardıkları söylenebilir.

Muhammed (asv)'in Mekke'de Medine'dekini andırır bir birarada yaşama problemi bulunmuyordu. Gerçekte bunun büyük oranda aynı şekilde düşünen Kitabî topluluklar arasında tasavvur edilmesi kaçınılmazdır. Nebi, Mekke yönetiminden topluluğunun yaşayacağı bir alan talebine cevap vermesini istemedi. Söz hürriyetini talep etti. Mekkeliler din (İbrahîmîlik) ile ahlâk arasında ayrışmayı makul gören bir anlayışa sahip olduklarından toplumun mutabık olduğu hiçbir değer yoktu. Dolayısıyla Mekke'de günah işlemek bir hak idi. Medine'de ise Ahd-i Atik nedeniyle kimi değer yargıları algılanıyor ama Mesih'in önderliğini kimin temsil ettiği belli olmadığı için kavmler bitmez savaşlarda evlatlarını yitiriyorlardı.

Bugün Mekke-Medine formülasyonunu bir zemine oturtmak bakımından karşımızda çok bilinmeyenli bir denklemin bulunduğu kabul edilmeli. Öncelikle kamusal alanın kimin tarafından belirleneceğinin tartışılmasından ziyade, din'e müntesibiyet iddiasına rağmen ahlâkla ilintisiz yaşamının nasıl değerlendirileceği tartışılmalı. Yani toplumsal alan, tıpkı Mekke'deki gibi bir esasa-değere bağlılığı yitirmiş mi?; yoksa, toplum Medine'deki gibi değerleri tahkim edecek Mesih beklentisi içinde mi? tesbit edilmelidir. Bir yığın müellif ve aksiyonerin kamusal alanı belirlemek için ortaya koyduğu cehde bakınca, bu tesbitin ve sözleşme arayışının herkes adına çoktan kotarılp işin halledildiği anlaşılıyor. ■

GÖKKUŞAĞI BİZİM...

*Sen kötü vurdun iyi konuştun Brütüs!
Sen değilmiydin Ceasar'ın yüreğini delen
Yaşa, varol Ceasar diye haykıraraktan.
Antonius*

Sosyal bir kavram olarak sık sık mütalâa edilen toplum kavramı bireyin hayatını çepeçevre kuşatan, bireyi bazen zapteden bazen de önüne aşılmaz setler ören bir süreçtir.

Nebîler de toplum için vardı Tiranlar da... Ancak Nebîler birtakım hayâfî reel normlara kitleleri yaklaştırırken diğerleri tesbît edilmiş normları dikte ettirecek şartları hazırlarlar.

Tiranlar umut verirler önce. Halka, geniş kitlelere güir sesleri ile hep hayatın yedi rengini haykırırlar. Napolyon'un kadife eldiven giydirilmiş demir yumruğu Katedral'de taç giydikten sonra çıkarılmak üzere saklanır. Halk geniş kitleler halinde ruhunu zapteden bu krallara çılgınca kasideler düzer. Sonraları bu kasideler kendi sefaletlerine yakılan ağıtlara döner.

Esasen insanoğlunun yeryüzündeki hazîn toplumsal serüveni Hâbil ve Kâbil'in trajedisıyla başlar. Kâbil'in Hâbil için duyduğu o netameli kıskançlık ve tahakküm duygusunun ağırlığı bugün hala toplumların üzerine bulut bulut yağmaktadır.

Modern insan bu hüznü ve nedameti çok daha acı şekilleriyle sahiplenir. Ve kitlelere saadet ya da insanlık onuru diye takdim edilen her yeni norm daima bil-

dik bir kapıyı aralar; Esareti...

Esaret, harap kümbetlerde konaklayan insanlığın onursuzluğu...

Modern insan'ın mihrabında o kadar karışık sesler yankılanır ki, kitleler kınlarını de karıştırırlar aşklarını da... Toplum adına konulan kurallar çoğu kez bireyi zincirlemek içindir. Belki de insanoğlunun yüzyıllardır bir türlü farkına varamadığı ve bu yüzdende sürekli aldatılarak küçük düşürüldüğü zaaf noktası burasıdır. Çünkü insanoğlu, her dönemde tabi olacağı kahramanları kendisi çıkarır ortaya. Bu kahramanlar, saraylarını kurduktan sonra işleyecekleri müthiş cürümlerin altında daima mağrurdurlar. Kitlelerden bekledikleri ise tam ve sadık bir itaattir. İşte hep bu yüzdendir ki; taçlı kahramanlar tıpkı görkemli bir katedral yapar gibi kendi normlarına göre yeni bir toplumun inşasına başlarlar. İnsanoğlunun gerçekten en hazîn tarafı şüphesiz ki unutkanlığıdır. Düşünün bir ke-re, Napolyon Paris'te katliamlar yapar, Tulon'u topa tutar ve Mısır'da ordusunu bırakır. Sn. Helen de "...Bir insan'ın bu dünyada sahiplenebileceği herşeye sahibim: Şöhret, güç ve para... Fakat bütün bir hayatım boyunca mutlu olduğum günler altı günü geçmez" diyen bir Korsikalı, daha sonra büyümlü birkaç sözle

**Nurettin
ÖZCAN**

kitleleri yeniden fetheder. Kristal kadehlerde şampanya akıtır gibi kan akıtan bu adam önce Katedral’de taçlandırılır ve ölümünden sonra da kendisini ölümsüzleştirecek anıtlar dikilir.

İnsanoğlu tarih boyunca saadete giden yolları tıkamada gösterdiği hünelerle hep ağır diyetlerin altına girmiştir. Kendisine ilahi bir armağan olarak verilen hürriyeti ve saadeti, bu kaygan değerleri sürekli arar. Ama her defasında da İblis’in Adem’i kandırması gibi büyük çilelerle kazandığı saadeti esaretiyle takas eder.

hüzün
yalındır-dağdan
aparılmış kar toprakları gibi
yel ki ince
ipince bir teldir kopmuştur
insan
azar azar kopmuştur
yalnız hüznü vardır kalbi olanın
hüzün öylece orta yerdedir
tuhaf bir yarma yaşıyordur
çepeçevre şeytan kilitleri...¹

Carlyle’nin ifade ettiği gibi, kâğıt üzerinde yazılan beşeri kanunlar ne olursa olsun, öne çıkan daima ilahi kanunlar olmuştur. Buna göre; iktidar sahibinin taleplerinde ya ilahi bir hak ya da şeytani bir haksızlık olacaktır. Ne varki, değerlendirme normlarını elinden kaçırarak kitlelerin, doğruluk ve haksızlık, sadet ya da hüsrana gibi kavramların tercihinde isabetli olabilme şansları yok gibidir. Hitler Almanya’ya iktidar olduktan sonra kendi esaslarını getirdi. Öyle ki, nazi Almanya’sında hükümete girebilmek için ehliyetli olmak yeterli değildir. İnsanın ayrıca yahudi olmaması ve bunun da ötesinde National Sosyalist partisinin müseccel bir üyesi olması gerekirdi. İtalya’da insanın faşist, Sovyetler Birliği’nde komünist olması şarttı. Bütün totaliter diktatörlüklerde siyasi idareye iştirakin temel şartı ehliyet değil, resmî akidenin kabulüdür. O kadar ki, ehliyeti tam olmakla beraber imanı bozuk olanlar sadece hükümetin dışında tutulmakla kalmazlar, ara sıra bütün kabiliyetlerine rağmen, yaşama hakkında da mahrum edilirler.²

Toplumların doğmalarla zaptedilmesi hukukî

yollarla denetlenmesinden çok daha güven vericidir. Bu yüzden kitle hakimleri aynı zamanda kendi varlıklarının da bir tür garantörlüğünü yapacak olan yeni doğmalar, modern hurafeler üretirler. Eğitimcilere düşen kutsanmış görev de, yeni nesillerin kavrayış ve kabiliyetlerinin bu yeni normlara yaklaştırılmasından ibarettir. Bir faşist ortaokul ders kitabından alınan pasaj şudur: “Dinî esaslar münakaşa edilemez, çünkü bunlar Allah tarafından vahyedilmiş hakikatlerdir. Faşist prensipler de münakaşa edilemez, çünkü bunlar bir dahinin zihninden çıkmıştır. Benito Mussolini’nin...”

Baldur Von Schirach tarafından Hitler gençliği için yazılmış olan meşhur dua gibi bildirilerdir ki, bu aynıyet açık ve tam şeklini almaktadır: “Adolf Hitler, sana inanıyoruz. Sensiz yalnız kaldık. Senin sayende bir milletiz. Bize gençliğimizin büyük manevi değerini, arkadaşlığı sen verdin. Bize dersi, mesuliyeti ve vazife şuurunu sen öğrettin. Bize senin ismini (Hitler Jugend) Almanya’nın şimdiye kadar taşıdığı isimlerin en azizini verdin. Onu saygı ile anıyoruz, onu iman ve saadete taşıyoruz. Adolf Hitler, lider ve bayraktar, bize güvenebilirsiniz...”³

Ashında, beyinlere desise inceliğiyle kazınan bütün bu dogmatik fantaziler “kazıklar sahibi Fırvun”larla geniş kitleler arasında tutulan duygusal bir güvenlik hattıdır.

Ve insanlık uzunca bir süredir üzerinde yaşadığı dünyaya henüz alışmamış gibidir. İşte bu sebeplerdir ki, insani bir hayatın tesisi için gösterilen çabalar insanî vakar ve haysiyetine değer nitelikte olmalıdır.

Tarihte kendi hastalıklarını bir tedavi reçetesi gibi dikte ettirmek isteyen pek çok devlet adamı gelmiştir. Bunlar tüm eleştirmenleri yok etmeye çalışırlar. Çünkü aklın sesinin kendileri için yarattığı tehlikeye dayanamazlar. Caligula ve Neron’dan Stalin ve Hitler’e kadar bu kişilerin kendilerine inanan insanlar bulma ve tüm eleştirmenleri yok etme ihtiyaçları çok büyük ve sınırsızdır. Bunlar, eksikliklerinin ortaya dökülmesini önlemek için giriştikleri umutsuz çabalardır. Onların kesin kararlılıkları ve yaşadıkları başarılar kendilerinden şüphe duymalarını da engeller. Söylemek gereksiz, dünyayı değiştirme ve kendi hasta düşlerini kabul ettirebilme ihtiyacı neticede farklı ustalıklar ve yetenekler gerektirir.⁴ Bütün ta-

raftarlarına ve sahiplendikleri ihtişama rağmen ürküntü verecek şekilde yalnızdılar.

Yeryüzünde hür yaratılan insan kendi kendisiyle kalır kalmaz bu ilahi lûtfu bırakır ve köleleşir. Taşlar hürriyet heykelini yontmak içindir diyor Saint Just... İyi ama o taşlardan mâbed de yontarsınız mezar taşı da...

Ardı arkası kesilmeyen sürekli bir ricat ve kalem sahiplerinde bu fikir firarı olduğu sürece insanoğlu; etraflarını kuşatan ölümcül kozalarını örmeyi sürdürürken bir yandan da Kabîl'in kimliğini kutsal bir emanet gibi taşıyacaktır. Ümitlerimin ufkumu daralıyor acaba?

Daha derin karanlıklara gömülmeden beynimizin kıvrımlarında pıhtılaşmış cehaletin esaretinden kurtulmak zorundayız. Toplumun insani yıkımını anlatacak cesarete cümleler yok. Kelimeler hâl-i perîşanımızı sürekli anlatmaktan yorgun ve mahçup. Toplumların istikbali mandıralarda mayalanmaz ki....

Gerçekten bir hayatın mı içindeyiz yoksa kabuslarla süslenmiş bir rüyanın mı? Halimizi tasvir edecek Yusuf nerede?

Bizim toplumumuzun batı toplumuna kıyasla en açık pişmanlık duyuracak tarafı daima şuurlarının açık tutulmasındandır. Şuuru kapalı bir toplum düşünebilmiriz? Sosyal hurafelere dayalı bir toplum, kendisini kıymetlendirecek bütün değerlere karşı zırhlanırken kapılarını sonuna kadar zaafılara açık tutar. Sosyal depremlerin araladığı bu boşluğu da Sezarlar çok geçmeden gökten boşalan bir meteor yağmuru gibi doldururlar.

Tanzimat döneminin ünlü nüktedan devlet adamı Keçecizade Fuat Paşa'nın şu sözleri oldukça dikkate değer: "Bir devlette iki kuvvet olur. Biri yukarıdan

diğeri aşağıdan gelir. Bizim memlekette yukarıdan gelen kuvvet cümlemizi eziyor. Aşağıdan ise bir kuvvet hâsıl etmeye imkân yoktur. Bunun için "pabuçcu muştası" gibi yandan bir kuvvet kullanmaya muhtacız. O kuvvetler de sefaretlerdir. Yani Avrupa devletleridir".

Batı uyduculuğu ve taklitçiliği şampiyonluğu yapan tanzimatçılar batıya tam açılmayı daha doğrusu tam teslimiyeti savunurlar. Jön Türkler'den Prens

Tarihte kendi hastalıklarını bir tedavi reçetesi gibi dikte ettirmek isteyen pek çok devlet adamı gelmiştir. Bunlar tüm eleştirmenleri yok etmeye çalışırlar. Çünkü aklın sesinin kendileri için yarattığı tehlikeye dayanamazlar. Bunlar, eksikliklerinin ortaya dökülmesini önlemek için giriştikleri umutsuz çabalarıdır. Onların kesin kararlılıkları ve yaşadıkları başarılar kendilerinden şüphe duymalarını da engeller. Bütün taraftarlarına ve sahiplendikleri ihtişama rağmen ürküntü verecek şekilde yalnızdılar.

Sabahattin bey: Türkiye nasıl kalkınabilir? veya Kurtulabilir? incelemesinde bu soruya Anglo Saksonlara benzemekle, Anlgo Sakson hocalar getirip onların bireyci eğitiminden geçmekle karşılığını verir.⁵

Nitekim öyle de oldu. Dante'nin cehenneminden boşalan anaför önce İstanbul'u sonra da bütün Anadolu'yu hallaç pamuğu gibi dağıtır. Bir zamanlar bir ilk yazdan bir kaç mevsim biçenler, gök kuşağının bütün renklerini birer birer kaybederler.

Falih Rıfki, Şeyh Servet Efendi'nin milletvekillerine şöyle konuştuğunu yazar: "Mecliste bir grup yapalım. Memleketin buna ihtiyacı var. Komünistlik İslam ilke-

lerine uygundur. Ebubekir komünisttir. Müslüman olduktan sonra bütün mallarını yoksullara dağıtmıştı".⁶

Roma Spartaküs'ü çarınha çivileyip binlercesinin kafasını kılınçla uçurmuştu. Şimdi ise metod çok daha güvenlik içinde yapılmaktadır. Birey çarınha kelimelerle çivilenir. Bu öylesine netameli bir mihlanıştır ki; yüklenilen bitkinliğin ağır yazgısı nesiller boyu donuk muhayyilelerde sürdürülür.

Tanzimat aydını kuşakların kadrosunda etkilerini her zaman canlı tutup günümüze kadar getiren yerli masonlar, Mithat Paşa ve Süleyman Hüsnü Paşalar

ve taraftarları, Ahmet Rıza, Mahmut Celaleddin Paşa, Prens Sabahattin, Mizancı Murat Bey vb. gibi şahsiyetler vardır. Yazarlar, sanatçılar, ünlüler ve önemli kişiler Avrupa başkentlerindeki “salonlarda” ya da “operalarda” bulunurlar. Osmanlı ülkesinde devlet ricalinin konaklarında toplantılar yapılır, umum için kıraathaneler açılır, operalar oynanır ve bazen de Padişah’ın katıldığı balolar düzenlenir. Avrupa’dan ünlü “primadonnalar” çağırılır. En ünlü bestecilere (Donizetti Paşa gibi) “Marş-ı Hümayun”lar besteletilir. Sarayın bahçesinde asırlardır “nevbet vuran” Mehterhânenin görevini batı enstrümanlarıyla çalan “Muzika-ı Humayun” devralır.

Tanzimat’ın “gentleman” taslağı aydınları batı zihniyetini yansıtıcı eğitimci bürokratlarıdır. Tanzimat fermanını Düvel-i Muazzama ile yapılmış bir gentilemenlik anlaşması gibi varsayıp, onun özüne, ruhuna uygun uygulamalar yapmışlardır. Hatta bu uygulamaları aksatan görevliler devletin resmi organı durumundaki Takvim-i Vekâyî gazetesinde teşhir ve tecziye edilerek çeşitli yaptırımlar uygulanır.⁷

Hareket ordusunun depremiyle Sultan Abdülhamid halledilince Enver Paşa “evet, artık ne Rum, ne Ermeni, ne Yahudi, ne Müslüman kaldı. Mavi gök altında hepimiz eşitiz” der...

Bu sözlerin bedeli, kitlelerin üzerine Ebabil kuşlarının attığı taşlar gibi yağar yıllarca...

Kayzer Wilhelm bıyıklı Jön Türk Paşası, Napoleonun rûhuyla konuşurken o kadar coşkudur ki, tıpkı Proudon’un dediği gibi kendilerini alkışlayanların attığı çiçekleri ezerek, hayranlarının kanına bulanarak ve karşı koyanları da çiğneyerek meçhul adımlarla karanlıklara doğru ağır ağır ilerler.

Birey bu baskılar altında dâimâ herhangi bir nesne olarak görülmüştür. O’nun değeri sahip olduğu insânî muhteva ile ölçülmez. Tâbi oluştta gösterdiği sadakatle değerlendirilir, gösterdiği koşulsuz itaat ölçüsünde de taltif edilir. Bu iltifatlara mazhar olanlar o kadar mesutturlar ki, bir süre sonra vahiy kâtipleri gibi çalışmaya başlarlar ve insanlara sınırları yeneden çizilmiş sırat köprüsünü anlatırlar.

Beşerî kavramlar kudsiyet kazandıkça kitlelerin iç dünyasında insani orjinalite tahrip olur ve yapay mihraplar hayat bulmaya başlar. İnsanı köleleştiren ve sürüleştiren mihraplar...

Böyle bir durumda insan sürü olmaktan öteye gidemez. Sürüyü yöneten bütün kolaylıklar daha bebekken, süt emerken öğretilir kendisine. Yani insana... Bazı değerlerin boyunduruğuna sokulur insan. Bu boyunduruğun iki kopmaz bağı vardır: “İyi” ve “kötü”. Bunlar insana daha beşikteyken ağır sözler ve ağır değerler olarak sunulur. Ve insanı belirlenmiş şartların altına alarak O’nun bağımsızlığını ortadan kaldırır.

Toplum işte bu halde iken oluşturduğu beşeri ilahlar her yeni günde onun benliğinden yeni yeni şeyler çalarak büsbütün güçsüz ve ufuksuz bırakırlar. İnsan kendi eliyle kendi canıyla kıydı ve yarattığının tutsağı oldu diyor Nietzsche.

Bir takım hareket adamları hürriyet savunucusu olarak görülebilirler. Mesela Hegel; insan gerçekten bağımsızlığına kavuşmak istiyorsa kendisini yönetenlere teslim etmelidir. Yönetenlere yani devlete... Böylece ferdi ve sınırlı hürriyeti tam bir iradeye kavuşturmuş olur diyor. Aman Allah’ım... Hegel’in hürriyet diye insanlığa sunduğu şey, Sokrates’in içtiği zehirden daha acı.

Şah Rıza Pehlevî dönemi İran sarayının saray zenginliği peri masallarına denk tutulur. Bir tören sırasında binbir gece masallarındaki zenginliği ve zerafetiyle halkın arasından geçen Farah Diba’ya küçük bir çocuk, elindeki pamuktan doldurulmuş bez bebeği göstererek: “Bak bebeğime, sende de var mı?” der. İran sarayının düşleri süsleyen saltanatı o çocuğun elindeki definenin karşısında yoksul düşmüştür.

İnsanoğlu, kendisinden alınıp kırk haramilerin mağarasında saklanan gökkuşağını gözleri kamaşmadan kucaklayabilirse eğer, şâirin dediği gibi şurada güneş ne kaldı? ■

DİPNOTLAR

- 1- İlhami Çiçek/*Satranç Derstleri*.
- 2- David Spitz/*Antidemokratik Düşünce Şekilleri*/ s. 190.
- 3- David Spitz/*Antidemokratik Düşünce Şekilleri*/ s. 190.
- 4- Erich Fromm/*Sevgi ve Şiddetin Kaynağı*/ s. 78
- 5- Doğan Avcıoğlu/*Batılılaşma Akımları*/s.1353.
- 6- a.g.e./Şeyh Servet Marksistleri Selâmlıyor/ sh.608.
- 7- Erol Özbilgen/*II. Abdülhamid’e Muhalefet*/ s.146.

20. YÜZYILIN SON SOYKIRIMI VE AV SAHASI KOSOVA

Bir çok şey değişti. İki büyük İmparatorluğun tarih sahnesinden çekilmesi, iki dünya savaşı, iki kutuplu dünya ile başlayan soğuk savaş dönemi ve son yıllarında soğuk savaşın sona erışı ile birlikte tek kutuplu dünyaya doğru kayış, bir başka deyişle çok kutuplu dünyanın oluşması geçmekte olan yüzyıla hakim manzaraydı. Önceki yüzyılda, olduğu gibi geçmekte olan yüzyılda da değişmeyen tek şey av sahaları ve soykırım.

Yüzyıl önce Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun başkenti Viyana'da yayımlanan bir gazeteyi okuyan okuyucunun gözü bir ilan'a takılır. "Karadağ'da Türk Sürek Avı" ilanının detayında Karadağ'da Balkan bozgunlarından göçmekte olan müslümanlar için av safarilerinin düzenlendiği yazılmaktaydı.

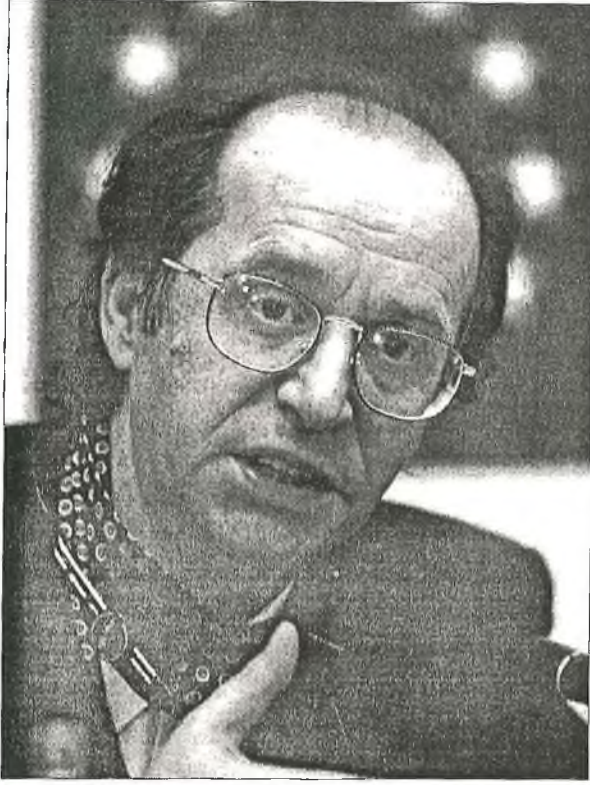
Yüzyıl sonra 1974'te Sırbistan'da yayımlanan bir gazetede bu kez başta Banjalukya ve diğer Bosna kentlerinde Bor'da ve Cim'de insan kayağı ve Boşnak sürek avı ilanları yayımlandı. Bu kezde aynı ilanlar Kosova'da Arnavutlar için yayımlanıyor. Yazdığımız sürek avları bir hayal mahsulu gibi gelebilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çözümlüş sürecine girmesi geride sancılı bölgeler bırakmaya başladı. Şüphesiz Balkanlar ve Ortadoğu en sancılı kopuşu yaşayan bölgeler oldu. Osmanlıların Batı'ya yü-

rüyüşünde dönüm noktası 1683 II. Viyana bozgunu ve Karlofça Anlaşmasıdır. Balkanların sancılı kopuş tarihi 1876-77 Osmanlı-Rus Harbi (93 harbi) ve sonrasında imzalanan Berlin Anlaşmasıdır. Berlin Anlaşması ile birlikte başta Bosna-Hersek anavatan topraklarından kopartıldı. Ve nihayet 1912-13 II. Balkan savaşıyla birlikte, anavatan topraklarının büyük bir kısmı kaybedildi. Anavatan toprakları üzerinde; müslüman devlet olarak Balkanlar'da Arnavutluk, Ortadoğu'da Suudi Arabistan bağımsız devlet olarak oluştu.

Anavatan parçalanmasıyla Balkanlarda da dramatik göçler ve soykırımlar yaşandı. Bu durum halen devam etmektedir. 1980'de Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin kurucusu Josip Broz Tito'nun ölümü bölgede yeni gelişmelerin başlangıcı oldu. 1981'de Kosova Cumhuriyeti'nde bağımsızlık ayaklanmaları, 87-88 ve 89'da oldu. Bu ayaklanmalar Sırp güçleri tarafından şiddetle bastırıldı. Binlerce Arnavut öldü. Nitekim Yugoslavya mozayığının dağılma süreci Kosovalıların ayaklanması ile başlamıştır 1990'dan itibaren Sırbistan yönetiminin Yugoslavya kolektif devlet başkanlığının çalışmalarını engellemesi yeni süreci hızlandırmıştır. Aynı yıl federal cumhuriyetlerde ilk kez yapılan serbest seçimlerin sonucunda

*Dr. Süleyman
GÜNDÜZ*

Ibrahim Rugova

bağımsızlık yanlısı milliyetçi partiler kazanarak yeni bir sürece girildi.

1991-92'de 4 federal cumhuriyet ve Kosova bağımsızlıklarını ilan ettiler. Sırbistan kendisini Yugoslavya'nın gerçek temsilcisi gördüğü için 1991'de önce Slovenya'ya, ardından Hırvatistan'a saldırdı. Bu saldırılarda Yugoslav Halk Ordusu önemli bir fonksiyon ilan etti. 1992'de de Bosna Hersek'e müdahale edildi. 16 Ekim 1995 tarihinde yürürlüğe giren ateşkesle Bosna'da kısmen bir barış sağlanmış oldu. 4 yıllık savaşın bilançosu 312 bin ölü, 2 milyon göç, 172 bin sakat ve milyonlarca ev, işyeri ve ibadethane yıkıldı veya tahrip oldu.

KOSOVA

Kosova, Yugoslavya anayasasında yapılan değişikliklerin 1974'te yürürlüğe girmesi ile özerkliğini kazandı ve 1989'da da Sırbistan yönetiminin Yugoslavya anayasasında yaptığı değişiklikler sonucu özerkliğini kaybetti. Bu tarihten sonra Kosovalılar, Sırbistan ve Yugoslavya yönetimi ile ilişkilerini tamamen kopararak 1990'dan itibaren bağımsızlıklarını ilan

ettiler.

28 Şubat 1998'de Sırp lar ani bir hareketle Kosova'ya saldırıp Drenitsa'da katliama giriştiler. Böylece Hırvatistan ve Bosna-Hersek'ten sonra Kosova dramı başlamış oldu. Sorunu uluslararası platformlarda barışçı ve edilgen bir siyasetle çözmeye çalışan Kuosova siyasi elitinin 8 yıllık girişimleri bu müdahale sonucu akamete uğradı. 27 Şubat 1998'den itibaren Sırp lar ağır silahlarla Kosova'ya saldırılarını sürdürüyor.

16 Ekim'de Batı Temas Grubu, Yugoslavya yönetimi Kosovalılar arasında yeni bir anlaşma ile ateşkes yürürlüğe girdi. Batı Temas Grubu devreye girerek taraflar arasında 16 Ekim gününden itibaren ateşkes uygulanmaya başlandı. Ateşkesin ihlali ve anlaşma maddelerinin yerine getirilmemesi Nato operasyonunu gündeme getirecekti. Sırp lar ateşkesi hiç uymadıkları halde herhangi bir müdahalede bulunulmadı. Kosova Arnavutluk sınırında Kasım ayında 32 Arnavut gencinin öldürülmesiyle yeni bir süreç başladı. Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) mukabelede bulunarak 22 Sırp polisini öldürdü. Gelişmeler Kosova'nın Sırbistan topraklarının içinde kalmasını güçleştirmekteydi. Barış görüşmelerinin çıkmaza girmesi Sırp güçlerinin bölgeye tekrar yığınak yapması ve saldırıların artması yeni gelişmelerinde habercisi oldu 15 Ocak günü Sırp lar rehlin alınan 8 askerin intikamını almak ve gözdağı vermek için Racak köyünde çoğunluğunu yaşlı ve çocukların oluşturduğu 46 kişiyi katlettiler. Racak katliamı bölgede yeni bir süreç başlattı. Böylece artık Kosova sorunu Sırbistan'ın bir iç sorunu olmaktan çıktı.

KÜRESEL KRİZ KOSOVA

16 Ekim 1998'de Batı Temas Grubu, Yugoslavya ve Kosova yetkilileri arasında imzalanan ateşkes ve barış antlaşmasıyla birlikte sorun Sırbistan'ın iç sorunu olmaktan çıkmıştı. BM Güvenlik Konseyi'nin 1160 (1998) ve 1199 (1998) sayılı kararlarında açıkça belirtildiği gibi, Kosova'daki durum "bölgedeki barış ve güvenliği tehdit etmektedir." BM Güvenlik Konseyi'nin bu bağlamda tanımladığı bir sorun, artık o devletin iç işlerine ait olmaktan çıkmış sayılır. Artık Kosova sorunu, ilgili uluslararası kurumların gö-

rev alanları içerisinde değerlendirilmesi gereken bir sorundur. Belgrad yönetimi de bu görüşe katılmıştır.

16 Ekim 1998'de Güvenlik Konseyi'nin alınan kararların uygulanması bağlamında, AGİT adına Başkan Broniskow Geremek, Yugoslavya adına Dışişleri Bakanı Zivadin Yugoviç tarafından bir anlaşma imzalandı ve yürürlüğe girdi. Bu anlaşmaya göre; Güvenlik Konseyi kararları ile belirtilen "Siyasi Çözüm" kavramı açıkça belirtilir; Yugoslavya'nın ülke bütünlüğü çerçevesinde "Kosova'nın kendi kendini yönetmesinin gerçekleşmesi" (Paragraf II) Bu metin, Yugoslav hükümetince de, uygun bulunup imzalandığına göre, artık "Siyasi Çözüme" karşı çıkılmaması gerekir.

Kosova için tasarlanan çözüm önerileri; bunları üç ana başlıkta toplamak mümkündür.

1. *Genişletilmiş Özerklik*: 1974 anayasasında tanımlanan özerkliğe yakın bir tanımlama, Kosova, Sırbistan toprakları içinde yer alacak. Eğitim, maliye, güvenlik konularında özerklik sağlanacaktır. Bugün üzerinde en çok konuşulan çözüm önerisidir. Bu çözümü Kosovalılar reddetmektedirler.

2. *Yugoslavya Federal Cumhuriyeti içinde Bağımsız Kosova Cumhuriyeti*: Yugoslavya'yı oluşturan Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyetleri ile eş statüye sahip Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni oluşturan

3. Cumhuriyet. Bu statü 3 Temmuz 1990 tarihinde Kosova Parlamentosu tarafından alınan kararın uygulamasıdır. Bugün uygulanabilir en önemli çözüm yoludur.

3. *Bağımsız Kosova Cumhuriyeti*: Sırbistan ve Yugoslavya'dan ayrılarak tamamen bağımsızlığını elde etmiş bir Cumhuriyet. Büyük Arnavutluk oluşumuna zemin hazırlayacağı iddiasıyla şimdilik red edilmektedir. Konjontür bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin tanınması için müsait bulunuyor.

15 Ocak 1999'dan Sırp saldırganların, Racak köyünde çoğunluğunu çocuk ve yaşlıların oluşturduğu 46 Arnavut'u katletmeleriyle başlayan gerginlik, şüphesiz Kosova'nın bugünkü statüde halolunmayacağına göstermektedir. Nitekim, Batı Temas Grubu temsilcileri 6 Şubat tarihine kadar Yugoslavya Slobodon Miloseviç'e süre tanıdılar. Bu süre sonunda Yugoslavya yönetimi özerkliğini tanımadığı Kosova ile Paris'te masaya oturmak zorunda. Paris görüşmelerinden en kötü ihtimalle Kosova'ya genişletilmiş bir özerklik verilmiş olacaktır. Başkent Priştina'da Parlamento oluşturulmasının dünya tarafından kabul edilmesi, uzun olmayan bir süreçte bağımsız Kosova'nın kurulmasını sağlayacaktır. Zaman artık bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin oluşma sürecini hızlandırmaktadır. ■

İSYANIN DİLİ

... beni kendisinden kurtarmak istediğiniz hastalığın adı umuttur, hayattır.

Roger Garaudy

Vedat AYDIN

Ey yüce Allah'ım! Aklıma mukayyed ol! Kafam çatıyor, uğulduyor beynim. Beni kendine yâr kıl. Gökyüzü yıldızlarla dolu ışık saçıyor, yeryüzü günah alevleriyle kavruluyor. Bir rahmet rüzgârı estir, dinsin içimdeki sızı. Peygamber duasını yoldaş kıl bize.

Ey soylu kelime!

İsyan!

Ey kalbimi parçalara ayıran kışkırtıcı kelime!

Seni kalbimin lügatında baş köşeye yazdım!

Belki size garip gelecek ama, ben, şu dünyada yaşarken pek çok şeye isyan ediyorum. İnsanı insan yapan değerlerin asgari şartlarının bile ortadan kalkmağa başladığını görüyorum. Aklına çok güvenen ancak, gönlünü Yezidî fenalıklardan arındırmayan insanlar yaşıyor aramızda. Üç kuruşluk menfaat için kardeşine sırtını dönenlerin sayısı gittikçe artıyor. Bireysel hırs, çok kazanma arzusu, makam, rüşvet, mark-dolar biriktirme, sûtizan, kin, hased, yalan, vefasızlık, kıskançlık, şiddet, zorbalık, tecavüz, kölelik, işkence, hırsızlık, fuhuş... velhasıl ne kadar fenalık varsa irtikab ediliyor. Yitirilen "ben" bilinci, yerini egoizme terk ediyor. Aşkın en ulvi duygularını tüketen bir nesille yüz yüze kaldık. Şehvet kokuyor her taraf; sokaklar, caddeler ümidini yitirmiş binlerce avare insanla dolu. Yasaklar artıyor; ancak, suç işleme oranlarında bir düşüş söz konusu olmuyor. Günah işlemek için her türlü zemin hazırlanıyor; ve bu sayede günah kendiliğinden çekici hale geliyor. Bu gidişin sonu; günah duraklarında yolcu pazarlayan bir şirket, aklını ve kalbini şeytana teslim etmiş bir gençlik ve gelecekte ümidini yitirmiş bir toplum olmaksızın başka bir şey değildir.

Yaşadığımız toplumun ahlaki çözümlüğü isyana sevk ediyor beni. Herşeyden önce bir insan olarak bu çözümlüğü karşısında düşünüyor, hüznüleniyor, öfkeleniyor ve isyan ediyorum. Bazen susmanın konuşmaktan daha çekici bir yanının olduğunu düşünerek sessizliğe adanmak istiyor; bazen isyanın kışkırtıcılığına teslim olup feryad ediyorum. Her şeyin isyan ettiğine inanıyorum: Aşkın isyanı, hedonistliğe; namusun isyanı, fuhşıyata; bilginin isyanı, cehalete; onurun isyanı, eğilmeye; azmin isyanı, uyuşukluğa; dostluğun isyanı, kallesliğe; vefanın isyanı, nankör-

lüğü; sevdanın isyanı, ihanete; özgürlüğün isyanı, köleliğe; kazancın isyanı, biriktirmeye; Hüseyin'in isyanı, Yezid'e... Kısaca isyan, soylu bir cevaptır anlamsız bir hayata. Ve her isyan eden bir İbrahim-i Zaman'dır, Nemrut'larla hesaplaşan.

Özgürlük ve bağımsızlık meftunu her yürek biraz âsirdir. Ne olduğunu, niçin yaşadığını sorgulayarak anlamak ister. Çünkü, sorgulanmadan yaşanan hayat yaşanmaya değmez. Her soylu insan gibi Kierkegaard da, insanın hayat karşısında duruşundaki edilgenliğe isyan ederek şunları söylüyor: "Bir insanda daimi bir uyanıklık yoksa, herşeyin temelinde çapraşık tutkularla kıvrınarak değerli ve değersiz herşeyi yaratan bir kudret, hiddetle köpüren bir kudret yatıyorsa, herşeyin altında hiç doyurulmamış sonsuz bir terkedilmişlik uzanıyorsa... yaşam umutsuzluktan başka ne olabilir ki? İnsanlığı birleştiren hiçbir kutsal bağ yoksa, bir kuşak ormandaki yapraklar gibi diğerinin ardından ortaya çıkıyorsa, bir kuşak ormandaki kuşların şarkıları gibi diğerinin yerini alıyorsa, insan ırkı dünyadan, denize açılan bir gemi, çölde esen bir rüzgar gibi geçiyorsa daimi bir kayıtsızlık avının ardından durmaksızın ve arzuyla iz sürüyorsa ve hiçbir güç avını çenesinden söküp almaya yetmiyorsa... ne boş ve kasvetli bir yaşamdır bu!"

Peygamberler, filozoflar, şairler, sanatçılar, eylem adamları... boş ve anlamsız bir hayat yerine, hayatta insandan daha değerli bir varlığın olmadığını, bu yüzden insanı fitratından uzaklaştıracak tüm yabancılaştırma eylemleriyle savaşıyor anlamlı bir hayat peşinden koşmuşlardır. Resulü Ekrem (s.a.v)'in sevgili arkadaşları sahabeler de öyle. Ali Şeriatî'nin dediği gibi; "Peygamberin tüm sahabesi, kılıç adamıdır, hepsi de toplumun daha iyi bir hayat yaşaması ve daha iyi duyumsamanın adamıdır." Bütün kutsal değerleri kendi derununda besleyen bu yüce şahsiyetlerin örneğinde; liberalizm yağmacılığına, materyalizm inkarcılığına, demokrasi ikiyüzlülüğüne, faşizm ilkelliğine, mazoşizm bedbinliğine, nihilizm avuntusuna, ekzistansiyalizm abartısına, pozitivizm çok bilmişliğine... son verecek bir dil, ancak isyanın dili olacaktır! ■

KUR'AN VE İNSAN PSİKOLOJİSİ*

Kur'an'ın gayesi, her ilahi vahiye olduğu gibi insanın doğru yola ulaştırılmasıdır. İnsan, Kur'an'ın hem muhatabı hem de asli bir konusudur. Bu sebeple Kur'an'da insan, yaratılış ve tabiatı, zaaf ve istidatları, taşıdığı değer ve gayeleriyle ele alınır. Zaman zaman da onun fitrî özellikleri, gelişimi, alışkanlıkları, sosyal rolü, inanç ve davranışları ile dinî ve ahlakî tutumları büyüteç altına alınır ve analiz edilir.

Kur'an, insan nefsinden ve ona nefhalanan ilahi ruhtan bahseder. Ancak Kur'an'da nefis, çoğunlukla insanın kendi zâtı, benliği anlamında olup bazen de onun iç dünyası, zihni ve kalbi için de kullanılır.

Nefs, insana kötülüğü emreder. Bu, insanın ihtiyaç hissedene, arzulayan, ama sonuçlarını düşünmeyen yanıyla ilgili bir olgudur. Bununla birlikte Allah, nefsi iyilik ve kötülüğü ilhal etmiş; baştan sona kodlanmış hazır bir biçimde değilse de bir istidat, bir duyarlılık ve yatkınlık halinde ahlak şuuru da vermiştir. Yani, objektif-evrensel ahlak ilkelerini direktif veren Kur'an, Hıristiyanlığın aksine, insana potansiyel kötü yargısıyla yaklaşmaz. Yaratılışı en güzel biçimde gerçekleşen insan ve benliği, bundan sonra dünyadaki gelişimiyle birlikte kişiliğini gerçekleştirecek; istidatı, gücü, ilmi, iradesi ve kazanımlarıyla yükseli-

şini ve düşüşünü hazırlayacaktır. Allah bu konuda ilahi vahiyle, katından ruhla insana yardım etmiş, doğru yolu göstermiştir.

Ayrıca Allah inancı da insanda fitrîdir. Bununla birlikte Allah inancı, çocuğun zihnî gelişiminin eşliğinde (ve gerek taklidi gerekse tahkiki olsun bir bileşsel çerçevede) tebellür eder. Ancak bu bilinçdışı bir gerçekliğin bilinç düzeyine çıkmasıdır. Allah inancının fitrî oluşu da bireyin buna somut biçimde zorlanması değildir. Bu, Hakim Ebu Hayyam'ın 'aklî zorunluluk, hissî zorunluluk gibi olmayıp latiftir.'¹ ifadesiyle tasvir etmeye çalıştığı bir tabîi özelliktir.

En son ve en mükemmel din olan İslam, insanlığa en ideal yaşam tarzını, evrensel nitelikteki ahlakî değerleri sunmuş; bunlara Allah ve ahiret inancıyla akidevi bir boyut katmakla kalmamış; bağlılık, Allah'ın hoşnutluğunu arama ve nefis muhasebesi gibi içten yönelişlerle duygusal ve vicdani bir enginlik de katmıştır. Ahlaki değerlerin yalnızca akıl yürütmeye bağlı, izafi yargılar olmanın ötesinde kazandığı bu evrensel ve evren-ötesi değer, insanların gönülden bağlanmasının teminatı olacaktır. Bunu pozitif (olan) hukuk-tabîi (olması gereken) hukuk ayrılığında da görmek mümkündür. Belli bir yerde devletin uyguladığı hukuk manasına ge-

Recep
ARDOĞAN

len pozitif hukukun karşısında bir de insanların en iyi olduğunu düşündükleri hukuk vardır. Aynı durumu ahlak alanında da görebiliriz; toplumun kabul ettiği ahlak kurallarına karşı kişilerin zihinlerinde farklı ve en iyi olduğu düşünülen ahlak kurallarının varlığı ahlak alanında bir zaaf olacaktır. Ancak müslüman toplum için İslam ahlakı hem pozitif hem de subjektif bir ahlakıdır. Ayrıca bunların her şeyi bilen Yaratacı'nın işaret ettiği evrensel ahlakî kurallar olması da objektif (olan) ahlak kuralları-tabîi (olması gereken) ahlak kuralları ayırımının kalkmasını sağlayacaktır. Bu gerçeklik, Kur'an'ın insan psikolojisine en uygun düzenlemeyi getirmesine ve onun için her türlü aşırılığın uzağında ölçülü (vasat) bir yol çizmesine dayalıdır çünkü.

İslam ahlakı sürekli, herkes için geçerlidir. Aksi takdirde ahlaki duyarlılığın belli bir süre kesintiye uğraması, ahlaki tutumların tutarlılığını kaybetmesi olacak, insanların iç alemindeki canlılığının kaybolmasına, belki bir çözümlüğe yol açacaktır.

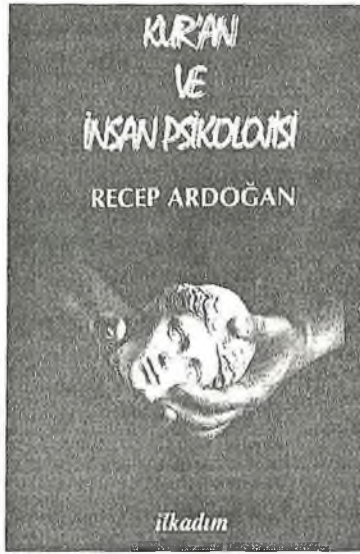
Ahlakî telakkilerdeki, tavırlardaki ve toplumsal dokudaki çözümlü, insana menfi tesiriyle, onun hatalı tutumlar geliştirmesine yol açacak; dine ve ahlaka karşı soğuk ve uzak mesafede olmasına sebep olacaktır. Bu aynı zamanda insanın kendi tabiatına, öz benliğine yabancılaşması demektir. Çünkü, insani idealler ve faziletlerden, tabiatındaki sevgi, şefkat, merhamet, saygı, iyilikseverlik gibi üstün niteliklerden uzaklaşmasıdır. Bunun sonucu, güvensizlik, sevgisizlik, merhametsizlik, haksızlık, toplumsal karışıklık ve iç sükûnetinin kalkmasıdır. Tüm değerlerin kaynağı Allah'a inanç tam ve bütünüyle sağlandığında bu olumsuzluklar değişecek, insan kendisiyle uyuşacaktır.

İnsanın Kur'an'da vurgulanan menfi nitelikleri, tavırlarında tutarsızlığa ve hatalı davranışlara yol açmaktadır. Bunlardan biri de insanın kendisine verilen nimetlerden sonra aşırı sevinip şımarıklık etmesi, bu

nimetler ondan geri alınca veya başına bir musibet gelince Rabbine karşı küskünlüğe, ümitsizliğe sapsmasıdır. Halbuki, sabır ve şükür, imtihan bilinci, kader inancı ve tevekkül pratiği bu noktada yerini ve anlamını bulmaktadır. Oysa insan, zenginlikle şımarmakta, badireler ve kayıplar neticesinde de ümitsizliğe, Allah'a karşı nankörlüğe kapılmakta, hatta Allah'tan şikayetçi olmaktadır. Bugün bazı şarkılarda yer alan Allah'a ve kadere isyankâr dizeler, kalblerdeki bu hastalığın ifadesidir.

Kur'an insanların karakter oluşumundaki ilahi bir kanundan da bahseder. Bu insanın iyi ve kötü,

doğruluk ve sapma arasındaki seçimini yaptıktan ve bu konuda ilk adımı attıktan sonra tercih ettiği yolun ona kolaylaştırılmasıdır. Bu özellikle inanç ve davranışların, heva ve fikirlerin birbirine uydurulmasıyla oluşmaktadır. İnançsız ve ahlaksız kimseler için günahlara karşı vicdanın duyarlılığının kaybolduğu, kötülüklerin aldatıcı bir şekilde aklileştirildiği bir savunma mekanizması şeklinde olmaktadır. Yine bu 'ilahî kolaylaştırma kanunu', kötülükten hoşlanmama ve iyilikten mutluluk duyma, ahlaki duyarlılığın ve basiretin gelişmesi şek-

linde de dindarlık için söz konusudur. Burada irade aklı, duygular inanca boyun eğer. "Fakat, Allah size imanı sevdirdi, onu sizin kalblerinizde takva için süsledi ve size küfürü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdi (kerrahe). İşte doğru yolda olanlar bunlardır". (Hucurat; 79/7) Bu konuda insanın bilinci kadar bilinçaltının rolü de inkar edilemez. Bilinçaltı Freud tarafından daha çok psikolojik rahatsızlıkların kaynağı olarak konu edilmiştir. Elbette 'kalblerde hastalık' oluşmasında da bilinçaltında yer eden günah, ahlaksızlık ve iki yüzlülük tecrübelerinin etkisi vardır. Bununla birlikte bilinçaltı, insanın ruh alanındaki yükselişinde de aynı şekilde müessir bir olgudur. İbadet, dua ve zikirle, imanın kuvvetlenmesi; Allah'a itaate devam ettikçe itaatin hazzına, takva sevgisine varması, Allah'ın bu kanunuyla olur. Günahların kalbin üzerin-

de kir tabakası oluşturmaya gibi, zikirde kalbi parlattır. Ayrıca savunma mekanizmaların da dini ve ahlaki kişiliğin oluşumunda önemli yeri vardır. Kişi hatalarını mazur görme, kendini haklı çıkarma yoluna gider. Bu, aşırı bir noktaya vardığı zaman kişi sorumluluk ve vicdan duyarlılığından uzaklaşır. Bu sebeple Kur'an'da müminlerin daima Allah'ı hatırladıkları ifade edilirken, İslam geleneğinde nefis muhasebesine de büyük önem verilmiştir. Bu savunma mekanizmalarını görmeyi sağlayacak bir işlevdir.

İbadet, inancın yansımasıdır. Mü'minin iç dünyasındaki dinî duyguların dış dünyada hareketler şeklinde tezahür etmesidir. İbadetin özü, Allah'ı anmak ve bu yolla, O'na karşı sevgi ve saygı, hayranlık ve minnettarlık duygularını somutlaştırmaktır. Allah'a yönelişte, sevgi, saygı, şükran ve bağlılık vb. duyguların yanında belli isteklerle ve Allah'la teselli bulma niyetiyle de olabilir. Bu, Allah'a iltica haliyle O'nu yardıma, bağış ve tevbeyle kabule, rahmet ve ihsana çağırarak şeklinde tanımlanabilecek olan dua'dır. Dua, insanın maddî dünyayı aştığı, ötelere, ötelere ötesine yüceldiği bir haldir.

Bu olumsuzluklar ve sapmalara karşı Kur'an, in-

sanı uyarır. Onu nefsini bilmeye (sağlıklı bir benlik algılamaya), nefis muhasebesine (iç kontrole) ve bilincini derinleştirmeye çağırır. Hatta nefsinin derinliklerini, bilinçaltı oluşumları görmesi yolunda ona eşlik eder, yardımcı olur ve yaratılışına en uygun yolu sunar. Kur'an'ın insana sunduğu ideali kavramak için, olumlu-olumsuz özellikleri ve dinî-ahlakî tutumlarıyla Kur'an'da insan tasvirinin anlaşılması kaçınılmazdır. Kur'an, ütopyik bir ideal değil, gerçek hayatta yerini bulacak bir ideal sunarken, insan gerçeğinden yola çıkar. Gerçek bir psikoloji de insan gerçeğine dayanmalıdır. Bu bakımdan, Kur'an'da insanı insana anlatan ayetler, belli prensipler olarak iyi kavranmalıdır. Diğer taraftan Kur'an'ın daha iyi anlaşılması için insanın; insanın daha iyi değerlendirilmesi için de Kur'an'da insanın nitelikleri, dinî-ahlakî tutum ve alışkanlıkları üzerine eğililmesi gerekir. ■

* Kur'an ve İnsan Psikolojisi. (Ankara 1998) adlı kitabının basit bir özeti olarak yazarın kendisi tarafından hazırlanmıştır.

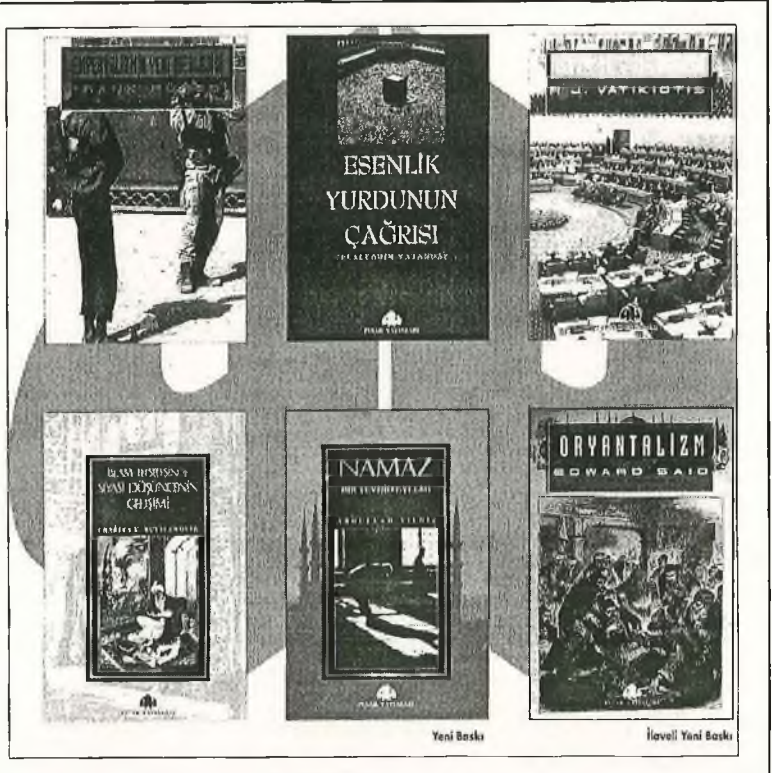
1- Kâsımî, Delâilü't-Tevhid, sh. 15.

PINAR YAYINLARI

Ve yakında...

Ahlâk Ayaklanması
Haluk Burhan

İsteme Adresi: Beyazsaray kitapçılar
çarşısı no: 31
Tel: {0212} 518 15 15-638 49 44

EL-MÜ'MİN VE'L-MÜHEYMİN

En güzel yaratılmışlardan, gelmiş geçmiş ve gelecek insanları şu üç çizgi üzerinde buluruz. 1- Müminler, 2- Münkirler, 3- Münafık (yüzü başka içi başka) kimseler grubu.

Gerçi ortaçağın İslam bilmez, meşhur amâ şairi Ebu'l A'lâ el-Mearri: *"Dünyada yaşayanlar ikiye ayrılır. Beyni olup dini olmayanlar, ve dini olup beyni olmayanlar"* demiş.¹ Bu sözü, dini de beyni de bilmeyenler beğenir. Biz insanları yine üç çizgi üzerinde görmenin doğru olacağını kabullenelim:

1- Müminler: Kur'an'dan anladığımız göre, Hz. Adem gibi vahiyle müşerref olan fakat, beşeri zaaflarıyla bazı zellelere² ya da bir kısım zenb'lere³ düşseler bile, farkına varır varmaz, hemen tevbe ibadetine yönelen ve böylece yüce kişilikleri; "el-Emin zat"tan emin olan mutlu zatlara temsil edenler. "Onlar, sözü dinler de, onun en güzeline uyarlar"⁴ Ve onlar, Rabbimiz Allah'tır deyip de doğruluğu metod edindiğinde, geleceklerinde korkulacak birşey olmayacağından emindirler; mahzun da olmayacaklardır.⁵

İşte bunlar, "temiz akıl sahipleri olanlardır"⁶ Hakka talip olanlara karşı merhametle, sevgilidirler. Onların mümeyyiz vasıfları: "Verilen nimetlere müteşekkir kalmayan nankör kimseleri babaları, oğulları, kardeşleri, eşleri"⁷ olsalar; bunları Allah ve Resülü yolundaki cihattan "sevgili bulmazlar."⁸ Çünkü davasının hak olduğundan emin olanlar "hiçbir kavmi, Allah ve resulüne hakka muhalefet eden kimselerle -bu kimseler babaları, oğulları, kardeşleri; soysopları da olsalar, onları sahiplenir görmezsin."⁹ Çünkü bunlar el-Müminin müminleridir, çünkü bunlara Allah öyle emretmiştir.¹⁰

2- Münkirler: Bunlar da kendilerine saadet yolunu gösteren vahyi veriler tebliğ edildiği halde, onu umursamayan; kalpleri olduğu halde, akılları bulunduğu halde düşünmeyen, gözleri olduğu halde yaratıcılarının işaretleri olan güzellikleri gözardı eden, kulakları olduğu halde hak söze sağır kalan, duyar-sız olan, 'belhüm adal' lar gibi beyinsizliklere razı olanlar arasında görülürler:¹¹ Çünkü bunlar akıllarını kullanmadıkları için rics içerisindeyler.¹²

Said
ÇEKMEGİL

3- **Münafıklar:** Bunlar sekülarist çıkarları için bukalemun gibi her renge giren Makyevelist kimse-ler arasında bulunabilirler. Ancak insanlar onları kesin deliller olmadan adlandıramazlar; kesin deliller bulununca da artık onlara münafık değil kafir denilebilir. Çünkü yüce Allah, "...sen onları bilemezsin, onları biz biliriz..."

diyor¹³ Ancak onların alametleri verilmiştir. "Söz söylerken yalan söyler, vadedtiği zaman sözünde durmaz, kendisine birşey emanet olduğunda hiyanet eder"¹⁴ Onları "gördüğün zaman gövdeleri hoşuna gider; eğer söylerlerse nutuklarını dinlersin; onlar giydirilmiş odunlar gibidir..."¹⁵

Bu üç sınıfı oluşturan insanoğlu aslında İslam fitratıyla yaratılmış¹⁶ ve yaratıcısına muhatap olacak hale gelince imtihana tabi tutulmuş ve bunun için iştici ve görücü kılınmış; sadete götüren yolu da gösterilmiş bulunuyor. Artık insan bu rahmete ister teşekkür ederek iman etsin; isterse küfrederek nankörlük yapsın, diye talip olma hürriyetiyle yaşasın.¹⁷

Fücûra da, takvaya da müsait olan insanoğlu,¹⁸ herhalükârda hayatından emin olma; emniyette bulunma arzusunu kovamaz. O halde nasıl emin olmaktadır?

Emin olmak yaratana mahsustur; emin kılınmak reçetesi de O Rahim yaratıcı tarafından verilmiştir.¹⁹ Mutlak emin olan zat, el-Mümin olan yaratıcıdır. Yaratıcısını böyle tanımak ve ondan kendisine

erişen vahyi verilerin kesin doğrular olduğunu tasdik edip, onların erdirici olduğundan emin kişi de, nisbi müminler arasında, mutlular olarak yerini alır.

Bir sual; en Emin mümin bizatissüdur kimdir, emin olmak nasıldır?²⁰

Evet, Emin olmak yaratana mahsustur. Emin kılınmanın reçetesi yaratıcı tarafından verilmiştir. Mutlak emin zat el-Mümin olan yaratıcıdır; el-Mümin bütün noksanlardan münezze olan Allah'tır. Yaratıcısını böyle tanımak ve ondan kendisine erişen vahyi verilere kesin doğrular olduğunu tasdik edip, onların erdirici olduğundan emin kişi de nisbi eminler arasında yerini alan muttaki eminlerdir, ki onlara ebediyen saadet vaad edilmiştir.²¹

O halde, ebediyen mes'ut olacak eminler kimlerdir; mümin kimdir? Elbette iman edendir. İman nedir? "İman, emin yani 'güven' kavramlarından türemiştir"²² "Lugatta iman tasdik etmek manasındadır"²³ Daha doğrusu, "Em kelimesi, gönül sükûneti ve korkunun ortadan kalkması demektir"²⁴ "..eman vermek, emin kılma"tır ki, Allah isimlerinden olan Mümin bu manadadır; emin olmak demek olur.²⁵ "El-Mümin, emin kılıcı" vasfıyla yaratıcının; Allah'ın bir ismidir.²⁶

İbni Hazm'a göre, "İman mefhumu şu üç unsuru içine alır: İnanç, ikrar ve amel.." ²⁷ Bazı haniflerin tesbitine göre; "İman ile küfür kulların fiilleridir. (yani işidir)"²⁸ "Şüphesiz ki, iman dille söylenen bir

laf değildir, ağırlıklı olan bir emanettir”²⁹ Bu iyilik emaneti Allah’tandır; bütün iyilikler gibi Rabb’tandır, kötülükler ise insanın kendisine aittir.³⁰

“Amel imandan ayrı, iman da amelden ayrı şeydir” diyen Hanefiler, “Bir müslüman, helal saymadıkça günahlardan birini işlemesi ile kafir sayılmaz”.³¹ Tenbihini yaparken de demişlerdir ki: “Günah işleyen kimse cehenneme girmez de demeyiz. Dünyadan mümin olarak ayrılan kimse fasık da olsa cehennemde ebedi kalacaktır demeyiz”. Çünkü günahkâr da olsa mümin kâfir olmaz.³²

Görüldüğü gibi, El-Mümin’den en başta emin olan Allah elçisidir. Ve onun haber verdikleri; melekler ve kitaplar, imanın temel rükünlerini; ahirete imanın kurtuluşun müjdecileridir.³³ Allah’ın ve Resulünün koyduğu hükümler hakkında beşerin hükmüne müsaade olmadığına iman da bu esaslardandır.³⁴

Bir kimse imanını tasdik edip ilan etmedikçe İslam dairesinde görülmez. Esasında “Bir kimse mümin ise müslimdir; müslim ise mümindir. Bunlardan biri gidince diğeri de gider”³⁵ Böylesi bakışlardan yola çıkarak tesbit edebiliriz ki, bir tarafta eminliği mutlak olan es-Selam ve el-Mümin zattan emin olmuş said kimseler, diğer tarafta aklın yolunu kesen nasyonalist şakiler meydanları oluştururlar.

Bütün bunlar; çocuklar, bunaklar ve deliler dışında; tüm insanlar ya mümin, yani davasından emin kişilikler oluşturan aziz kimseleri oluştururlar. Ya da ilahi bir davadan uzaklaşmış, şüpheler arasında şaşkınlık sürüsünü teşkil eden mefkuresizler.. Ebediyette, a’raftakilerin dışında, ya saadette, ya da felakette ebeden cezalanmış bulunurlar.³⁶

Yapılacak iş, Resulullah’ın tavsiyesine uyarak, “Allah’a iman ettim de sonra dosdoğru ol”³⁷ Öyle seküleristler gibi doğruluğu beşeri görüşlerde arayıp bocalama; ilahi istikamette, “Emrolunduğun gibi doğru ol”³⁸

Sübhane rabbike rabbil izzeti amma yasifun. Ve selamün alelmürselin. Velhamdülillahi rabbil’alemiyn. ■

DİPNOTLAR

- 1- Değişim, 51, sh. 26.
- 2- Usul-i Fıkıh Dersleri, Büyük Haydar Efendi, sh. 291.
- 3- Bkz. Peygamberimizin içtihatları, Prof. Abdülcelil İsa, sh. 96.
- 4- Zümer suresi, 19.
- 5- Ahkaf suresi, 13.
- 6- Zümer suresi, 18.
- 7- Tevbe suresi, 24.
- 8- Tevbe suresi, 24.
- 9- Mücadile suresi, 22.
- 10- Bkz. Ali İmran suresi, 119.
- 11- Bkz. Araf suresi, 179.
- 12- Yunus suresi, 100.
- 13- Münafikun suresi, 4.
- 14- Bkz. Sahih-i Buhari Tecridi, cilt: 11, sh. 205.
- 15- Bkz. Münafikun suresi, 4.
- 16- Bkz. İnsanın Yolu İslam, M. Said Çekmegil, 1. bölüm.
- 17- Bkz. İnsan suresi, 1, 2, 3.
- 18- Şems suresi, 8.
- 19- Reçeteler, M. Said Çekmegil, 1. bölüm,
- 20- Bkz. Ali İmran, 119 ve Enfal, 43. Elmalı Tefsiri, c:6 sh. 4872 ve c: 2sh. 1697.
- 21- Bkz. Tetkiklerde Metod ve Tenkid, M. Said Çekmegil, 3. bölüm.
- 22- Bkz. İman Üzerine, İbni Teymiye, sh. 112.
- 23- Bkz. Hadis Müdafaası, İbn Kuteybe, sh. 226.
- 24- Furkan Tefsiri, Hicazi, cilt: 5 sh. 622.
- 25- Bkz. Elmalılı Tefsiri, Cilt: 1 sh. 177.
- 26- Bkz. Esmâ-ü Hüsnâ, Ali Osman Tatlısu, sh. 37.
- 27- Zahiriler, Ignaz Goldziher, sh. 106.
- 28- Bkz. İmam-ı Azam’ın Beş Eseri, Mustafa Öz, sh. 68.
- 29- Fizilal’il-Kur’an, Prof. Seyyit Kutup, cilt: 11 sh. 321.
- 30- Nisa, 79.
- 31- Age. İmam-ı Azamın Beş Eseri, sh. 69.
- 32- Ehlisünnet Akaidi, Pezdevi, Doç. Dr. Şerafeddin Gölçük, H. 351.
- 33- Bakara, 285.
- 34- Bkz. Ahzab suresi, 36 ve İslamın gerçeği, M. Said Çekmegil, sh. 50-64. Nisa suresi, 65.
- 35- Age. Ehli Sünnet Akaidi, Pezdevi, sh. 319.
- 36- Bkz. Nida Bülteni, Kasım 1998, sh. 2.
- 39- Bkz. Peygamberimizin Vecizeleri, A. Hamdi Akseki, sh. 96.
- 38- Hud suresi, 112.

KUR'AN'DA AHD

(ANDLAŞMA, VERİLEN SÖZ) -III

C. KUR'AN'DA İSRAİLOĞULLARI

VE AHD

İsrailoğulları bugün elde mevcut kutsal kitapların Eski Ahid, Hıristiyanlar ise Yeni Ahid olarak tanırlar. Her ikisi birlikte bir kitab halinde insanlara sunulan bu Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahid'lerden oluşan iki ana bölümdür. İsrailoğulları bu kutsal kitabın sadece kendilerine ait saydıkları Eski Ahid bölümünü kabul eder. Hıristiyanlar ise her iki bölümü de dinlerinin, inançlarının temeli, esası bilirler.

Kur'an'da, içinde Ahd kavramının da geçtiği İsrailoğullarıyla ilgili ayetler, Hz. Musa'nın Firavun'la ilişkilerini ve bir de kendi ulusuyla olan bağlantılarını açıklamaktadır. Firavun'la ilgili bölüme ait ayetlerden bu kavramı inceleyelim:

"*Firavun ailesi: "-Bizi sihirlemek için ne mucize gösterirsen göster, sana inanmayacağız" dediler. Bunun üzerine su baskını, çekirgeyi, haşerati, kurbağaları ve kurtu birbirinden ayrı mucizeler olarak onlara musallat kıldık; yine de büyüklük taslayıp suçlu bir millet oldular. Azab başlarına çökünce:" -Ey Musa! Rabbine, sana verdiği Ahd'e göre, bizim için yalvar. Bizden azabı kaldırırsan sana, and olsun ki inanacağız ve*

İsrailoğullarını seninle beraber göndereceğiz" dediler. Azabı -nasıl olsa sonuna gelecekleri- bir müddet için üzerlerinden kaldırıncaya, hemen sözlerinden cayıyorlardı." (el-Araf 7/132-134)

"Onlara gösterdiğimiz her mucize diğerinden daha büyüktü; doğru yola dönmeleri için onları azaba uğrattık."

"- Ey Sihirbaz (Musa)! Sana verdiği Ahd'e göre Rabbine bizim için yalvar da doğru yola erişelim" dediler. Ama azabı üzerlerinden kaldırdığımızda hemen sözlerinden döndüler." (ez-Zuhruf 43/48-49)

Firavun ve taraftarlarının şartlı vaatlerine dahi uymadıkları bu ayetlerde açıkça anlatılıyor. Hz. Musa ve milleti, Firavun'un zulmünden kurtulduktan sonra, İsrailoğullarının kendi başlarına kaldıklarında Allah'ın Ahdine vefa durumlarının nasıl gerçekleştiği ise ilgili şu ayette açıklanıyor:

"Allah:" -Doğrusu Biz, senden sonra milletini sınadık; Samirî onları saptırdı." dedi. Musa, milletine kızgın ve üzgün olarak döndü: "Ey milletim! Rabbiniz, size güzel bir vaadde bulunmadı mı? Aradan uzun bir zaman mı geçti; yoksa Rabbinizin gazabına mı uğramak istediniz de bana verdiğiniz Ahid'den caydınız dedi". (Tâ-Hâ 20/86)

**Sedat
ŞENERMAN**

Hız. Musa zamanında İsrailoğulları, peygamberleriyle yaptığı ahdi bozmuşlar, aralarında Hız. Harun da Allah'ın elçisi olarak bulunduğu halde Samiri'nin altından yaptığı buzağıya tapınmaya başlamışlardı. O dönemde böylece Allah'ın Ahdi'ni bozan İsrail oğullarının acaba, Hız. Muhammed zamanındaki durumları nasıldı?

Yahudiler, kendilerine Allah tarafından kitab gönderilmiş, kendi kavimlerinden birbiri ardınca gelen birçok peygambere sahip olmuş en eski milletlerden birisiydi. Kur'an'ı Kerim'de de işaret olunduğı üzere, Allah bu milleti daima yüceltmış, yok olma derecesine geldikleri sıralarda yok olmaktan kurtarmış, onları diğer birçok milletlerden üstün kılmıştı. Onlara bahşedilen bu nimetler, onların diğer milletlerden daha çok Allah'a şükretmelerini ve kitablarında geleceğı haber verilen son peygambere de her kavimden daha önce inanmalarını ve İslam'a girmelerini gerektiriyordu. İşte bu sebeple Allah, "Ey İsrailoğulları!" hitabıyla doğrudan doğruya onlara hitab ederek, Yahudileri Kur'an'a iman etmeye ve İslam'a girmeye ve Allah'ın Ahdi'ni yerine getirmeye davet etmiştir.²⁹

"Ey İsrailoğulları! size ihsan ettiğim nimetimi hatırlayın; Ben'im Ahdimi yerine getirin ki, Ben de sizin Ahdinizi yerine getireyim. Ve yalnız Ben'den korkun." (el-Bakara 2/40)

Allah Teâlâ, Yahudileri bu hitabla uyardıktan sonra, kitablara ve peygamberlere inanacaklarına dair verdikleri sözün bir gereğı olarak, Kur'an'a inanmalarını emrediyor ve şöyle diyor:

"Elinizdekini (Tevrat) doğrulamak üzere indirdiğim'e (Kur'an) iman edin ve onu inkar edenlerin ilki olmayın; ayetlerimi de yok pahasına değışmeyin. Ve yalnız Ben'den korkun."

"Hakkı batılla karıştırıp onu bile bile gizlemeyin."

"Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin ve rükû edenlerle birlikte rükû edin." (el-Bakara 2/41-42-43)

Allah'ın Yahudilere ihsan ettiğı nimetler sayılamayacak kadar çoktur. Maide suresinin 20. ayetinde Musa (a.s)'nın milletine hitab ederken, bu nimetlerin bir kısmına işaret ettiğı görülmektedir. "Ey Milletim! Allah'ın içinizden peygamberler çıkarmak, sizi yüzünde hükümdarlar yapmak, dünyalarda hiç kim-

seye vermediğini size vermek suretiyle üzerinize bahşettiğı nimetleri hatırlayın." Bunun gibi A'raf suresinin 160. ayetinde, yine Yahudilere ihsan edilen nimetler hatırlatılmıştır. Musa (a.s)'nın Tih sahrasında susuz kalan kavmi için su arayıp dururken, Rabbinden aldığı vahiyyle âsâsını taşa vurup su akıtması, güneşin yakıcı sıcağında, daima üzerlerinde dolaşan bir bulutla korunmaları, açlık halinde kendilerine kudret helvası ve bildirecin gönderilmesi ve nihayet, yine A'raf suresinin 136. ve daha sonraki ayetlerinde anlatılan Firavun'la olan mücadelelerinde, Firavun ordusunun denizde yok edilmesi, Yahudilere ihsan edilen bu nimetlerdendir.³⁰

O halde Yahudilerin, bütün bu nimetleri hatırlayarak Allah'la olan ahidlerini yerine getirmeleri gerekir. Bu ahid umumi anlamda el-Bakara 2/27. ayetin açıklamasında fasıklar tarafından bozulduğunu gördüğümüz ahiddir. Bu ahid, her insana, Rabbini tanınması ve O'nun emirlerine uyması görevini zorunlu olarak yüklenen ve bu görevden hiçbir şekilde kaçmasına yol bulamayacağı bir ahiddir. Bu ahid, hem onu yerine getirenlere teyid etmek, hem de unutanlara yeniden hatırlatmak için birbiri arkasına gönderilen peygamberlere ve Rab'lerinden getirdikleri kitablara inanmayı gerektiren ahiddir. Çünkü Allah Teâlâ, yarattığı her insandan, ona bahşettiğı akıl ve idrake karşılık bu ahdi almıştır. A'raf suresinin 172. ayetinde işaret olunduğı üzere, her bir insanın belinden zürriyetini alıp, onları kendilerine şahit tutarak "Ben, sizin Rabbiniz değı miyim?" demiş, onlar da "Evet, Sen, Rabbimizsin, buna tanıklık ederiz" diye cevap vermişlerdir. Hiçbir insan, akıl ve idrakini yitirmedikçe, kendisini bu tanıklığın yükümlülüğünden kurtaramaz; çünkü o akıl ve idrak sayesinde ki, insan, Rabbına karşı taahhüd eylediğı bu şehadetten artık dönülemeyeceğini bilir.³¹

Umumi anlamda insanın yaratılışıyla ilgili olan bu ahid, hususi manada da, Allah Teâlâ'nın, Maide suresinin 12. ayetinde İsrâiloğullarından aldığı haber verdiği ahiddir. Bu ayette şöyle denilmiştir:

"Allah, İsrâiloğullarından Söz (Misak) almıştır. (Bu sözün yerine getirileceğine kefil olmaları için) içlerinden on iki reisi de hazır bulundurmuştur. Allah onlara şöyle demişti: Ben, sizinle beraberim; eğer namazı kılar, zekatı verir, peygamberlerime inanır,

onlara yardım eder, Allah yolunda sarfederseniz, sizin günahlarınızı örter, sizi (ağaçların) altından ırmaklar akan cennetlere sokarım. Fakat içinizden kim bu sözleşmeden sonra inkar ederse, dosdoğu yoldan sapmış olur.” (Maide:12)

İşte yukarıda el-Bakara 2/40. ayetinde geçen Ahid, ister açıkladığımız umumi anlamdaki ahid olsun, ister hususi manada İsrailoğullarından alınan misak olsun, sonuç olarak, kendilerinden istenen ahidlerine veya misaklarına sadık kalarak insan fitratına uygun bir davranışla Allah’a inanmaları ve gösterdiği yoldan gitmeleridir. Yahudiler bu ahidlerine sadık kaldıkları takdirde, Allah da ahidini yerine getirecek ve onların günahlarını bağışlayarak cennetine sokacaktır.³² Allah, şüphesiz verdiği sözden asla dönmeyiz.

Fakat durum hiç de böyle olmadı. Yahudiler, Medine’ye göç eden Hazreti Peygamber’e inanmak şöyle dursun, ona ve ashabına düşmanca sırt çevirdiler:

“Yazıklar olsun, elleriyle kitabı yazıp da, sonra onu yok pahasına satabilmek için “Bu, Allah katındandır” diyenlere; yazıklar olsun, elleriyle yazdıklarından dolayı onlara ve yazıklar olsun, böyle kazandıklarından dolayı onlara. Demişlerdi ki:

“-Sayılı günler dışında, bize aslâ ateş dokunmayacaktır.” (Ey Muhammed! Sen de onlara):

“- Siz, Allah katından bir söz mü elde ettiniz, zira Allah, asla Ahid’nden dönmez, yoksa Allah’a karşı bilemeyeceğiniz bir şey mi söylüyorsunuz?” de. Hayır, (öyle değil)! Kim, bir gühah kazanır ve suçu çepe çevre kendisini kuşatarsa, işte böyleleri cehennem ehlidir; onlar, orada ebedi kalacaklardır.” (el-Bakara 2/79-80-81)

Ayette görüldüğü üzere, Yahudilerin “biz, cehen-

nemde sadece sayılı birkaç gün yanarız” derken dayanmaları gereken iki dayanak vardır: Ya Allah’dan bu hususta bir söz almışlardır ki bu mümkün değildir; yahut da bilmeyecekleri bir konuda kesin konuşmuşlar ve böylece Allah’a iftira etmişlerdi. Yahudiler bu ifadeleriyle gururla, kibirle ve inadla Allah’a iftira atmışlardır. Bu, hahamların, Yahudi ileri gelenlerinin, cahilleri uyutmak ve kendi faydalarını korumak için ortaya attıkları bir düzmedir. Yahudiler, hahamların, kendilerine telkin ettikleri bu çeşit düzmecele ve kuruntularla uyutulmuş ve suç üstüne suç işlemişlerdir.³³

“Biz, sana apaçık ayetler indirdik; onları fasıklardan başkası inkar etmez. Oysa Yahudiler, ne zaman bir Ahid’de bulunmuşlarsa, onlardan bir zümre bu Ahid bozup atmadı mı? Zaten onların çoğu iman etmez. Onlara, Allah katından ellerindeki kitabı doğrulayan bir Peygamber geldiği zaman, kendilerine kitab verilenlerden bir zümre, sanki bilmiyorlarmış gibi, Allah’ın Kitabı’nı arkalarına attılar.” (el-Bakara 2/99-100-101)

Sâlim bir akıldan yoksun, fitratları bozulmuş, hakkı arama güçlerini kay-

Sâlim bir akıldan yoksun, fitratları bozulmuş, hakkı arama güçlerini kaybetmiş ve böylece doğru yoldan sapmış, hak yerine batıla yönelmiş olanlar ise, hem hasedlikleri, hem de inadları yüzünden Kur’an’ı inkâr etmekten çekinmezler. İşte Yahudiler bunlardandı. Fitratları bozulmuş, hakkı arayıp bulma güçlerini kaybetmiş, Hazreti Peygamber’e açıktan cephe alıp Kur’an’ı Kerim’i de inkâr etmişlerdir. Zaten onlardan, başka türlü bir davranış da beklenemezdi.

betmiş ve böylece doğru yoldan sapmış, hak yerine batıla yönelmiş olanlar ise, hem hasedlikleri, hem de inadları yüzünden Kur’an’ı inkâr etmekten çekinmezler. İşte Yahudiler bunlardandı. Fitratları bozulmuş, hakkı arayıp bulma güçlerini kaybetmiş, Hazreti Peygamber’e açıktan cephe alıp Kur’an’ı Kerim’i de inkâr etmişlerdir. Zaten onlardan, başka türlü bir davranış da beklenemezdi. Müslümanlarla peşpeşe yaptıkları ahidleri bile, onlardan bir zümre bozup atmamış mıydı? Ancak bu, “zümre” sözünden, ahidleri bozanların az sayıda oldukları, çoğunun ahidlerine sadık kaldığı anlaşılmalıdır. Zira ahid-

leri bozmak, verdikleri sözden dönmek, onların asli tynetleri olmuş, eski devirlerden beri bu işi yapagelmışlerdir. Bu bakımdan onların büyük çoğunluğunun fitratları bozuktur ve ahde vefaları yoktur, çünkü çoğu imansızdır.³⁴

MUKADDES KİTABA

GÖRE AHİD

Pulitzer ödülü sahibi tarihçi Daniel J. Boorstin, *Yaratıcı Ruhun Evrimi* ile sanattaki üç bin yıllık geçmiş gözler önüne sererken elde mevcut Mukaddes Kitap'a göre İsrailoğulları ve Tanrı arasındaki Ahid konusunu Tevrat'tan örneklerle açıklıyor.³⁵

Hız. Musa'nın bakmaya cesaret edemediği Tanrı, Hız. Musa'ya "gerçekten ben, seninle olacağım." sözünü vermişti. (Çıkış 3:11) Tanrı ile insan arasında yeni bir yakınlıktan, insanın kendisinin Yaratanvari nitelikler taşıyor olabileceği ortaya çıkmıştı. İncil'in, Hız. Musa'nın birinci kitabı olan Tekvin'de açıklandığı gibi, "Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı, onu Allah'ın suretinde yarattı."³⁶

Yaratan-Tanrı ile, Tanrı'ya- Benzeyen- İnsan arasındaki "anlaşma" olağan üstü bir düşüncedydi. Tevrat'taki bu Tanrı açıkça bir anlaşmaya giriyor ve kendi kulları olan tanrısal insanlarla karşılıklı yükümlülükler üstleniyordu. İncil'de insanlar veya halklar arasında karşılıklı verilen ciddi sözler olan "ahidlerin" (anlaşmaların) sayısız örneği bulunmaktadır. Bunlar arasında ilk akla gelenlerden bir tanesi Yonatan ile Davut arasında olmaktadır. (I. Samuel 18/3) Tanrı, Hız. Nuh (Tekvin 9/13) ve Hız. İbrahim ile de (Tekvin 18/21; 17/4-14) ahidlere girmiştir. "Allah İbrahim ile, İshak ile ve Yakub ile yaptığı ahdi hatırladı" ve onların Mısır'daki torunlarının çektikleri acılara son vermek için, yanan çalılıklardan Hız. Musa'yı İsrailoğullarını Mısır'dan dışarı çıkarmakla görevlendirdi. (Çıkış 2 ve 3). Hız. Musa aracılığıyla görüşülen ahid, yani Onun İsrailoğullarının Tanrısı olup onları vaadedilen topraklara götürmesi ve İsrailoğullarının da O'nu diğerlerinin hepsinden üstün Allah olarak kabul etmeleri, Hız. Musa'nın Beş Kitabı'nın (Pentateuch) ana fikridir. "Ahid" sözcüğünün kendisi "anlaşma" sözcüğünün eski bir biçimidir. Bazı versiyonlarda hala kutsal metinler Eski Anlaşma'nın Kitapla-

rı (Eski Ahid) ve Yeni Anlaşmanın Kitapları (Yeni Ahid) olarak ayrılırlar. Tanrının elçisi Musa, İsrailoğulları ile yapılan anlaşmayı gerçekleştirerek İsrail toplumunu var etmiştir. Bu anlamda Hız. Musa'nın kendisi de bir yaratan olmuştur.³⁷ Bir kısım din tarihçileri Yahudileri bu sebeble "Musevilik" olarak adlandırılırlar.

Bir insanın kendi yaratma kapasitesinin bilincine varması için ahid bir dayanak noktasıydı. Bir halkın ancak Yaradan'a ve O'nun Evreni'ne inanmak yoluyla toplum haline gelebileceğini açıklıyordu. İnsanlar yaratıcı güçlerini akrabalıkları, Tanrı'nın niteliklerini paylaşmaları ve Yaratan-Tanrı ile gönüllü, yakın ilişkileri sayesinde gerçekleştiriyorlardı.

Kurban ve Sünnet Anlaşma Simgesi

İncil devrinde bir anlaşmayı kabul etmenin pek çok yolu vardı. Bir tanesi de bir kuzuyu ya da başka bir hayvanı parçalayıp kurban etmektir. Kurbanın etini yemek, anlaşmanın tarafları arasında bir bağ kurulduğunu; kurbanın parçalanması ise sözüne sadık kalmayan tarafı bekleyen sonu simgeliyordu. Sünnet de Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki anlaşmanın gerçekleşmesinin bir simgesiydi. (Çıkış 4/25) Musa'nın Kitaplarında üreme organıyla ilgili bu tören, Yahova ile gelmiş geçmiş tüm İsrailoğulları arasındaki anlaşmayı simgelemektedir.

Eski devirlerde sünnet, evlilik öncesi dönemlerde yapılırdı. Ama Tanrı, Hız. İbrahim'e "Seninle benim aramdaki Ahdin bir alameti sünnet töreni olacak ve aranızda sekiz günlük olmuş her oğlan, neslinizin her erkek çocuğu sünnet edilecektir... ve Ahdim, ebedi bir ahid olarak sizin elinizde olacaktır" dedi.³⁸ Tanrı ile olan anlaşma ilk kez erkek çocuğa ismi ve toplum içindeki kişiliği verildiğinde mühürlenmekte, her insanın tanrısal niteliklerini ve Yarattığı süreçteki rolünü doğrulamaktadır.

Sebt (Cumartesi) de Ahdin bir Simgesidir

Tanrı ile İsrailoğulları arasında, İnsan ile Yaratan ilişkisinin bir başka simgesi de Sebt'dir. Sebt ilk kez Babililer'in sebtinde ve yedi günlük haftalarında görülmüştür. Öte yandan İbraniler için sebt tıpkı sünnet gibi, ahdin bir simgesi haline gelmiştir. Sebti ve anlamını sürdürme emri Hız. Musa aracılığıyla iletilmiştir.

“Ve Rab, Musa’ya söyleyi dedi: Sen İsrailoğullarına söyleyerek de: Benim Sebt günlerimi gerçekten tutacaksınız; çünkü o, sizinle benim aramda nesillerce bir alamettir; tâ ki sizi takdis eden Rab ben olduğumu bilirsiniz. Bunun için Sebti tutacaksınız; çünkü size mukaddesdir; onu bozan mutlaka öldürülecektir; o günde her kim iş işlerse o can kavminin içinden atılacaktır. Altı gün iş işlenir, fakat yedinci günde Rabbe mukaddes rahat sebtidir; Sebt gününde iş işleyen herkes mutlaka öldürülecektir. Ve nesillerince Sebti ebedi bir Ahid etmek üzere, İsrailoğulları Sebti tutacaktır. O, İsrailoğulları ile benim aramda ebediyen bir alamettir; çünkü Rab gökleri ve yeri altı günde yarattı ve yedinci günde rahat etti, ve dinlendi.”

Bunlar, Tanrı’nın Hz. Musa’ya söylediği ve sonra “şhadetin iki levhası, Allah’ın parmağı ile yazılmış taş levhaları” üzerine kazıldığı sözlerdir.⁴⁰

Yaratan-Tanrı, Ahid ve insanın tanrısal nitelikleri gibi fikirler tek bir inanç dokusunun içine işlenmiştir. İspanyol Yahudisi filozof Abraham İbn Ezra’nın (Yak. 1050-1164) Sebt günü için çok bilinen bir ilahisinde “ben Sebt’e uyarım, Tanrı beni korur: Bu onunla benim aramda sonsuza dek sürecek bir alamettir” demektedir.⁴¹

İncil araştırmacıları, Hz. Musa onlara Tanrı Buyruğu’nu getirene dek İbranilerin Sebte uymadıklarını düşünmektedirler. Sebt fikrini Tanrı ile insan arasındaki anlaşmanın ve Yaratan-Tanrı’ya olan inancın ayrılmaz bir parçası haline getirmek de Hz. Musa’nın fikriydi. Martin Buber’in dediği gibi, Hz. Mu-

“Yazıklar olsun, elleriyle kitabı yazıp da, sonra onu yok pahasına satabilmek için “Bu, Allah katındandır” diyenlere; yazıklar olsun, elleriyle yazdıklarından dolayı onlara ve yazıklar olsun, böyle kazandıklarından dolayı onlara. Demişlerdi ki:

“ -Sayılı günler dışında, bize aslâ ateş dokunmayacaktır.” (Ey Muhammed! Sen de onlara):

“- Siz, Allah katından bir söz mü elde ettiniz, zira Allah, asla Ahdi’nden dönmeyiz, yoksa Allah’a karşı bilemeyeceğiniz bir şey mi söylüyorsunuz?” de. Hayır, (öyle değil)! Kim, bir gühah kazanır ve suçu çepce çevre kendisini kuşatırsa, işte böyleleri cehennem ehlidir; onlar, orada ebedi kalacaklardır.”

sa’nın kabul ettiği biçimiyle Sebt “Gökleri ve yeryüzünü ‘yapan’ ve yaratılıştaki payını ‘yapması’ için insanı etkileyen Tanrı’yı” hatırlatmaktadır.

Yahudi geleneğine göre Sebt, tıpkı İncil devrinde olduğu gibi cuma günü gün batımıyla başlamakta ve cumartesi güneşin batımına kadar sürmektedir. Babil’den Sürgün sırasında ve sonraki kuşaklarda Sebt birleştirici bir âdet haline gelmiş, dağınk oldukları zaman, Sinagog’tan uzaklarda bile Yahudilerin toplum bilinçlerini korumuştur. Sebtin uygulanması evlere taşınmış ve Hz. Musa’nın Tanrı’sıyla yapılan anlaşma her ailede kutlanmıştır. Zaman zaman

Sebt günü dinlenme buyruğu o kadar katı uygulanmıştır ki, Yahudiler o gün kendilerini savunmak için bile silah kullanmaktan çekinmişlerdir. ■

DİPNOTLAR

29- A.g.e, I/104-105.

30- A.g.e, I/106.

31- A.g.e, I/106.

32- A.g.e, I/107.

33- A.g.e, I/153-154.

34- A.g.e, I/180.

35- Daniel J. Boorstin, *Yaratıcı Gücün Evrimi* (Çeviren: Gülşen Şen), İstanbul, 1994, s.39-43.

36- *Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahid*, (Tevrat-İncil), Tekvin 1:27, İstanbul, 1949.

37- *Yaratıcı Gücün Evrimi*, s. 40.

38- Tekvin, 17/7-13.

39- Çıkış, 31/12-17.

40- Çıkış, 31/18.

41- *Yaratıcı Gücün Evrimi*, s. 41.

KUR'AN'DA KORKU -II

KORKUYLA UMUT ARASINDA

Yönetim ve denetim korkuları, ruhi açlığı giderir. Böylece kalbe; tam bir güven (emn),⁷⁶ sükûnet (sekine),⁷⁷ sevilen şeye karşı bir arzu (rağbet),⁷⁸ kuvvetli bir istek ve umut (tama)⁷⁹ telkin edilir. Eğer bu gıdalara ulaşılmamışsa iman-enerji dengesi bozulur. Bunun için Kur'an, Allah kullarının ruhi bir açlık veren korkuyla, bilişsel gıdalar arasında Allah'a yönelmelerini ister.

1. Korkarak (havf) ve ümit ederek (tama) dua edin O'na.⁸⁰
2. Yanları yataklardan uzaklaştır; korku (havf) ve ümitle (tama) Rablerine dua ederler.⁸¹
3. Onlar, hayırlarda yarışır, korkarak (rahbet) ve umarak (rağbet) bize yalvarırlardı.⁸²

Korku ve umut arasındaki dengeyi anlatırken, Kur'an'ın *Umut* için kullandığı terimler, *Tama* ve *Rağbet*'tir. Fakat bu anlam için tasavvufi eserlerde *Raca* terimi kullanılır. Aslında *Raca*'nın kök harfleri, hem korku ve hem de umut anlamını yalnız başına veren bir terimdir.

Bazı haberlerde; üstün nitelikli ve esrarengiz iki kişilikten bahsedilir. Birisi şerrin öncüsü zalim Deccal diğeri de ona karşı çaresizlik ve yetersizlikte hay-

rın öncüsü olacak Mehdi'dir. İlki toplumlara korku, ikincisi umut telkin eden nitelikleriyle anlatılır. Kur'an-ı Kerim, yukarıda temas ettiğimiz beyanlarıyla, bu iki duygunun Allah'a yönlendirilmesini istemektedir.

Kısaca, yaratan, en bilen, en güçlü, rızık veren, yargılayan, kötülere karşılığını verecek, iyileri ödüllendirecek ve istediğini affedebilecek bir Tanrı'ya inanan kimse elbette O'ndan korkar. Ancak bu korku, ilahla savaşmaya, O'ndan kaçıp başka bir yere sığınmaya, büyü ve tılsımlarla O'nu etkilemeye değil, ululuğu karşısında enerji ve kudret yetersizliği (bir anlamda ilahi enerji açlığı) duyarak, sorumluluk bilincine ve teslimiyet durumuna yönelmelidir.

Tevhidin Özü Denetim Korkusudur

Kur'an'dan anladığımıza göre; Allah'tan başka ilah yoktur.⁸³ Emir, hüküm, izzet, kuvvet ve şefaet O'nundur.⁸⁴ Varlığın tamamı O'nun elindedir. İlim⁸⁵ ve olağandışı sayabileceğimiz her şey Allah katındadır.⁸⁶ Gaybı ancak O bilir.⁸⁷ Hamd, şükür, huşu, dua, istiane ve ibadet O'na yapılır.⁸⁸ Din sadece O'nundur.⁸⁹ Kulları sadece O'ndan korkmalıdır.

Sevgi de Allah içindir. Ancak Allah'ı sevenler, O'nun elçilerine uyarlar.⁹⁰

**Ahmet
BAYDAR**

Çünkü elçiler kendilerine vahyedilene uyarlar.⁹¹ Görevleri sadece tebliğdir.⁹² İnananları müjdeleyip kafirleri korkutarak halkı uyarırlar.⁹³ Elçiler, insanların kendilerine itaat etmelerini, ama sadece Allah'tan korkmalarını istemişlerdir.

1. Kardeşleri Nûh onlara şöyle demişti: "Siz hiç kormuyor musunuz? Ben size gelen emin bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun bana itaat edin."⁹⁴
2. Kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: "Hâlâ korkmuyor musunuz? Ben size gelen emin bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun bana itaat edin."⁹⁵
3. İsa, açık kanıtlarla geldiğinde şöyle demişti: "Ben size hikmet getirdim ve tartışıp durduğunuz şeylerin bir kısmını size açıklayayım diye geldim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."⁹⁶

Kur'an-ı Kerim, peygamberlere itaat edilmesinden söz ederken Allah ile elçisini birlikte andığı bütün kullanımlarında korkuyu sadece Allah'a tahsis etmektedir. Hz. Muhammed'e itaat edilmesinden söz eden bir ayet şöyledir:

"Ey inananlar Allah ve Resulünün önüne geçmeyin. Allah'tan korkun. Allah işiten ve bilendir."⁹⁷

Korku-Tevhid ilişkisini anlatması açısından şu ayet daha da manidardır:

"İki ilah edinmeyin; ilah sadece bir tek ilahdır. Yalnız benden korkun (rahbe). Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Din de sürekli olarak yalnız O'nundur. Hâlâ Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz (takva)"⁹⁸

Korkudan Ağlamak

Kur'an, bir ayette az gülüp, çok ağlamaktan söz açar.

"Kazandıkları yüzünden az gülsünler, çok ağlasınlar."⁹⁹

Ne varki bu beyan, genel bir hüküm taşımamaktadır. Çünkü bir önceki ayette, Hz. Peygamber'e ters düşmek için arkada kalan, çöküp oturdukları için sevinen; Allah yolunda mallarıyla canlarıyla didinmeyi tiksindirici bulup; bu sıcakta seferber olmayın di-

Hayatı korumak dinin asli amaçlarının başında gelir. Bu nedenle Kur'an, can korkusu ve bir zarar tehdidi karşısında kalan kimseye; dini hükümleri kolaylaştırır. Hatta bazı görev ve sorumlulukları terketmek pahasına kimliğini gizlemesi için bile ruhsat verir. Şu ayetler zaaf içinde bulunan toplumun düşmanlarına karşı savaşıma yükümlülüklerini önceki durumlarına göre kolaylaştırmıştır.

yen iki yüzlülerden söz edilmektedir. Çok ağlaması istenenler, akibetleri kötü olacak kimselerdir.

Hz. Peygamber'in de; "Benim bildiğimi siz bilseydiniz, az güler çok ağlardınız." buyurduğu nakledilir.¹⁰⁰ Bu anlamı destekleyen başka hadisler de vardır. Ancak, O'nun bir keresinde Nisâ Sûresinin kırk birinci ayetini okurken, daha çok da hasta ve kabir ziyaretleriyle yakınlarının ölümü gibi doğal olaylar üzerine ağladığı tesbit edilebilmektedir.¹⁰¹

Allah korkusu nedeniyle ağlamanın ilahi bir emir olduğu Kur'an'ın beyanında açık değilse de, bazı ayetlerde, kendilerine ayetler okunduğunda secdeye kapananlardan övgüyle söz edilmekte ve bu nedenle ağlamanın takdire layık bir meziyet olduğu belirtilmektedir.

1. "Kendilerine Rahman'ın ayetleri okunduğunda, ağlayarak secdelere kapanırlardı."¹⁰²
2. "Ağlayarak çeneleri üstü kapanyolarlar, o onların huşunu artırıyor".¹⁰³
3. "Resule indirileni dinlediklerinde farkına vardıkları gerçekten dolayı gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün."¹⁰⁴

İslâm tarihindeki siyasi olayların da katkısıyla gelişen zahidlik dönemindeki korku anlayışınının, bazı insanları gözlerini kaybedecek derecede ağlamaya sevkettiği anlatılır. Her halde bu durumun, Kur'an öğretisinden çok uzaklaşan bir yaşam biçimi sergilediğini izaha gerek yoktur.

Can Korkusuyla; Gizlenmek ve Kaçmak

Kur'an-ı Kerim insanın biyolojik korkusunu nasıl karşılar? Onu tedavi edilmesi gereken patolojik bir

durum mu görür, yoksa normal mi karşilar? ilahi korku ile can korkusu aynı noktada çakıştıgında hangisinin tercih edilmesini ister?

Hayatı korumak dinin asli amaçlarının başında gelir. Bu nedenle Kur'an, can korkusu ve bir zarar tehdidi karşısında kalan kimseye; dini hükümleri kolaylaştırır. Hatta bazı görev ve sorumlulukları terketmek pahasına kimliğini gizlemesi için bile ruhsat verir. Şu ayetler zaaf içinde bulunan toplumun düşmanlarına karşı savaşıma yükümlülüklerini önceki durumlarına göre kolaylaştırmıştır.

"Sizden sabırlı yirmi kişi olsa, küfre sapanlardan ikiyüzüne galip gelir; sizden yüz kişi olsa, onların binine galebe çalar. Çünkü onlar gereğince anlamayan bir topluluktur. Şimdi Allah yükünüzü hafifletti. Bilmiştir ki sizde bir zaaf var. İçinizden sabırlı yüz kişi olsa, ikiyüz kişiye galip gelir."¹⁰⁵

Yine Kur'an; can korkusu taşıyan kimseye daha güvenli bir yere hicret etmeye, baskı altında bulunana, zâhiren imanını gizlemeye, kötülüğünden korunmak isteyene şeklen inkarcılarla dostluk kurmaya, daralan ve çaresiz kalana, yasak işlemeye, bir tehlikeye maruz kalana, ibadetini kolay yapmaya izin verir.

1. "Ölüm korkusuyla binlerce kişi halinde yurtlarından çikanları görmedin mi? Allah onlara ölü dedi de sonra onları diriltti."¹⁰⁶
2. "Her kim imanından sonra Allah'a küfür eder, kalbi iman ile yatışmış halde iken baskıyla zorlanan hariç olmak üzere, inkara göğüs açarsa, böylelerinin üzerine Allah'tan bir gazap iner."¹⁰⁷
3. "Müminler, müminleri bırakıp da küfre sapanları dost edinmesinler. Kim bunu yaparsa Allah'la ilişkisi kesilir. Ancak bir sakınma ile onlardan korunmanız müstesna."¹⁰⁸
4. "Size ne oluyor da üzerine Allah'ın adı anılmış olanlardan yemiyorsunuz? Zorda kalışınız dışında, üzerinize haram kıldığını bizzat kendisi detaylı bir biçimde açıklamıştır."¹⁰⁹
5. "Namazları ve orta namazı koruyun. Tam bir saygıyla Allah'ın huzurunda kıyam edin. Bir korku duyarsanız yürüyerek veya binit üzerinde kılın."¹¹⁰

Kur'an'ın, can kaygısı bulunan mensuplarına korunmaları için verdiği izne İslami literatürde "Takiyye" yani "Korunma" denmiştir. Ancak bu, ahlâki bo-

yutlarda bırakılan ve tamamen bunu yapan kişinin iyi niyetine bağlanması gereken bir olgudur.

Sünni akaidde *takiyye* hükümleri pek gelişmemiştir. Uzun süre iktidarda kaldıkları için buna gerek de kalmamıştır. Fikri muhalefet yerine silahlı mücadele yolunu seçen Haricilerin de *takiyye*ye çoğu zaman ihtiyaçları olmamıştır. Fakat makul bir muhalefet anlayışı geliştiremeyen ümmet, Şii grupların inkarcılara değil, sünnilere karşı *takiyye* yapmasına engel olamamıştır. Şii İsmailî grup Bâtını yani Gizli bir öğretiyile, İsnâ Aşeriyye Şiası ise İmam Mehdi'yi Gaib yani gizli ilan ederek *takiyye* inancını mezhebleştirmişlerdir.

Ölüm Korkusuyla İnanmak

Ölüm korkusuyla inanmanın bir değeri var mıdır? Bu çok özel durumu Kur'an şöyle cevaplandırır.

"Kötülükleri işleyip dururken, ölüm kendisine geldiği zaman; şimdi tevbe ettim diyenlere kafir olarak ölenlerin tevbesi makbul değildir."¹¹¹

Tabu Korkusu ve Kur'an

Tabular, bir nesnenin kutsallığı veya kirliliği nedeniyle ona dokunanın cezalandırılacağına inanılan, sebebi açıklanmayan keyfi yasaklardır. Tabu korkusu, tarih boyunca insanı gölgesi gibi izlemiştir.

Cahil Araplar'ın da tabu bildikleri bazı yasaklar (haramlar) vardı. Onların bu batıl inançlarının temelinde; zan, Allah'a iftira ve bilgisizlik bulunuyordu. Kur'an'da, onların tabularına savaş açılan bir bölüm şu ayetle sonlanır:

"De ki: Bana vahyolunanlar içinde, bu haram dediklerinizi yiyecek birine yasaklanmış birşey bulamıyorum."¹¹²

Stresin İlacı Allah Korkusu

Daha büyük bir korkudan dolayı, diğer küçük korkularını unutan kimseler strese düşmezler. Kur'an-ı Kerim, bu sonucun elde edilmesini, bu ilk hayatı bir oyun ve eğlence görmeye, dünyevi kaygılardan sıyrılarak Allah'tan kormaya başlar.

“Şu ilk hayat, sadece bir oyun ve eğlencedir. Eğer iman eder korkarsanız (takva), Allah ödüllerinizi verecek ve sizden mallarınızı istemeyecektir.”¹¹³

Çeşitli oyunlar nasıl çocukların karakterlerini ortaya çıkarıyorsa, “İlk hayat” da büyüklerin bu hayattaki kişiliklerini, emaneti sahiplenerek taşıma (hami) meyillerini, güvensizliklerini ortaya çıkaracaktır. Oyun ve eğlence, tamamen çıkarsız bir yarış ve oyalanmadır. Oyunun ayrılmaz niteliği de geçiciliğidir. Çıkarsız ve geçici bir yarış insanı çok kaygılandırmaz.

Allah korkusu’nu her bireye kuvvetle telkin eden dinin ruhlara, dolayısıyla fizik yapıya şifa verici rolü bitmemiştir.

Din, mensublarına şunları tavsiye eder:

- 1- Yaraticıyı unutmamak.
 - 2- O’nun karşısında böbürlenmemek.
 - 3- O’nun için secdeye kapanmak.
 - 4- O’na korku ve umutla dua etmek.
 - 5- Ulaşılan refahı diğer insanlarla paylaşmak.
- Kur’an’da şöyle buyurulmaktadır:

“Ayetlerimize o kimseler inanırlar ki, kendilerine öğüt verildiğinde, secdelere kapanırlar ve böbürlenmeyerek Rablerine hamd ve tesbih ederler. Yanları yataklardan uzaklaşır; korku ve ümitle Rablerine dua ederler. Kendilerine verdiğimiz rızıklardan da dağıtırlar.”¹¹⁴

SONUÇ

Modern insan teknolojik ve endüstriyel nimetlere kendi bilgi ve becerisiyle değil, Allah’ın bağışıyla kavuştuğuna inanmalıdır. Üstünlük taslamamalı, yalancı ve geçici güvene aldanmamalıdır. Gerçek güvene kavuşmak isteyen kimse, evrensel güvenini

Modern insan teknolojik ve endüstriyel nimetlere kendi bilgi ve becerisiyle değil, Allah’ın bağışıyla kavuştuğuna inanmalıdır. Üstünlük taslamamalı, yalancı ve geçici güvene aldanmamalıdır. Gerçek güvene kavuşmak isteyen kimse, evrensel güvenini azaltmalıdır.

Gerçek güven (emniyet ve iman), gurur ve izzeti kırarak sadece Allah’tan korkmakla elde edilebilir. ‘Bilme korkusu’, en alim ve en kâdir karşısında acz ve fakrı itiraf etmekten doğar. Büyüklenmenin iflası, imanın da başlangıcı bu korkuyla elde edilir.

azaltmalıdır.

Gerçek güven (emniyet ve iman), gurur ve izzeti kırarak sadece Allah’tan korkmakla elde edilebilir. ‘Bilme korkusu’, en alim ve en kâdir karşısında acz ve fakrı itiraf etmekten doğar. Büyüklenmenin iflası, imanın da başlangıcı bu korkuyla elde edilir.

Kur’an, örnek olarak iki adam temsili verir. Bunlardan birine, üzümlerden oluşan iki bağlık verilmiştir. Bağların çevresi hurmalarla donatılmış, aralarına da ekinler serpiştirilmiştir. İki bağ da yemişlerini vermiş, o adamdan hiçbir şey eksik bırakılmamıştır. Bağların ortasından bir de nehir fışkırtılmıştır. Adamın başka bir geliri de vardır. Bu yüz-

den, arkadaşıyla konuştuğu bir sırada: “Ben, malca senden zengin, insan bakımından da güçlü ve onurluyum” der. Böylece, öz benliğine zulüm ede ede birgün bağına girer ve “Bunun sonsuza değin yok olacağını sanmıyorum. Kıyametin koparacağını da sanmıyorum. Ama eğer Rabbime döndürülüp götürülürsem, bundan daha iyisini bulacağımdan eminim.” biçiminde konuşur.

Kendisiyle konuşan arkadaşı da ona der ki; “Sen, seni topraktan, sonra meniden yaratıp sonra da bir adam olarak biçimlendiren kudrete nankörlük mü ediyorsun? O Allah benim Rabbimdir. Ve ben, Rab bime hiç kimseyi ortak koşmam. Bağına girdiğinde, ‘Maşallah, kuvvet yalnız Allah’tandır desen olmaydı? Gerçi sen beni, mal ve evlatça senden basit görüyorsun ama, olabilir ki, Rabbim bana senin bağından daha değerlisini verir; seninkinin üzerine de gökten bir afet gönderir de bağın yalçın bir toprak kesilir. Yahut suyu dibe çekilir de bir daha onu isteyemezsin bile”.

Derken birincinin bütün ürününe el konur. Bağ

sahibi, çardakları üzerine çökmüş bulunan bağ için harcadıklarına vahlanarak avuçlarını ovuşturur ve şöyle der:

“Ne olurdu, Rabbime hiç kimseyi ortak koşmasaydım”¹¹⁵

Karun, Mûsa kavminden, zengin, azgın ve şımarık birisidir. Ona öyle hazineler verilmiştir ki, anahatlarını taşımak, kuvvetli bir gruba bile zor gelmektedir. Kavmi ona: “Şımarma, çünkü Allah, şımaranları sevmez. Allah’ın sana verdikleri içinde ahiret yurdunu ara, dünyadan da nasibini unutma. Allah sana iyilik ettiği gibi sen de iyilik et. Sen de lütufta bulun. Yeryüzünde fesat arayıp durma. Allah fesat peşinde koşanları sevmez.” der.

Karun da onlara, önceki nesiller içinden kuvvetçe ondan daha zorlu, sayıca ondan daha çok olanları bile helak edildiğini bile bile bu servet bana, bende ki birikim sayesinde verildi der.

Bir gün Kârun, süsü-püsü içinde toplumunun karşısına çıkar. Gönlünü sırf bu ilk hayata bağlayarak onun gibi sahte bir güvene düşenler: Ah Karun’a verilenin bir benzeri bize de verilseydi. Çok nasipli bir adam” derler. Bilenler ise şöyle derler: “Yuh size! iman edip iyi iş yapan için Allah’ın vereceği karşılık daha üstündür. Ama buna, sadece sabredenler ulaştırılır”.

Nihayet Karun da sarayı da bir gece yere geçirir. Kendi başını kurtaramaz. Kendisine yardım edecek yandaşları da bulunmaz.

Akşam onun konumuna imrenenler sabah: “Vay be! Allah, kullarından dilediğine rızkı açıp yayıyor, dilediğine de ölçüyle veriyor: Allah bize lütufta bulunmasaydı, vallahi bizi de batırmıştı. Demek ki, inkârcılar asla iflah etmiyorlar.” derler. Kur’an Karun’un hazin öyküsünü şöyle noktalar.

“İşte ahiret yurdu! Biz onu, yeryüzünde üstünlük taslayanlara bozgunculuk peşinde koşmayanlara veririz. Sonuç korkanların (takva)dır.”¹¹⁶

DİPNOTLAR

- 76- Kelimenin güven anlamında kullanıldığı ayetler için bak; Kur’an-ı Kerim 2/239, 67/16-17, 6/72.
- 77- Hz. Peygamber’in Hicret yolunda arkadaşıyla birlikte korkudan mağaraya sığındıklarında, Hudeybiye Musalahasında sahabenin öfkeli müşriklerin karşısında kaldığında, bir kez de Huneyn Savaşında düşman karşısında kalan sahabeye yeryüzü dar geldiğinde Allah onlara ‘Sekine’ indirmişti. Bak; Kur’an-ı Kerim: 9/40, 48/26, 9/25-26.
- 78- Kur’an-ı Kerim: 94/8, 68/32.
- 79- Kur’an-ı Kerim: 26/51, 5/84.
- 80- Kur’an-ı Kerim: 7/56.
- 81- Kur’an-ı Kerim: 32/16.
- 82- Kur’an-ı Kerim: 21/90.
- 83- Kur’an-ı Kerim: 38/65.
- 84- Kur’an-ı Kerim: 13/31, 12/67, 4/139, 39/44, 2/165.
- 85- Kur’an-ı Kerim: 67/26.
- 86- Kur’an-ı Kerim: 29/50.
- 87- Kur’an-ı Kerim: 10/20.
- 88- Kur’an-ı Kerim: 3/199, 2/172, 2/238, 53/62, 1/14.
- 89- Kur’an-ı Kerim: 47/33-34.
- 90- Kur’an-ı Kerim: 3/31.
- 91- Kur’an-ı Kerim: 6/50, 7/203, 10/5, 6/106, 46/9.
- 92- Kur’an-ı Kerim: 24/54, 5/92.
- 93- Kur’an-ı Kerim: 46/12, 18/2, 19/97.
- 94- Kur’an-ı Kerim: 26/106-108.
- 95- Kur’an-ı Kerim: 26/163.
- 96- Kur’an-ı Kerim: 43/63.
- 97- Kur’an-ı Kerim: 49/1.
- 98- Kur’an-ı Kerim: 16/51-52.
- 99- Kur’an-ı Kerim: 9/82.
- 100- Buhârî, Kusûf, 2. Müslim, Kusûf, 1.
- 101- İslam Ansiklopedisi (T.D.V.) Ağlamak maddesi. Doç. Dr. Y. Nuri Öztürk, Tasavvufun Ruhu ve Tarikatler, İstanbul, 1998, sh. 78.
- 102- Kur’an-ı Kerim: 19/58.
- 103- Kur’an-ı Kerim: 17/109.
- 104- Kur’an-ı Kerim: 5/83.
- 105- Kur’an-ı Kerim: 8/65-66.
- 106- Kur’an-ı Kerim: 2/243.
- 107- Kur’an-ı Kerim: 16/106.
- 108- Kur’an-ı Kerim: 3/28.
- 109- Kur’an-ı Kerim: 6/119. Ayrıca bak; 5/3.
- 110- Kur’an-ı Kerim: 2/239 ayrıca bk; 4/101-103.
- 111- Kur’an-ı Kerim: 4/18.
- 112- Kur’an-ı Kerim: 6/145.
- 113- Kur’an-ı Kerim: 47/36.
- 114- Kur’an-ı Kerim: 32/15-16.
- 115- Kur’an-ı Kerim: 18/32-42, 17/68, 67/16.
- 116- Kur’an-ı Kerim: 28/78-83.

SİVİL TOPLUM

İRAN'I DÖNÜŞTÜRÜYOR

İran Cumhurbaşkanı Hatemi İran'da kanun hakimiyetini sağlıyor. Hatemi'nin attığı adımlar İran'ı üçüncü bin yıla girerken daha fazla dünyaya açmayı ve kapalılığını izale etmeyi hedefliyor. İran'da geniş bir tesir sahasına sahip olan tutucularla, ılımlı lider Hatemi arasında gerilim, tutucuların cumhurbaşkanını sivil toplum projesiyle ilgili eleştirmeleri üzerine ayyuka çıktı. Ancak ne olursa olsun, eleştiriler ne kadar uzağa giderse gitsin kimse Hatemi'nin yeriyle ve geleceğiyle ilgili bir kuşkuya sahip değil. En azından İran'da hakiki gücü temsil eden dini Rehber Hameney'in cumhurbaşkanının attığı adımlardan hoşnut kaldığı sürece. Bundan dolayı Aralık ayında Hatemi'nin ıslahat ve reformlara susanmış üniversite talabeleriyle yaptığı sohbeti yerden yere vursalar, devrim ilkelerine dil uzatmak ve hizipçilikle eşit tutsalar da tutucuların tavırlarını pek kaale alan yok. Analizciler gazete haberlerine dayanarak, Hatemi'nin tutucuların siyasi ve iktisadi nüfuzlarını mahvettiği için bu kesimin hışmına uğradığına işaret ediyorlar. Gerilimin tırmanması üzerine bazı Hatemi taraftarları devreye girmesi için ülkenin bir numaralı gücünü temsil eden Hameney'in arabuluculu-

ğuna başvurmuşlardı.

İslami Koalisyon Cemiyeti Başkanı Habibullah Asgar Evladi, Hatemi'yi acil reformlar isteyen ve bu uğurda kendisine 1997 yılında oy veren öğrenci kesiminin aşırı isteklerine boyun eğmekle suçluyor. Bu kesimin talepleri; demokrasi, insan hakları ve ifade hürriyeti. Tutucular veya radikal kanatta Hatemi'ye farklı gerekçelerle kırgın ve kızgın. İslam devrimi mirasını tekellerine aldıkları suçlamasıyla karşılıklı çıkarılan Hatemi'yi faşizan rüzgarlar estirmekle suçluyorlar. Asgar Evladi, tüccarları ve din adamlarını barındıran cemiyetin düzenlediği toplantıda aynı kanattan biri olarak Hatemi'yi kıyasıya eleştiriyor ve ona şu nasihatla bulunuyor: "Cumhurbaşkanına

İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi

Seyyid Ali Hamaney

halisane tavsiyelerimizi dile getiriyoruz. Hatemi bütün milletin cumhurbaşkanıdır. Dolayısıyla mukaddes değerleri hiçe sayan ve ihlal eden bir grubun lideri gibi davranmamalı ve buna hakkı yoktur. Bazı aşağılayıcı sorulara verdiği cevaplar da kendisine yakışmamış, aksine din adamları, ulema ve basını rencide etmiştir...” Risalet gazetesi ise Hatemi’ye doğrudan bir eleştiriyle başlıyor: “Sayın Hatemi; siz İslam’ı ve devrimi seven 60 milyon başkanısınız. Yabancı kanallara açıklamalar yapan siyasi bir gruba müzaheret ederek kendinizi bir muhalefet lideri konumuna düşürmemelisiniz...” Diğer tutucu basın ve yayın organları da buna mümasil değerlendirmelerde bulunuyorlar. Alışılmadık bir şekilde Hatemi doğrudan bu kesimlerin üzerine gitti ve onları

devrimi tekellerine almak istemekle suçladı. Hatemi alkışlar eşliğinde doğrudan tutucuları hedef alan konuşmasında şunları söylemiştir: “Tek devrimci olan sizler misiniz? İslam’ın ve devrimin sadece sizin söylediklerinizden ibaret olduğunu kim söylüyor? Bazı klasik İslamcılar hüriyeti, ahlaksızlığa indiriyorlar! Onlara göre devrim namına üniversiteler de sesini kısmalı. Zıddı inkilap (inkilap karşıtı) olanlar onların ta kendileridir!” Hatemi sözlerini şöyle sürdürüyor: “Gençlerin sorularına cevap veremiyor ve sorunlarına eğilemiyorsak, ne güne duruyoruz, o halde ıslahata kendimizden başlamalıyız...”

Bu tırmanma, İran’da bazı laik aydınların suikasta kurban gitmesinden sonra başgösteren gerilim devresine rastladı. Ondan ön-

ce de ülkeyi ziyaret eden Amerikalı bir heyete saldırı düzenlenmişti. Bu güç gösterisine kalkışan radikal unsurların gerisinde ve perde arkasında azmettirici rehberlerin varlığından şüphelenilmektedir. Siyasi bir analizci, bu defa saldırıların doğrudan Cumhurbaşkanı Hatemi’nin şahsına yöneldiğini söylüyor. Sebebi; Hatemi’nin mücerred bir şahsiyet olmaktan çıkıp bir modelin sembolü haline gelmesidir. Bu model karşıtlarına bir tehdit hem de gerçek bir tehdit içeriyor. Aynı analizciye göre, İran’da sağla sol arasında artan oranda ve dayanılmaz boyutlarda bir çekişme ve mücadele var. İran’da en büyük öğrenci hareketi Hatemi’den kendilerini sağın öğrenci teşekküllerinin saldırısından korumasını isteyebiliyor. Bunlar, reformcu talebe yığınlarını tehdit ve şiddetle dağıtabiliyor, sindirebiliyorlar. Bu arada son yıllarda gönüllü sürgünlerinden ülkelerine avdet eden liberaller durumu yakından ve artan bir şekilde kaygıyla izliyorlar. İran’da İslami düzene göre dini lider güvenliği sağlamak ve kanunu uygulamak ve uygulamakla yükümlüdür, seçilmiş cumhurbaşkanı değil. Bundan dolayı bazıları, iktidar aygıtlarını ele geçirmeden Hatemi’nin sözlerini tutabileceğine pek şans tanımıyorlar. Daha önce Hatemi’nin yardımcısı iken yayıncılığa başlayan Abdullah Nuri, ülke liderinin kaptan mesabesinde olduğunu ve problemlere çözüm

bulması gerektiğine işaret ediyor. Kendisine ait Hordad gazetesinde şöyle yazıyor: "İkinci otorite Hatemi'ye görüşlerini endişe ile dile getiriyorsa, bu durumda birinci otoritenin buna bir çözüm getirmesi ve cepheleşmeyi önlemesi gerekir..." Laik aydınlardan Muhammed Muhtari'nin cenaze töreninin laiklerin protesto eylemine dönüşmesi radikal kesimlerin gözünü korkuttu. İran'da ılımlılar peşpeşe gelen esrareniz cinayetleri çözemediği ve aydınlatamadığı için güvenlik birimlerini suçluyorlar. Bundan dolayı laik aydınlar gizleniyorlar. Millet Partisi Başkanı ve dört aydının katli İran'da endişe ve kargaşaya yolaçtı. Bu cinayetlerden icraatçı bakanlıkları ellerinde tutan radikaller sorumlu tutuluyor. Zen (Kadın) gazetesinin sahibi Faize Rafsancani: "Yeter artık konuştuğumuz, eylem vaktidir, derhal katilleri yakalamalıyız" diye feriyad ediyor. Maktul aydınlardan ikisi ölümünden önce geçen kasım ayında devrim mahkemelelerine ifade vermeye çağrılmışlardı.

Geçen yılın sonlarından bir ay önce Millet partisi Lideri Derviş Foruher ve eşi evlerinde bıçakla delik deşik edilmişlerdi. Buna rağmen töhmet altındaki tutucu kesimler bu cinayetlerde dış parmak arıyorlar, andıkları isimlerden birkaçı İsrail ve Amerika Birleşik Devletleri. Genellikle Hamaney'in de seslendirdiği görüşe göre cinayetlerden dünya istikbarı sorumlu.

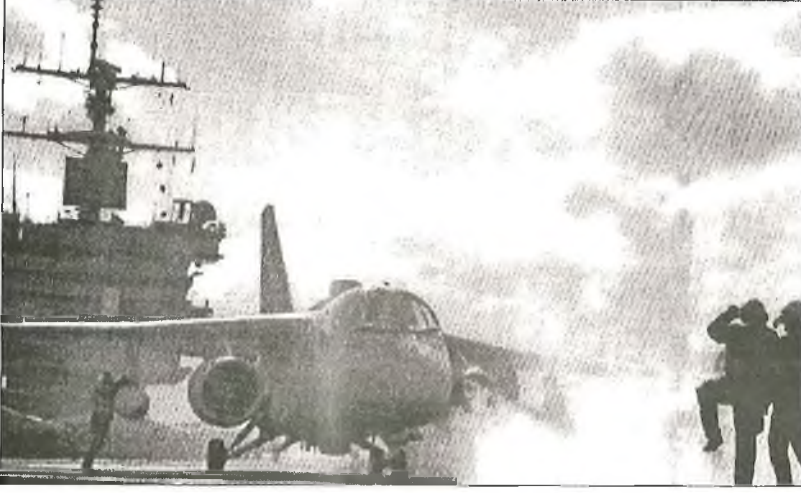
Dünya istikbarı da genel olarak Batı özel de Amerika Birleşik Devletleri anlamına geliyor. Maktullerden Muhammed Cefar Buyende'nin akrabaları cesedi inceledikten sonra, idam edilmiş olduğuna hükmediyorlar. Muhammed Muhtari ve Cevad Şerif de daha önce ölü bulunmuşlardı. Piruz Devani de geçen Ağustos ayında sırta kadem basmıştı ve halen kendisinden haber alınamıyor. Dostları öldürülmüş olmasından endişe ediyorlar.

Rafsancani'nin Kızı Faize ve bizzat Hatemi'nin kendisi bu cinayetlerin faillerinin ivedilikle bulunmasını istiyorlar. Tahran Şerif Teknoloji Üniversitesi'nde konuşan Hatemi, kanun çerçevesinde sivil toplum oluşturulmasını ve çoğulculuğa geçilmesini talep etti. Ancak konuşma sırasında bazı talebelerin aleyhte kızgın sloganlar attıkları gözlemlendi. Bu da bazı talebe kesimlerinin bu taleplerden hoşlanmadıklarını orta-

ya koyuyor. Hatemi konuşmasında tek çıkış yolunun diyalog ve hoşgörü olduğunun altını çizdi. Ancak Hatemi ıslahat talepleriyle tutucuların sıkıştırılmaları arasında kalakalmış durumda. Ne ileriye gidebiliyor ne de geriye. Islahat ve dışarıya açılmamanın mayaya tutabilmesi için 100 kişiyi geçkin bir siyasetçi grubu; bunlar arasında Hatemi'nin kardeşi ve dört bakan da var, yeni bir parti teşkil ettiler: İran İslam Katılım Cephesi. Cephe'nin Şubat ayında yapılacak belediye seçimlerinde önemli bir rol oynaması bekleniyor. Hatemi'nin sağkolu mesabesindeki eski İçişleri Bakanı Abdullah Nuri de bu cepheye basın yoluyla katkıda bulunuyor. Buna mukabil saatin yelkovanlarını tersine çevirmek isteyenler de az değil. Bu güçler, ilerici güçleri püskürtmeye çalışıyorlar. ■

*El-Müşahid el-Siyasi'*den çeviren: **Mustafa Özcan**

IRAK

Clinton'ın Irak Politikasını Yerden Yere Vuran *Washington Post*: "Yavaş Öldür, Hızlı Öldür" Politikası Uygulanıyor

WASHINGTON- ABD Başkanı Bill Clinton, Irak'a karşı sertlik politikasını "daha da saldırgan" hale getiriyor. Beyaz Saray Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı Sandy Berger, Irak'ın kuzeyi ve güneyindeki uçuşa yasak bölgeleri havadan denetleyen ABD pilotlarına verilen, çatışma kurallarının (angajman kuralları) çerçevesinin, Başkan Bill Clinton tarafından onaylanan "yeni talimatlar" ile genişletildiğini söyledi. Sandy Berger, Amerikalı pilotların, sadece kendilerine yönelik saldırılara karşılık vermeyeceğini, Irak'ın hava savunma sistemlerini daha kapsamlı bir şekilde hedefleyeceklerini kaydetti. Berger, Çöl Tilkisi hareketinden bu yana, Irak'ın müttefik uçaklarına yönelik saldırılarını artırdığını belirterek, buna karşılık, Bill Clinton'un da Pentagon'un angajman kurallarının genişletilmesi yolundaki talebini olumlu bularak onayladığını ifade etti. Clinton'un Ulusal

**Mustafa
ÖZCAN**

Güvenlik Başkanışmanı olan Berger, uçuşa yasak bölgelerde, Irak'ın hava savunma sistemlerinden kaynaklanan tehdide "artık çok daha uygun" karşılık verileceğini söyledi.

Çarpık ABD Politikası

Bu arada, *Washington Post* gazetesinde yer alan bir yazıda, ABD'nin Irak politikası "çarpık" olarak nitelendi. Yazıda, Clinton'un, sürekli olarak Saddam'ın kitle imha silahları kullanılacağını söylemesine rağmen, Irak liderinin, bu silahları Körfez Savaşı sırasında bile kullanmadığı belirtildi. BM verilerine göre, yaptırımların, Irak'ta her ay 5000 çocuğun ölümüne yol açtığı kaydedildi ve Başkan Clinton'un son altı yıllık politikasının "Irak halkı için hayatı cehenneme çevirdiği" ifade edildi. Yazıda, "Uçuşa Yasak" bölge uygulamasının "keyfi" olduğu ve ABD hükümetinin uluslararası kuralları baltaladığı kaydedildi. *Washington Post*'taki yazıda, Amerikan Kongresi'nden onay alınmadan Irak'ın bombalanmasının ise Başkan Clinton için "azil" ile sonuçlanabilecek derecede yasalara aykırı olduğu da öne sürüldü. Bir düşünce kuruluşu uzmanı olan Sam Hüseyini tarafından kaleme alınan yazıda, BM yaptırımları ve bombardımanın "yavaş öldür-hızlı öldür" politikasından başka anlama gelmediği belirtildi ve "Irak halkını öldürmek bir strateji değildir" denildi.

Haliday:

Bu Gizli ve Görünmez Bir Savaş

Irak'taki BM insani yardım programının eski sorumlusu İrlandalı Dennis Halliday, Irak'a 8 yıldır uygulanan yaptırımla-

rın, her ay 6 bine yakın kişinin ölümüne yol açtığını söyledi. Halliday, İngiliz The Guardian gazetesinde çıkan demecinde, "8 yıldır uygulanan yaptırımları bir tür savaş olarak kabul etmemiz gerekir. Çünkü bu yaptırımlar yüzünden ayda 5 bin ila 6 bin kişi hayatını kaybetti. Soruna başka bir çözüm bulmalıyız" ifadesini kullandı. Irak'a uygulanan yaptırımların sebep olduğu yoksulluğun kurbanı binlerce Iraklı'nın ölümünden ABD ve İngiltere'yi sorumlu tutan Halliday, "Baskı aracı olarak yaptırımların bir işe yaramadığına inanıyorum. Yarasaydı, Güney Afrika'da sonuç verirdi. Ama Irak'taki gibi askeri bir diktatörlük söz konusu olunca, yaptırımlar tamamıyla başarısızlıkla sonuçlanıyor" dedi. Halliday, sadece Irak yetkililerini hedef alabilecek yaptırımların mümkün olmadığını, halkın da bundan etkilenebileceğini söyleyerek, Londra ve Washington'un, "gıda karşılığı petrol" programı çerçevesinde gönderilen yardımların ülkeye girişinin Bağdat tarafından engellendiği yolunda yaptıkları suçlamaları reddetti. BM'de 30 yıl boyunca çeşitli görevlerde bulunan 67 yaşındaki eski bir diplomat olan Halliday, Irak'a uygulanan yaptırımları protesto amacıyla, "gıda karşılığı petrol" programının koordinatörlük görevinden geçen Eylül ayında istifa etmişti.

TÜRKİYE-IRAK

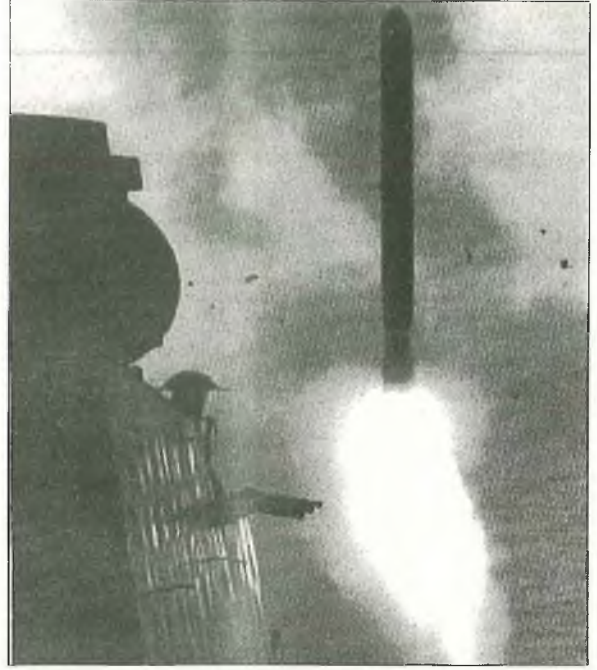
Türkiye Şizofrenik Davranıyor

BAĞDAT- Irak Başbakan Birinci Yardımcısı Tarık Aziz, Irak halkına destek vermek için Bağdat'a gelen İspanyol heyetine yaptığı teşekkür konuşması sırasında Türkiye'nin şizofrenik bir durum yaşadığını söyledi.

Tarık Aziz, İspanyol heyetten Türkiye ile ilgili yöneltilen bir soru üzerine, "Türkiye şizofrenik bir durum yaşıyor. Türkiye Irak'a uygulanan ambargo sonucu zararda olduğunun bilincinde. Ankara'da sokakta karşılaştığınız bir Türk vatandaşına, ya da herhangi bir hükümet yetkilisine ambargo ile ilgili bir soru sorarsanız, her ikisinde size ülkelerinin zararda olduğunu söyleyecektir. Ancak fiiliyatta, Türkiye milli çıkarları için Irak'a uygulanan ambargonun kaldırılması yönünde bir çaba göstermiyor" dedi.

Tarık Aziz, Türkiye ile ilgili açıklamalarının devamında ise, Türkiye'nin Amerika ve İngiltere'ye fırsat tanıyarak İncirlik üssünü kullandırttığını ve Amerika'ya boyun eğdiğini söyledi.

Öte yandan, Kürt meselesine değinen Tarık Aziz,

Türkiye'de ve Irak'ta bir Kürt sorunu olduğunu iddia ederek, Bağdat yönetiminin Kürtleri Irak'ta ikinci bir millet olarak tanıdığını ve onlara milli-kültürel haklar verdiklerini söyledi. Başbakan Birinci Yardımcısı Aziz, "Kürtleri tanıyoruz ve barışçı bir çözüme ulaşmak için onların liderleriyle yönetim olarak görüşmeye hazırız. Amerika ve İngiltere Kürtleri Irak yönetiminden korumak için ülkemizin kuzeyine uçuş yasası koydu" diye konuştu.

KÜÇÜK KRALLIKTA BÜYÜK ENTRİKALAR

Eskiler hayatın tecrübelerini, birikimlerini atasözlerinde, deyimlerde dondurmuşmuşlar. Mesela bu bağlamda "kurbus-sultan ateş-i suzan" demişler. Yani sultana yakın olmak ateşten bir gömlektir. Zira iktidar, ihtirasdır, ihtiras da ateştir ki yakınında bulunanları saman gibi yakar. Eslafımız ve atalarımız "ya devlet başa ya kuzun leşe" demişler ki, bu iktidar savaşının iki boyutunu simgeler. Kazanırsan tahta taca konarsın, kaybedersen hayatını kaybetme tehlikesi de var. Günümüzde demokratik yönetimler gelişse bile İslam dünyası bu gelişmelerden yeterince nasıplenebilmiş değil. İslam ülkelerinde demokrasi ile yönetilen nadir ülkelerden birisi olmasına rağmen Malezya'da başbakan, eski yardımcısı ve maliye bakanı Enver İbrahim'i siyaseten yargılabiliyor. Onu yargılayan siyasi iradenin başı Mahatır ise ülkesinde ve İs-

lam dünyasında sevilen, sayılan parlak başbakanlardan birisi olarak kabul görüyordu. Kimse böyle bir sonuç beklemiyordu. Enver İbrahim ile azledilen Ürdün Veliht Prens Hasan aynı akibetin kurbanı oldular. Hem Enver İbrahim hem de Prens Hasan entellektüel meraklarıyla tanınıyorlar. Enver İbrahim, Kuala Lumpur Uluslararası İslam Üniversitesi projesinin ve bu ülkede eğitimde İslamileştirme dalgasının mimarlarından birisiydi. Ürdün Prens Hasan da Ehli Beyt Üniversitesinin ve bu paraleldeki kuruluşların hamisiydi. Enver İbrahim ile Mahatır'ın arasının açılması ile Ürdün Kralı Hüseyin ve kardeşi Hasan'ın aralarının açılması benzeri bir nitelik arzeder. Mahatır Muhammed sanki halefi ve veliahtı Enver İbrahim'i bir deneme süresi için yerine vekil bırakarak 1987 yılının ortalarında üç-beş aylık bir dünya turuna çıkar. Mahatır'ın bu gaybubet ve iktidardan uzaklık döneminde kendisinin Londra Üniversitesi'nde bir konferansını dinlemiştik. Herkes bu dönem zarfında Enver İbrahim'in iktidara ısınacağını ve sorumluluk taşımaya öğreneceğini varsayıyordu. Fakat gelişmeler tersine oldu. Aksine Enver İbrahim bu dönemin mağduru oldu. Onun başbakanın yokluk günlerinde ülkeyi yönetmesini birilerince hazmedilemedi. Bu dönem Enver İbrahim'in rakiplerinin cephe muhalefeti için tabir caizse kuluçkaya yattıkları dönemdir. Mahatır'ın dönüşüyle birlikte jurnalleme eşliğinde Enver'in kellesini isterler. Ne zaman sonra muradlarına ererler. Enver iktidara ve başbakana yakın olmanın cezasını böyle

Mahatır Muhammed

öder. Mahatır, Enver İbrahim'den önce eski veliahtı Musa Hatem'i de böyle azletmişti. Adamlara v e l i a h t dayanmıyor. Sırada üçüncüsü var.

Prens Hasan da benzeri

bir sürecin mağduru- dur. Kral Hüseyin kanser tedavisi için ülkesinden zoraki olarak ayrılır. 6 ay ABD'de tedavi görür ve bu dönemde kardeşinin devlet mekanizmasına kendi kadrosunu

Enver İbrahim

yerleştirdiğini farkeder. Tabii ki Kral'ın kendi rivayetine göre. Ya da aile içi çekişmeler kendisine öyle akseder. Bunun sonucu yıllardır tartışma konusu olan veliahtlık meselesini kökünden halletmeyi kafasına kor. ABD'deki ikamet günleri fikrin kafasında mayalanmasına yardımcı olur. Ülkesine ayak basar basmaz yaptığı konuşmayla büyük değişiklikleri haber verir. 63 yaşındaki 46 yıllık Kral Hüseyin kardeşi Hasan'ı veliahtlıktan azlederek kendisine yardımcı atar. Kral Hüseyin kardeşinden artık "yardımcım" diye sözetmektedir. Ama bu yardımcılık genellikle formaliteden ibarettir. Bundan dolayı Prens Hasan'ın bundan böyle Ürdün'ü terkederek başka bir ülkede yaşayacağına dair spekülasyonlar yapılmaktadır. Yardımcılık genellikle Arap dünyasında kızak görevlerdendir, sadece temsili bir itibarı sözkonusudur. Mübarek, Ebu Gzala beraberliğinde olduğu gibi. Amman Mektubunda Scott MacLeod bu değişimi şöyle duyurur: "Çok yaşa (küçük) Kral..." Aslında daha uygunu: "Veliht öldü, yaşasın yeni veliaht" şeklinde olmalıydı. Aslında Kral'ın dördüncü eşi Nur, oğlu Hamza'nın veliaht olmasını istiyordu. Doğrusu Hamza (elibni sinve ebihi) dedikleri gibi Kral'ı en fazla andıran prenslerden birisiydi. Annesinin isteğine rağmen örfün icapları ibrenin Abdullah'dan yana kaymasına yolaçtı. Kral usulsüzlük içinde usulsüzlük yapmaktan çekinmiş olmalıydı. Ama ilerde Prenses Nur'un iradesi ağır basarsa bakarsınız ibre yeniden değişebilir. Prens Abdullah 1962 doğumlu, 37 yaşında, Hamza ise henüz 17'sinde. Hamza'nın özelliklerinden birisi de iyi Kur'an

okuması ve İslami tahsili. ABD’de en fazla babasına refekat eden de o. Prenses Nur’un himayegerdesi olmasından dolayı Hamza’nın aile içinde epey karşıtı olması herhalde normal karşılanmalıdır. Kral Hüseyin de neden Abdullah sorusuna cevap ararken bu hakikata atıfta bulunur.

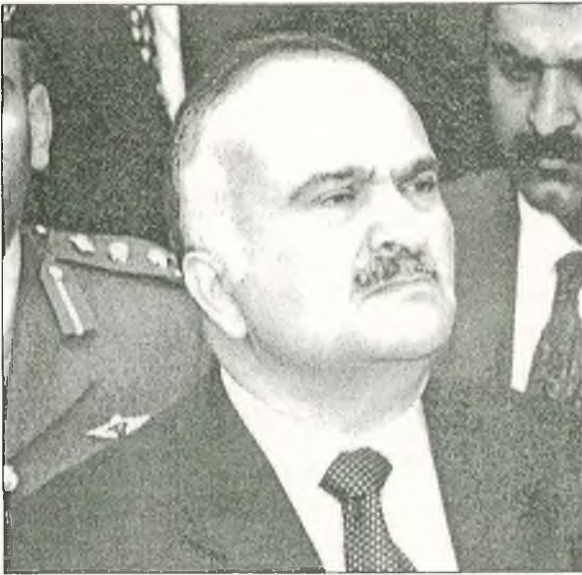
Kral Hüseyin 17 defa suikast girişimi atlattı. Kral kardeşini, Mahatır’ın Enver’i suçladığı gibi yetersizlikle suçlarsa bile asıl kavga post kavgası. Kral bunu ifade etmekten çekinmemiştir. Kral, kardeşi Prens Hasan’a atfen yazdığı ve devlet televizyonu tarafından yayınlanan mesajında, Prens Hasan’ın orduyu kıskırtmasını önlemek için kanser tedavisi gördüğü sırada yatağından müdahalede bulunmaya zorlandığını belirtiyor. Kral Hüseyin mezkur mesajında “Ordunun parçalanmasını yol açacak ordu aleyhine her gelişigüzel kararı durdurmak için silahlı kuvvetlerin en üst düzey lideri olarak otoritemi kullandım” demiştir. Mesajında kardeşini, ülkeye yıllarca mükemmel hizmet veren askeri yetkilileri emekliye ayırarak puan kazanmaya çalışmakla suçlayan Kral Hüseyin, “Hayatımda ilk kez orduda değişiklik ısrarının nedenini sorgulayarak acı çektim” diyor. Kral Hüseyin, kardeşinin destekçilerini de, karısı Kraliçe Nur’a ve çocuklarına karşı lekeleme kampanyası yürütülmesine teşvik etmekle suçluyor. Kraliçe Nur’dan olan oğlu Prens Hamza’ya düşkünlüğü nedeniyle Hamza’nın birçok düşman kazandığını belirten Kral Hüseyin, kardeşinin ülkeye yaptığı hizmetleri de överek, güvenilir bir da-

nışman ve sırdaş olarak kalması isteğini dile getirmiştir. Ne diyelim : Küçük ülkenin büyük entrikaları bitmez.

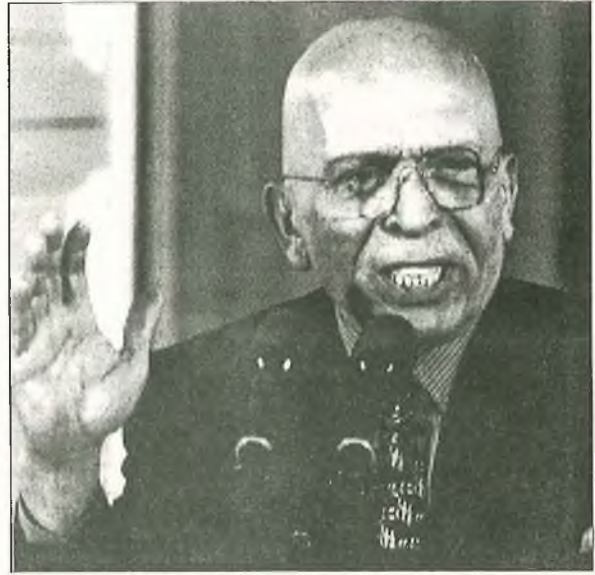
İRAN

El-Hayat: İran’ın Mumcularını İngiliz İstihbaratı mı Öldürdü?

TAHRAN- İran’ın Uğur Mumcuları’nın öldürülmesinde İngiliz istihbarat teşkilatının parmağı olduğu öne sürüldü. El Hayat gazetesinin haberine göre İran’da laik aydın ve muhaliflerin öldürülmesinden sanık bazı istihbarat elemanlarının sorgulanması sırasında; bunların İngiliz istihbarat teşkilatıyla bağlantılı oldukları ve düzenli maaş aldıklarının tesbit edildiği ileri sürüldü. İngiliz istihbarat teşkilatı MI5 ve MI6’in İran istihbarat teşkilatı SAWAMA’ya sızdığı iddia edildi. El-Hayat gazetesinin haberine göre, İngiltere adına casusluk yapan bazı SAWAMA elemanları bu ülkeden ayda 5 bin sterlin civarında maaş alıyorlardı. İran dini Rehberi Hamaney ve Cumhurbaşkanı Hatemi’nin talimatıyla yürütülen soruşturmada içerideki güç merkezleriyle menfaatleri kesişen bazı dış merkezlerin bu olaylarda parmağı olduğu ileri sürüldü. Dış bağlantılı İran’ın eski istihbarat görevlilerin Avrupa merkezleri üzerinden SAWAMA ile bağlantı kurdukları ileri sürüldü. İran dini Lideri Hamaney suikast olaylarının patlak vermesinden sonra yaptığı açıklamada: “Olan biten düşman merkezlerin

Azledilen Veliaht Prens Hasan

Kral Hüseyin

İran'a karşı giriştiği düzen ve komplolardan ibarettir, amaç İran İslam cumhuriyeti düzeninin yıpratılması ve tahrip edilmesidir" demişti. Ancak hükümete yakın kaynaklar, dış bağlantı bulunsa bile bunun Hatemi'yi devirmek için iç boyut gerçeğini örtemeyeceğini belirtiyorlar.

Bizzat Bir Akımın İşi Değil

Yapılan soruşturma neticesine göre İran'da aydınlara karşı girişilen suikast olayları doğrudan İran rejimi içindeki kanatlardan birisine ait değil. Bazı akımlara yakın isimlerin olaylara karışmasının da doğrudan bu akımların hadiselerin sorumlusu olduğunu göstermeyeceği ifade ediliyor. Böylece Devrim Muhafızları ve SAWAMA'nın bizzat olaylara karıştığı yönündeki iddialar dolaylı olarak reddedilmiş oluyor. Bununla birlikte Rehber Hamaney ve Cumhurbaşkanı Hatemi'nin SAWAMA Başkanı Kurbanali Necefabadi'nin değiştirilmesi noktasında mutabakata vardıkları bildirildi. Tutucu kanadın Necefabadi'nin mevkiinde kalması için ısrar etmesine rağmen Hatemi'nin kararlılığının engeli aştığı ve Hamaney'in de değişimi onayladığı kaydedildi. SAWAMA'nın başı için birçok adaydan söz ediliyor. Bunlardan biri Hatemi'nin hukuk ve parlamento işlerinden sorumlu Yardımcısı Huccetü'l İslam Saduki, bir diğeri Hatemi'ye yakın milletvekillerinden Mecid Ansari. Bu isimlerin dışında en kuvvetli adayın Adalet Bakanı Huccetü'l İslam İsmail Şuştəri'nin olduğu ileri sürülüyor. Bununla birlikte Özel soruşturma Komisyonu ve Askeri Mahkeme Başkanı Yunusi de şansı yüksek görülenlerden. Suikasta parmağı olduğu ortaya çıkarılanların açık bir şekilde askeri mahkemede yargılanacakları belirtiliyor. Askeri Savcı Huccetü'l İslam Muhammed Niyazi de bunu doğrulayarak olaylara karışanların aleni bir şekilde yargılanacaklarını ifade etti. Muhammed Niyazi, 4 cinayetin sanıklarının herhangi bir akımla bağlantılı olmadıklarını, istihbaratın elemanı olduklarını ancak bu cinayetleri üslerinden habersiz işlediklerini savundu.

FİLİPİNLER

Nur Misuary'ye Rakip Geldi

MANİLA- Filipinler'de Müslümanların nüfus yoğunluğunu teşkil ve temsil ettikleri özerk Mindanao eyaletinin valisi ve FNLP Lideri Nur Misuary'ye rakip geliyor. Zekeriyya Kandao adlı adayın Mindanao

Özerk bölgesinde Nur Misuary'nin yerine geçebilecek en güçlü aday olduğu bildirildi. Eylül ayında yapılacak özerk bölge seçimlerinde Zekeriyya Kandao'nun Nur Misuary'nin yerine Filipinler Cumhurbaşkanı Astrada'nın desteğini elde ettiği bildirildi. Ayrıca Nur Misuary'nin rakip kanadı olan Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF)'nin de Zekeriyya Kandao'yu destekleyeceği bildirildi. Kandao'nun siyasete girmeden önce Moro İslami Kurtuluş Cephesi'nin kurucularından birisi olduğu kaydediliyor.

Filipinler'de Müslümanlarla Ateşkes Anlaşması

Filipinler'de hükümetle, Müslüman azınlığın bağımsızlık taraftarı Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) arasında ateşkes anlaşması sağlandığı bildirildi. Filipinler Ordusu sözcüsü, son günlerde, her iki taraftan da en az 31 kişinin ölümüne 76 kişinin yaralanmasına neden olan, yoğun çatışmalardan sonra ateşkes anlaşmasının sağlandığını belirtti. Bu anlaşma uyarınca, hükümete ve Moro İslami Kurtuluş Cephesi'ne ait komisyonlar 3 ve 4 Şubat'ta biraraya gelecekler. Bu görüşmelerde son günlerde meydana gelen şiddetli çatışmaların nedenleri ele alınacak.

İSRAİL

Mordehay'dan Tevratlı Savunma

KUDÜS- Başbakan Binyamin Netanyahu tarafından görevinden azledilen Savunma Bakanı Yitzhak Mordehay, Yahudilerin Kutsal Kitabı Tevrat ile kendini savundu.

Son Bakanlar Kurulu toplantısına katılan Mordehay, Tevrat'tan ayetler okuyarak kabine üyeleri arkadaşlarına veda etti. Mordehay İlahiler Kitabı'ndan okuduğu bir ayet ile Netanyahu'yu yalancı ve barış düşmanı ilan etti. Mordehay, duygusal bir havada geçen konuşmasında, Tev-

Netanyahu

rat'taki, "Tanrım benim ruhumu yalancı dudaklardan ve hilekar dilden kurtar. Ben barış yanlısım, fakat onlar savaş yanlısı" bölümünü okudu.

Netanyahu, Savunma Bakanı Mordehay'ı Likud Hükümetini düşürmek isteyen politikacılarla işbirliği yapmakla suçlayarak Cumartesi akşamı görevinden azletmişti. Netanyahu, İsrail Radyosu'na yaptığı açıklamada, yine Mordehay'ı suçlayarak, "Mordehay hizmet ettiği hükümeti düşürmek için bir komplo kurmuştur" dedi.

Azil kararı ile "şoke" olan Mordehay, eski Genelkurmay Başkanı Amnon Lipkin Şahak ile Likud Partisi'nden istifa eden Maliye Bakanı Dan Meridor ve eski Tel Aviv Belediye Başkanı Roni Milo tarafından kurulan yeni merkez partinin lideri olarak 17 Mayıs başkanlık seçimlerinde, Netanyahu ile mücadele edecek. Kuzey Irak'da doğan 54 yaşındaki Mordehay, Ortadoğu ile Kuzey Afrika ülkelerinden gelen Yahudileri temsil edecek ilk başbakan adayı olacak.

Yaklaşık iki hafta önce başbakanlığa adaylığını koyan Lipkin Şahak, İsrail Radyosu'na yaptığı açıklamada, "Önemli olan seçimleri kazanmak. Bu nedenle parti liderliğini Mordehay'a bırakmakta sakınca görmüyorum" dedi. Buna karşılık parti kurucularından eski Maliye Bakanı Dan Meridor "Yitzhak Mordehay sadece merkez partiyi değil, aynı zamanda İsrail Devleti'ni ve tüm İsrail halkını daha iyi bir geleceğe taşıyacak tek lider" görüşünü savundu.

Bu arada Netanyahu, Mordehay'ı siyasi bir rakip olarak ciddiye almadığına dikkat çekerek, "Merkez partinin kurucusu dört Bey'in sadece bir ortak amacı var. O da bir numara olmak. Dördünden her biri de birer mağlup, kaybetmeye alışkindir" dedi.

KUVEYT

Irak-Kuveyt Arasında "Özür" Savaşı Sürüyor

BEYRUT- Irak Başbakan Birinci Yardımcısı Tarık Aziz, ülkesinin Kuveyt'i işgalinden dolayı "özür dilemeye hazır olduğunu" söyledi. Aziz, An-Nahar gazetesine yaptığı açıklamada, "Tüm Araplar birbirine karşı yaptığı hatalardan dolayı özür dilediyse, özür dilemeye hazırız" dedi. Aziz, Kuveyt devletini ve sınırlarını tanıdıklarını, bu nedenle de bu sayfayı yeniden açmanın gereksiz olduğunu belirtti. Bu arada, Irak ile Kuveyt arasında, 1991 Körfez Savaşı sırasında kaybolanlar ve savaş esirleri konusunda yapılan görüşmelerin kesildiği bildirildi.

Araplar Irak'ı Dışladı

KAHİRE- Irak Dışişleri Bakanı Muhammed Said el Sahaf, Kahire'de yapılan Arap Birliği Dışişleri Bakanları toplantısında ülkesine karşı önyargılı davranıldığını ve bunun ABD ve İngiltere'ye Irak'a yeni bir hareket düzenlemek için bahane verebileceğini söyledi. El Sahaf, gazetecilere yaptığı açıklamada, denge-siz fikirlerin bulunduğu toplantıda, "olumsuz bir sonuca yol açan ABD baskısının varlığının da açık olduğunu" söyledi. Toplantının sonuç bildirisini protesto eden Irak heyetinin toplantıyı terketmesinin ardından konuşan El Sahaf, "Irak'a karşı olan ve ABD ve İngiltere'ye yeni bir saldırı için bahane hazırlayan böyle bir toplantıyı kabul edemeyiz" dedi. El Sahaf, Suudi Arabistan ve Kuveyt'in toplantıyı sabote etmeye ve Irak'a karşı yapılan hareketin kınanması yerine Bağdat'ın suçlandığı taslak sonuç bildirisinin hazırlanmasında, nesnel olmayan yöntemleri kullanmaya çalıştıklarını söyledi. El Sahaf, sonuç bildirisinde, Irak'a yardım ediyor görünen, "askeri gücün kullanılması konusunda hoşnutsuzluğun belirtildiği ve ambargonun kaldırılması için Güvenlik Konseyi'nde lobi yapmak üzere bir temas grubunun oluşturulmasının önerildiği, anlamsız noktaların bulunduğunu" belirtti.

Bildiride neler var?

Arap Birliği toplantısı sonunda yayınlanan bildiride, yalnızca "Irak'a karşı askeri seçeneğin kullanılmış olmasından duyulan derin kaygı" dile getirildi. Irak ise ABD ile İngiltere'nin yaptığı hava hareketinin "saldırı" olarak nitelendirilerek kınanmasını istiyordu. Associated Press tarafından ele geçirilen sonuç bildirisi, Irak'ı üzen başka maddeler de içeriyor. Bildiride, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmekle hata yaptığını kabul etmesi isteniyor ve komşularına karşı kışkırtıcı davranışlara son vermesi çağrısında bulunuluyor. Bildiride, ambargonun acısını çeken Irak halkıyla dayanışma içinde olduğu belirtiliyor ve ambargonun kaldırılması için uluslararası işbirliğinin gerekliliği vurgulanıyor. Bildiride, Arap hükümetlerinin Irak'a karşı uygulanan yaptırımların kaldırılması için gerekli çabayı gösterecekleri ve bunun için bir "eylem komitesi" oluşturulacağı belirtiliyor. Ancak bildiride, bu çabanın BM Güvenlik Konseyi ile işbirliği içinde gösterileceği belirtiliyor ve Irak'ın Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanması için Konsey'le işbirliği yapması isteniyor. Ayrıca Irak'tan Kuveyt'i tanınması da isteniyor.

ENDONEZYA

Endonezya Ordusu, Suharto'dan Yardım İstedi

CAKARTA- Endonezya Genelkurmay Başkanı General Wiranto, eski Devlet Başkanı Suharto'dan ülkedeki karışıkların önüne geçilmesi için nüfuzunu kullanmasını istedi.

Wiranto'nun mesajını Suharto'ya ileten ülkenin en büyük İslami grubu olan Nahdatu'l Ulema lideri Abdurrahman Wahid yaptığı açıklamada, "Genelkurmay Başkanı'nın, Suharto'nun kaosu durdurmak için nüfuzunu kullanmaya hazır olacağı ümidini eski Devlet Başkanı'na ilettim. Aynı zamanda kendisine önümüzdeki genel seçimlerin serbest ve adil şekilde geçeceğini vurguladım" dedi.

Öte yandan Wahid ve diğer dini liderler, Wiranto'dan, karışıklıkların ardında oynanan oyunları açığa çıkarmasını istediler.

General Wiranto, şiddet olaylarını müzakere etmek üzere içlerinde Abdurrahman Wahid'in de bulunduğu önde gelen dini isimler ve politikacılarla pazar günü bir araya gelmişti.

Şiddet olayları ile sarsılan Endonezya'da çıkan çatışmalarda son olarak 50 kişi hayatını kaybetmişti.

Suharto

Endonezyalı yetkililer arasında, bazı şiddet olaylarının Suharto taraftarları tarafından kasıtlı olarak tahrik edildiği yönünde yaygın bir tahmin bulunuyor.

Suharto geçtiğimiz mayıs ayında 32 yıllık yönetiminin ardından iktidardan inmeye mecbur edilmişti.

Endonezya Parlamentosu'nda Ordunun Etkinliği Azaltılıyor

Bu arada Endonezya'da İslamcı muhalefet partisinin, Haziran ayında yapılacak seçimlerde parlamentoda ordunun sandalye sayısının 75'ten 38'e indirilmesini kabul ettiği bildirildi. Birleşik Kalkınma Partisi (PPP) üyesi Djufrie Asmoredjo, gazetecilere yaptığı açıklamada, "PPP, orduya 38 sandalye verilmesini kabul etti" dedi. Asmoredjo, orduya daha az sandalye verilmesini istediklerini, ancak yönetimdeki Golkar Partisi'yle, ordunun 38 üyelik konusunda anlaşmaya vardıklarını, bu nedenle kendilerinin de bu sayıyı kabul ettiklerini söyledi. Endonezya'da orduya parlamentoda verilen sandalyeler büyük tartışmalara neden olurken, halen 500 üyeli parlamentoda askerler 75 üyeyle temsil ediliyor. Hükümetin, askerlerin parlamentoda daha az sayıyla temsil edilmesini öngören kanunu en geç yarın parlamento'ya sunması gerektiği, bunun olmaması durumunda, 7 Haziran'da yapılması planlanan seçimlerin ertelenebileceği, bunun da ülkede yeni karışıklıklara neden olabileceği bildiriliyor. Söz konusu kanun tasarısı Parlamento'ya sunuldu.

İKİ KOMPLO

Nedense bazıları komplo sevmez. İnsanların iyi niyetlerinden ve tertip ve entrika içine girmeyeceklerinden nasılsa emin olurlar. Bu yargı onların saflığından mı kaynaklanır, hinliğinden mi artık siz kararı verin. Yabancı gazeteleri karıştırırken son olarak iki komplo iddiasıyla karşılaştım. Bunlardan ilki Malezya eski Başbakan Yardımcısı Enver İbrahim'e ikincisi de İran Cumhurbaşkanı Hatemi'ye yönelik. Enver İbrahim'e yönelik komplo maalesef büyümeden kontrol altına alınmadı. Zira Enver'in gücünden korkanlar ortak cephe haline gelmişler; siyasi hayatını bitirme kararı almışlar ve muhkem bir tertip düzenlemişler. Bunun neticesinde Enver kendisini cezaevinde ve yargılanma aşamasında buldu. Singapur İş Zamanı adlı gazete Enver karşıtlarının geçen yıl Kasım ayında bir araya gelerek Maliye bakanı ve eski başbakan yardımcısı Enver İbrahim'e karşı izlenecek stratejiyi görüştiklerini iddia ediyor. 5 Kasım'da yapılan toplantıya Mahatır ve iktidardaki UMNO partisinin ileri düzeydeki temsilcileri katılmışlar. Sızdırma bir rapora dayanan gazetenin iddiasına göre toplantıya katılanların isimleri şöyle: Ticaret Bakanı Rafidah Aziz eski Başba-

kan Yardımcısı Ghafar Baba ve dönemin Çalışma Bakanı Daim Nureddin. Bu isimlerin tamamı Enver'in amansız hasımları ve rakipleri. Tabii ki Mahatur yönetimi bu tür iddiaları yalanlamakla yetiniyor.

Gelelim, komploya hedef olan ikinci isme. Çiçeği burnundaki İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi. Muhafazakar Kanada mensup rakipleri veya hasımları başından beri kendisini hiç hazzetmiyorlar. Yıldızları barışmıyor. Kendisinde iktidar ehliyeti de görmüyorlar. Zira Hatemi yumuşak, ağırbaşlı ve halktan biri. Şark toplumlarında ise bu tür liderlerin varlığı nadirattandır. Bundan dolayı halk kendisini sevse bile seçkinler tarzını yadırgıyorlar.

Son olarak İran'da mahiyeti hala merak ve araştırma konusu olan bir skandal patlak verdi. Skandal İran'da seri olarak işlenen faili meçhul cinayetlerle ilgili. Bu cinayetlere Daryush Foruher gibi aydınlar ve muhalifler kurban gitmişti. Bu cinayetlere gizli servis elemanlarının karıştığına tesbit edilmesi üzerine bizdeki Susurluk komisyonu gibi bir komisyon kuruldu. Zaten Türk basını skandalı Susurluk Skandalına benzetiyor, haksız da sayılmaz. 10 gizli servis elemanı gözaltına alındı ve sorgulandı. Sırada başkaları var. Cinayetlerin devlet bağlantılı olduğunun ortaya çıkması İran'daki siyasi kanatlar arasında çekişmeyi artırdı. Baştan cinayetlerin kontrol dışı bir avuç gizli servis elemanın işi olduğu iddiası yaygındı. Ardından geline aşamada, İran televizyonunda tutucu Kanadın temsilcilerince meselenin Hatemi'ye değil bizzat Hatemi'nin komplosu olduğu tezi işlenince skandalın mahiyeti ve mecrası değişti. Hatemi muhalifleri bu cinayetlerin Hatemi'nin komplosu olduğunu ve bu vesileyle başta istihbarat olmak üzere güvenlik birimleri üzerine hakimiyet tesis etmek istediğini, elkoymaya çalıştığını ileri sürüyorlar. Zaten haklı değil mi diye sorabilirsiniz, demek ki muhalif kanat bunu hak olarak mütalaa etmiyor. Gerçekten de Hatemi taraftarlarının İstihbarat başkanı Gulam Duri Necefabadi'nin tutucu olarak tanımlandıkları ve gitmesini istedikleri bir sır değil. Hatemi muhalifleri tutuklanan gizli servis elemanlarının Hatemi Kanadına yakın olduğunu iddia ediyorlar.

Hatemi bu çetrefil meselenin bizzat üzerine gidiyor. Zira hayat-memat meselesi. Hatemi yanlıları ve İsfahan'da faili meçhul cinayetlere karşı dağıtılan fa-

ili meçhul bildiride ise bu komplo dan asıl hedefin Hatemi'nin siyasi hayatı olduğu vurgulanıyor. Bildiriye göre komplo dan maksat sosyal istikrar ve iç güvenlik konusunda Hatemi'nin acziyetini isbat edip siyasi hayatına son vermek. Bundan dolayı Hatemi soruşturmayı sıkı tutuyor ve gelişmelerin kamuoyuna duyurulmasını istiyor. Buna mukabil Düzenin Maslanatını Belirleme Kurumu Başkanı Rafsancani, yargı Erki Başkanı Muhammed Yezdi ve Meclis Başkanı Natık Nuri devletin yüksek çıkarları gereği ve imajını lekelememek için soruşturma sonuçlarının gizli tutulmasını talep ediyorlar. Buna mukabil Hamaney rejiminin iki kanadı arasında uzlaşma sağlamaya özen gösteriyor. Kuruş Fuladi gibi milletvekilleri ise Cumhurbaşkanı Hatemi'nin hayatının fiilen ve fiziken tehlike altında olduğunu ileri sürüyorlar. İran'da Humeyni'nin vefatının akabinde oligarşik bir yapıya dönüşen sistem şimdi kanatlararası mücadeleye sahne oluyor. Daha doğrusu cinayetlerle birlikte bu mücadele ayyuka çıktı. Daha önce Şii dünyasında Fadlallah'a karşı açılan bildirimler savaşından hatırladığımız üslubun yeni bir numunesi olarak İsfahan'da dağıtılan bildiride İranlı aydınların öldürülmesiyle bağlantılı komplo nun ardında Almanya'da Mikones davasında adı geçen eski İstihbarat Başkanı Ali Fellahyan da zikrediliyor. Büyük bir ihtimalle bu cinayetlerde de onun parmağı var. Bunların yanında Ayetullah Cenneti, Misbah Yezdi ve Huzali gibi ayetullahların gizli servis elemanlarını cinayete azmettirdikleri iddia ediliyor. Hatta Cenneti'nin İranlı ulemadan imza toplayarak Hatemi'nin yönetme yeteneği olmadığını belgelemeye çalıştığı bu imzaları ikinci kademe de Meclis'e sevk etmeyi ve orada da belge doğrultusunda üçte iki çoğunluğun sağlanması halinde meseleyi Hamaney'e arz etmeyi planladığı ama komplo nun erken patlayarak bu ihtimalin önüne geçtiği ileri sürülüyor. Cenneti gibi suikastlara fetva verdiği ileri sürülen ulema grubuna karşı Erdebili gibi diğerleri bu tür fetvaların verilemeyeceğini ve kimsenin gizli adam öldürülmesine azmettirmeyeceği görüşünü taşıyorlar. Kısaca İran komplo iddialarıyla çalkalanıyor. Meselenin arkasında İran'daki güç merkezlerinin ve nafiz çevrelerin bulunması da soruşturmanın selametini ve geleceğini gölgeliyor. Görülüyor ki : İran bu işin içinden zor sıyrılır. ■

KISA... KISA...

... 1999'DA ŞAFAK SÖKECEK

Bakmayın siz, piyasaya sürülen anayasa metinleri ne, Bursa'daki insaf ve izan dışı uygulamalara, YÖK'ün "kurmayları"na, Fazilet'in sicil amirlerine. Belki de yanlış söylüyoruz "iyi bakın onlara" iyi bakın bu haddini bilmeyenlere! Çünkü 18 Nisan'dan sonra yerlerinde yellere esecek. Gerektiğinde hatırlayıp, "Türkiye'den bir zamanlar Mc Carthy'ler gelip geçmişti" diye anlatırsınız çocuklarınıza, torunlarınıza...

(Nazlı Ilıcak, 1.1.1999 Yeni Şafak)

... REJİME PİSLEYEN ÖCÜ, PİSTE PİSLEYEN CİCİ

Anlayamıyorum! Ben anlayamıyorum... Saf saf soruyorum...

Milli Güvenlik Kurulu 28 Şubat sürecini "Hava meydanlarına yapılacak pistlere pisleyerek, halk parasından 12 trilyon lira tırtıklayanlara" uygun zemin yaratmak için mi başlattı?

İnanın... Ben bunu yazmaya gerçekten utaniyorum...

(Necati Doğru, 10.1.1999 Sabah)

... HAM ÇÖKELEKLİ İRTİCA

Son bir lâf daha ekleyeyim.

Fazilet'i gösterip gösterip de milleti korkutmaya çalışmayın.. Artık kimse yutmuyor. "Ham çökelek"li ve Atrodilli bir ülkrede irtica lafına kimse inanmaz... Geçin.

Şu TV kanallarına iyice bir bakın, ne demek istediğimi anlayın.. Ama yine çocuklarınıza anlatmayın... Gücüme gidiyor. Sağlıklı Aile yapısına musallat olmuş bütün belalar orada öyle durdukça, ha mürteçilik gelmiş ha bedevillik... Ne farkeder. Bu muydum 28 Şubat süreci.

(Rauf Tamer, 28.1.1999 Sabah)

... MİLLETÇE OKUMUYORUZ

Araştırmaya göre 1997 yılında 3 bin 201 ayrı türde kitap yayınlandı, bunun ancak yüzde 3.5'i satın alındı.

Dünyada en çok okuyan uluslar

Ülke	Yıl	Nüfus	Üretilen Kitap Sayısı
Almanya	1987	60 milyon	65 milyon 670 bin
İngiltere	1987	56 milyon	52 milyon 861 bin
Fransa	1987	55 milyon	43 milyon 505 bin
Türkiye	1987	52 milyon	6 milyon 382 bin

(Nuran Çakmakçı; 23.1.1999 Hürriyet)

... DEVLETE GÖRE VATANDAŞ 'ZENCİ'

... Örneğin 'irticanın' sahip olduğu holdingler, okullar, radyo ve televizyon kanalları net sayılarla söylenerek hedef gösteriliyor. Devlet böylece vatandaşlarını bir bölümünü bir tür 'zenci' statüsüne indirgemiş oluyor.

(Elyen Mahçupyan, 17.1.1999 Radikal)

... ABD'NİN BOMBASI VARSA MÜSLÜMANLARIN DA OLMALI

Amerika'nın nükleer silahı varsa, tamam. İsrail'in varsa, tamam. Ama, bir müslüman ülkenin varsa, olmaz... Çok ilginç.

(Usame Bin Ladin; 6.1.1999 Sabah)

KİM?.. NE DEDİ?.. NE YAZDI?..

İMAM HATIPLERİ KAPATIN

Gülay Göktürk; 10.1.1999 Sabah

Günlerdir, ha bugün biter, ha yarın, diye bekliyorum. Çünkü yapıları aklım almıyor ve kimsenin bu kadarına cür'et edebileceğini düşünmüyorum. Kraldan fazla kralcı bir valinin kalktığı bir güç denemesidir, birkaç gün içinde kulağını bükerekler, o da geri adını atar ve bu iş de biter, diye umuyorum.

Ama bitmiyor... Bursa Valisi Taşanlar, büyük bir inatla diyor. Başörtüleri yüzünden okula alınmayan Bursa İmam Hatip öğrencileri şimdi de devamsızlıktan okuldan atılmakla tehdit ediliyor.

Evet, "bu kadarı olmaz" denilen şey de oluyor sonunda: din eğitimi yapmak üzere kurulmuş okullarda, dinin vecibeleri yasaklanıyor!

Ne biçim ülke burası? Akıl, mantık, sağduyu nereye gitti? Nasıl oldu da vicdanlar böyle nasır tuttu; hakkaniyet duygusundan eser kalmadı?

Önce, 8 yıllık temel eğitim reformu bahanesiyle, imam hatiplerin orta kısımlarını kapattınız. Ardından, üniversite giriş sistemini değiştirerek, imam hatip okulu mezunlarının üniversiteye girişini fiilen imkansız hale getirdiniz. Üstelik bu uğurda, bütün meslek lisesi öğrencilerini de göz kırpmadan harcadınız.

Bu da yetmedi, can çekişen imam hatiplere son darbeyi vurmak için şimdi de kızların başlarını açmaya çalışıyorsunuz.

Buna işkence denir beyler. Günahdır, insaf edin; yavaş yavaş işkenceyle öldürmektense bir defada bitirin işini. Süründürmeyin; öldürün, imam hatipleri kapatın bitsin!

Sonra da cesaretle bütün dünyaya ilan edin: Bu ülkede din eğitimi yapmak yasaktır, deyin. Laik dünyaya, laiklik nasıl olurmuş gösterin. Gösterin ki, onlar da uyansınlar. Rahibe okullarındaki, papaz okullarındaki o kapkara giysileri yasaklayıp, öğrencileri "laik" üniformalara soksunlar.

İmam hatipleri kapatmak yetmez. Din eğitiminin laik okullara sızmasına da izin vermeyin. Din ve Ahlak dersi kitaplarını yeni baştan yazıp bütün ünitelerde Atatürkçülük ve irtica tehlikesi konularını işleyin.

Bununla da yetinmeyin.

Din okullarında kıyafet yasağı getirilir de camilere neden getirilmesin? Cami hocalarının başlarındaki sarıkları da yasaklayın. Mevlithanlara televizyonda mevlit okumak istiyorlarsa, takkelerini çıkartmalarını şartını koyun. Bulun Kemalist bir ilahiyatçı, camide baş örtmenin farz olmadığı fetvası çıkartın. "İsterseniz, kendi evinizde namaz kılar ve başınızı örtersiniz, ama kamuya açık bir alan olan camide baş örtmek yasaktır" buyurun.

Eğer başörtüsü bu kadar büyük bir tehlikeyse, bir numaralı irtica belirtisiyse, neden okullarla yetiniyorsunuz? Okullardan temizlediğiniz irticanın çarşılarında, pazarlarda, köylerde ve kasabalarda kol gezmesine neden seyirci kalıyorsunuz?

Kurun anti-irtica milislerinizi, salın topluma. Başörtülü avına çıkarın. Sonra da gururla açıklayın. "Toplum içinde yürütülen ikna çalışmaları sonucu, başörtülü kadınlarımızın yüzde 85'i başlarını açtı."

Ama hepimiz biliyoruz ki, bütün bunlar palyatif tedbirlerdir. Hep demez miyiz, toplum denen organizmanın temel ögesi, her şeyin başladığı nokta aile denen hücredir. İrdica adlı kanser, menfur faaliyetine o tek hücreden, aiden başlar. Eğer irticayı o hücreden temizlemezsiniz, hastalığı kaynağında kurutamazsınız. Öyleyse eliniz mahkum, evlerin içine girmek; irtica tehlikesinin başını orada ezme zorundasınız.

Ben Tanrı'ya inanmam. Ama eğer varsa, eminim ki, siz kesin cehennemliksiniz.

ELİTLER DEMOKRASİSİ

Ümit Zileli, 7.1.1999 Cumhuriyet

Hadi çekinmeyin, itiraf edin:

Siz bu ülkenin demokrasiyle idare edildiğine hiç mi hiç inanmıyorsunuz?.. Hatta, adım gibi eminim; sık sık aranızda tartışıp, "böyle demokrasi mi olur?" diye veryansın ediyorsunuz. Kendinizi frenleyemeyip, neden bu ülkede demokrasi olmadığını, bu şartlar altında olmayacağını maddeler halinde birbirinize sıralıyorsunuz.

Bu ülkede yarım asırdan beri demokrasi oyunu oynandığını, demokrasinin yurttaşlara yalnızca seçimden seçime oy vermek olarak yutturulduğunu yana yakıla anlatıyorsunuz. Bunun ancak bir "elitler demokrasisi" olduğunu, böylesi bir düzende oy isteyenlerin her türlü numarayı yapma hakkına sahip sayıldığını, oy verenlerin ise ancak "çağdaş köle" sıfatına hak kazanabildiğini yaşamış olaylarla açıklıyorsunuz.

Böyle bir "demokratik" düzende en hırsızın, en yüzüsüzün, en namuzuzun el üstünde tutulduğunu, gerçek demokrasilerde suratına bile tükürülmeyecek, yeri ancak hapishane olabilecek bu türden yaratıkların bizim "demokrasimizde" eli öpülesi münevver insanlar olarak baştaçı edildiğini, üstelik isim zikrederek söylüyorsunuz...

- Kusura bakmayın, ama çok fesatsız!
- Tıpkı benim gibi.

DEMOKRASİYİ MÜSLÜMANLAR, İSLAM'I LAİKLER KURTARACAK

Ege Cansen; 21.1.1999 Hürriyet

Çok ilginç bir yol çatına geldik. Demokrasi havarisi laikler, Müslümanlar'ı bu süreçten dışlayarak inancını inkâr etmeye başladı. Müslümanlar, yani İslam'ı kendi anladıkları biçimde, kimliklerinin ana unsuru yapıp, o kimlikle siyaset yapmayı isteyenler, demokrasiye sıkı sıkı sarılmış durumdadır. O kâdarki; demokrasinin yılmaz savunucusu laikler, siyasi İslam'ın yükselmesi karşısında "Demokrasi olmasa da olur", yeter ki müslümanlar iktidara gelmesin diye (karından da olsa) konuşmaya başladı. Müslümanlar, laiklerin içine düştüğü bu açmazı ganîmet bilip solcuların tüm "teknik, taktik ve sloganlarını" hiç fütür getirmeden kullanmaya ve laiklere cepheden yüklenmeye başladı. Laikler, siyasi İslamı "takiyye" yapmakla suçluyor ve "sizin, demokrasi taraftarı olduğunuza zerrece inanmıyoruz" diyor. Siz iktidara (maazallah) geldikten sonra, demokrasiye sırtınızı döneceksiniz; bu oyuna gelmeyeceğiniz diye kendi tutumlarının çelişkisiz olduğunu savunuyor.

Nasıl olacak da bu açmazdan çıkacağız. Müslümanlar'a, iktidar şansı tanımadan demokrasiyi yürütmek imkansız. Diğer taraftan, Müslümanların "demokrasi tramvayı"ndan istedikleri durağa gelince incekleri kesin. Peki kim kurtaracak şu bahtı kara demokrasiyi? Pek tabii Müslümanlar, çünkü laikler fikren tükendi. Kurtarıcı olarak geriye sadece "Müslümanlar" kaldı. Eğer Müslümanlar, demokrasiyi sadece bir "araç" değil, bizzatı inşası ve yaşatılması gereken bir "amaç" olarak görürse bu sorun kökünden çözülecek. Geriye, laiklerin ikna edilmesi kalacak ki, bu çok zor değil. Bak Allah'ın işine.

MİLLET YA DAVULCUYA YA ZURNACIYA KAÇAR MI?

Cüneyt Ülsever; 20.1.1999 Hürriyet

Bayramlar dargınların barışmasına vesile olur. Bayramlar dargın geçirenlere dini akideler açısından iyi gözle bakılmaz.

Sayın Süleyman Demirel de çeşitli vesilelerle devlet-millet kucaklaşmasından bahseder. Hatta onun indinde Cumhuriyet'in en veciz ifadesi "devlet-millet barışmasıdır".

Demirel'in kucaklaşma temasını ısrarla işlemesi insanın aklına ister istemez iki soru getiriyor:

- 1- Millet ile devletin dargın olma olasılığı mı var?
- 2- devlet ile millet ayrı nesnelere midir ki, kucaklaşabilsinler?

Devlet ile milletin dargın olmaları veya barışmaları kavramları tamamen bizim gibi ülkelere ait kavramlar. Tıpkı "vatan haini" veya "devlet düşmanı" gibi!

Cumhuriyetin 75. yılında ve mübarek bir günde kabul etmeliyiz ki bizde devlet ve millet adeta birbirinden farklı nesnelere ve bu ilişki milletten devlete doğru değil, devletten millete doğru akıyor.

İdari rejimimiz cumhuriyet, ama işin içinde cumhur (millet) yok!

Egemen zihniyet, milletin kendi haline bırakılırsa ya davulcuya, ya zurnacıya kaçacağına dair varsayım ile Türkiye'nin makus talihini tayin etme sevdasında.

Şimdi tesettür kavramına, mürteci kavramına gösterilen hassasiyete(!) sempati duyanlar ellerini vicdanlarına koysunlar ve bir 15-20 yıl öncesini hatırlasınlar. Egemen zihniyet bir zamanlar, komünizm, sosyalizm, solculuk gibi yaftalar ile insanları kovuşturmuyor, hapislere atmıyor muydu?

öte yandan düşünelim, bu ülkede komünizm ne zaman potansiyel tehlike kavramından somut tehlike kavramına geçebildi de "tehlike" olabildi?

Mübarek bir günde dileğim hepimizin "müşterek bir dil" çerçevesinde el sıkışabilmesidir, birbirine benzemesi değil!

... TÜRKİYE'DE RÜŞVET %17 ARTTI

Dünyada rüşveti araştıran Uluslararası Şeffaflık Örgütü, Türkiye'de rüşvetin geçen yıl 1980-85 dönemine göre yüzde 17 artış gösterdiğini bildirdi. Türkiye'nin 1980-85 döneminde "Şeffaflık"ta 10 üzerinden 5 olan notu geçen yıl 4'e geriledi. (16.1.1999 Sabah)

... DÜNYANIN YARISI AÇ

Ülke Grupları	Nüfus (Milyon)	GSMH (Milyar Dolar)	Kişi Başına Millî Gelir Cari Dolar	Satınalma Dolar
Düşük Gelirli Ülkeler	2.048	721.7	350	1.400
Düşük Orta Gelirli	2.285	2.817.9	1.230	3.760
Yüksek Orta Gelirli	571	2.584.0	4.520	7.700
Yüksek Gelirli	926	23.802.1	25.700	22.770

(20.1.1999 Akit)

... BATI'DA TÜRKİYE ANTİPATİSİ

Fransa'nın ünlü kamuoyu şirketi Sofres'in yaptığı bir araştırmaya göre Avrupa'da en antipatik bulunan ülkeler, Türkiye, Irak, İran, Libya, Suriye, Cezair, Küba.. (8.11.1999 Radikal)

... ÇOCUKLAR TV KOLİK

TRT'nin yaptırdığı bir araştırmaya göre, okul çağındaki çocuklar boş zamanlarının %77.3'ünü televizyona ayırırken, oyuna sadece % 11 vakit ayırıyorlar. (21.1.1999 Sabah)

...DEVLETTEN ZORUNLU SOYGUN

Zorunlu tasarruf diye devletin çalışanlardan kesintileri 10 yılda sadece 2 kat arttı. Oysa en basit hesapla, 10 yıl öncesinin 1 lirası bugün 236 kat artmış durumda. (Deniz Gökçe, 6.1.1999 Akşam)

... ÇOCUK SUÇU PATLAMASI

Sadece İstanbul'da iki çocuk mahkemesinde geçen yıl 7 bin 646 çocuk yargılandı. Çocukların % 65'i hırsızlık, yüzde 14'ü ise gasp ve saldırı suçundan yargı önüne çıktı. (25.1.1999 Hürriyet)

... BORCUMUZ SANİYEDE 257 DOLAR

Bu yıl 8 milyar 91 milyon dolar borç ödeyecek olan Türkiye her ay 674 milyon 250 bin dolar, her gün 22 milyon 167 bin dolar, saniyede 257 dolar borç ödeyecek. (23.1.1999 Yeni Şafak)

... DEMİREL'İN İTİRAFI

Cumhurbaşkanı, Sosyal güvenliğin batağa girmesinde, Başbakan iken çıkardığı Erken Emeklilik Yasası'nın payı olduğunu kabul etti. (29.12.1998)

... BİR KİŞİYE DOKUZ, DOKUZ KİŞİYE BİR PUL

DİE verilerine göre, Marmara bölgesinin gayri safi yurt içi hasılatı 71.6 milyar dolar iken, Doğu Anadolu'nun GSYH'si 7.9 milyar, G. Doğu Anadolu'nunki ise 9.2 milyar dolar. (5.1.1999 Yeni Şafak)

BAYRAM GEÇMİŞ KARŞI KIYIDAN SULAR PARANTEZ İÇİNDE İNLEMİŞ

Her bayram, değişik bir merkezden o acı çığlık gelir durur yanıbaşımızda: Bayramsa bayramınız kutlu ola... Azâları bir başka yerde, yan yana sessiz bedenleriyle Kosova'dan insanlığın gözbebeğine bakıp sorular sormaktalar:

"Bu barış nutukları sizin değil mi? Şu havai fişekli insan hakları kutlamaları ve fazla mesaideki silah fabrikalarınızla, nasılsınız iyi misiniz? Şu maskelerinizden oluşan dağ... İllüzyonis'ten daha mahir elleriniz... Nasılsınız?"

İniltiler, kahkahalara karışıyor, menfaat putu vatan tanımadan dolu dizgin yol alıyor. Kanıksayan her yanımız vatani oluyor insan yanlarımıza saldırıların.

Fiili durumlar memleketin hava durumunu anlatmada yeterli oluyor. Kovuyor gördüğü yerde hukuğu. Fiili durum; gücün, hukuka galebe çalışı... Haksızlığın münbit ovası. Havadan beslenen demirin oksijene savaş açması. Hava, fiili durum bayramı.

**Ahmet
MERCAN**

Neler oluyor? Kuşlar nereye gitti? Her yıl gelip çatılarımızda bize komşuluk eden leylekler nerede?

Kim canevimize sıkıntı eken? diye sorular soran pancar çapası elinde umutsuz Anadolu kadınları bayramsa, bayramınız...

Ter, örse düşerken buz tutar mı? Her an, her şey olur diyen varoşlarda umutsuz gözler... Titrek oturuşlar tedirgin düşler, hançerlenmiş geçmişler; bir gerilim büyüyor yayılıyor şehrin damarlarına.

Beş kişilik aile, otuzbeş milyon maaş... Ve solgun yaprak gibi titrek milyonlar önünde, ucu devlet içinde, trilyonların namı için den görünüşü... Bayramsa, bayramınız...

Söze barut karışıyor. Sükut saldırya uğruyor. Düşün ve zindanda ol. Çetede olmama hali. Hala iyi şeyler hissedebilmenin bedeli; kalın, sağır duvarların arkasında ölmü uyandıran sözleri öldürme hali.

Zindanlar söze doymuyor; caddeler ihanete. İmana hücre aranıyor, çürümüşlüğe kentler. İrmaklar üşür her gece, çocuklar düşlerini atarilerden beller.

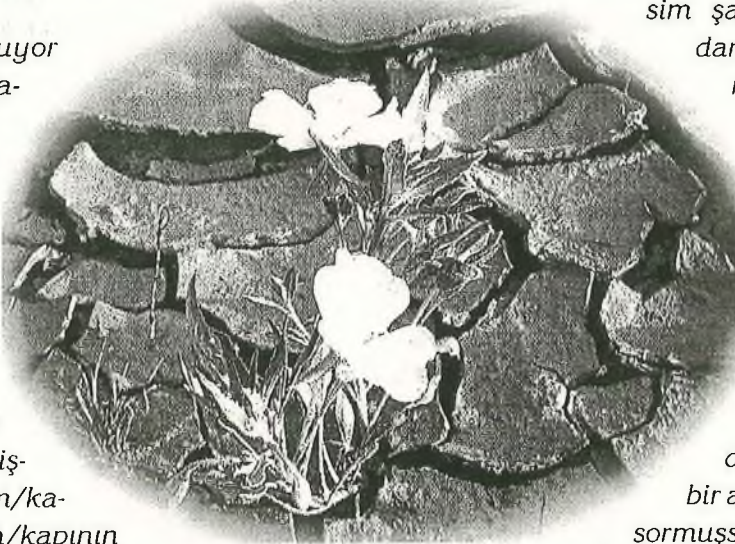
Kesik bir şarkı gibidir yaşamak, her an toprağın bağrından suçüstü yapılan.... Bayram kentsizdir, papyonsuz. Güvertelerinden parlayan yıldızlar görünmeyen ülkeyi, ne

yapsın arefeler. Bayramsa, bayramınız...

Çelik omurgalı günler içinden emek ve ter, sevinç ve keder ve hak edilen meslek, okul.. Gülünç ve zorba ellerin kapattığı kapılar ardında kalıyor hakedişler. Kader misin sen? Azciyet ve telaş tanrısı mı yoksa? Korkunun anıtısın; senin adın bu. Seni anlatamaz hiçbir siyah, sana yetmez acziyeti simgeleyen hiç bir sembol. Devasa gövden var; peki niye titriyorsun bu kadar? Beyaz elbiseleriyle bir küçük kız kapına varınca çığlık çığığa bağırıp köşe bucak kaçışın niye? Nereye bu yolculuk nereye? Gökyüzü herkese yeter, söylemediler mi binlerce kere? Zihninde ve içinde bunca duvar. Bu duvarlar bir yıkılırsa, korkuyor kuşlar, taş yığını olacak, tüm okyanuslar.

Martılar konuyor
mavi koyla-
ra/Memleket
uzak/yollar
uzar uzar...

Şu kapalı kapının önünde ben/içerde h a y a l l e - rim/içerde beyaz önlüğüm ve cebinde emekle işlediğim geleceğim/kapının önünde ben/kapının tokmağında kara eldivenli bir el/Şu limandan uzak ülkelere gemiler gider/Oysa ayaklarıma inat ne kadar uzağında yım vehimleriyle devinen ülkemin/Elleri min marifetini; yüreğimin sıcaklığını istiyorlar/Bir yılan gibi soğuk ve kendinden uzak kalıncaya dek kaçmamı istiyorlar/Şu limandan gemiler gider/Uzak, çok uzak ülkelere/Oysa ayaklarıma inat ne kadar uzağım vehimle korku saçan yüzlere/Şimdi ben bir liman arıyorum; mavi düşerim ve ben; barış içinde, içinden merhamet diyarına yelken açacağım/Neşterimi aldılar ve beyaz önlüğümü/Onlar ak bir yüreğin ötelere ötesindeki

mutmain duasını duyamazlar/Bayram geçmiş uzak kıyıda, "bir an", el sallamış, melekler ve kuşların kanat hışırtısı görmüş/Sular parantez içinde inlemiş.

Bir inci, parlaklığına ah çekip gelecek günlerin geliş yollarına salmış. Ben burdaydım oruç/Ben yine burdayım, kapanan kapının önünde/Elimde mum/Gözlerimde titremeden duran umut. Ben yerimdeyim oruç/Ben kilidi korku ve nefret olan kapının önünde/Zamanın perçemini tutuyorum, suların mavisini. Yerin altı el uzatmış elime/Beyaz bir tayfa diye yazmış beni defterine/Şimdi ilmek, şimdi emek, hava gibi ve su gibi umut/Yenilgisiz bir lugata verdim sırtımı/Gökyüzü kivançla gü-

lümser bundandır/Her mevsim şarkım yeni, bundandır/Kapımda menekşeler/ Kışnedikçe al yeleleri uzanan taylar geçer rüyalarımdayan/Yıldız yıldız toplarım bir mevsim hasadını/Ramazan ben burdaydım. Bayram, bir an görünmüş, beni sormuşsun; burdaydım.

Ülkem faili meçhul oluyor. Bir

Yıldız siyaha nasıl boyanır? Üfuk gelir okşar, sınırlarında çakılı tutulur kıvranan ülkem, suskun kalır solukları.

Sırtlar hukuka yaslınsın isterim. Hukuka adalet emzirsin ve insanlar omuz hizasından baksın birbirine. Söz sözü dinlesin. Sözlerin en güzeline varana dek yolculuk devam etsin. Bir harman ki, maskeler kullanılmaz olur, dil olur dağlar, nimet taşır ovalar ve insanı yıldızlardan öteye bakmaya çağırır şarkılar, ol dem derim; işte bayram.

O gün gelinceye kadar bu bayramlar da "bayram" ola. ■

Hz. Ali'den Tavsiyeler

"Ey insanlar! Amel etmeden ahiret-te cenneti umanlardan olmayın. Tûl-i emelden (tamahtan, sonu gelmez isteklerden) dolayı günahlarına tevbe etmeyi geciktirenlerden olmayın. Zâhidler gibi konuşan, fakat hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya bağlananlardan da olmayınız. Dünya için çalışanlara ne kadar verilse doymazlar, verilmediği zaman da kanaatkâr olamazlar. Elindekilerin şükürünü ifa edemedikleri halde daha da isterler. Başkalarına emreder, fakat kendileri yapmazlar. Başkalarına menettikleri şeylerden kendileri vazgeçmezler. Salih kimseleri severler, fakat yaptıklarını yapmazlar. Zalimlere buğz ederler, fakat kendileri de onlardandır. Şüphe ettikleri şeylerde nefislerine galip gelirler de, yakînen bildikleri şeylerde ona mağlup olurlar. Zengin olduklarında nefislerine uyarlar. Hastalanınca üzülmürler. Fakir düştükleri zaman umutlarını keserek gevşerler. Günahla nimet arasında oturlar. Sıhhatte oldukları zaman şükretmezler. Başlarına bir bela geldiği zaman sabretmezler; sanki ölüme karşı başkaları uyarılıyor, sanki, tehdit edilenler, zorlananlar onlar değil de başkaları!

Ey ölümlere hedef olanlar! Ey ölümün elinden kurtulamayacak olanlar! Ey tehlikelere maruz kalanlar! Ey günlerin getirdiklerine hedef olanlar! Ey zamanın ganimetleri! Ey ölüm mahkumları! Ey afetler içinde kalan çiçek! Ey sorguya çekildiğinde dili tutulacak olanlar! Ey etrafı fitnelerle sarılı olanlar! Ey ibret alınacak hadiselerle aralarında perde gerilenler! Gerçeği söylüyorum! Sadece ve sadece kendini bilenler kurtulabilmişlerdir. Helâk olanlar; sadece elinin altındaki yüzünden mahvolmuşlardır. Allah Tealâ da bu hususta şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler! Yakacağı insanlarla taşlar olan cehennemden kendinizi ve ailenizi koruyunuz".

**Ertuğrul
BAYRAMOĞLU**

Fuat Paşa'nın Mezar Taşı

Tanzimat'ın meşhur paşalarından Fuad Paşa Sultan Abdulaziz ile birlikte Avrupa seyahatine çıkar. Ancak seyahat oldukça yorucu geçer ve Paşa dönüşten bir süre sonra vefat eder. Ne hikmetse Fuad Paşa bu seyahate çıkmadan evvel mezar taşını hazırlatır. Aşağıda, mezar taşına yazılan mısralardan bir parça bulacaksınız. Mısraları, *düşünerek* bir daha okuyalım:

Ey zâir-i sahib-i nefis
Hubb -u sevdadan meylî kes
Dünyada kalmaz hiç kes
Allah bes bâki heves

Ölmezler

Osmanlı'nın son sadrazamlarından olan Tefik Paşa hafızası ile meşhurdur. Ancak devletin durumu, yaşlılık gibi sebeplerden hafızası zayıflamaya başlar. 21 Ekim 1920 tarihinde son defa sadrazam olarak atanınca kabinesini düzenlemeye başlar. Maarif nâzırı olarak da Recaizâde Ekrem Bey'i düşünmektedir. Yardımcıları Ekrem Bey'in vefat ettiğini söyleyince Tefik Paşa hem kendini zor durumdan kurtarmak hem de Recaizâde'ye olan hayranlığını göstermek ister:

- Ya, öyle mi? Oysa biz onu ölmezlerden bilirdik.

**Hayır diyebilmek;
Evet'imize bir anlam verir**

Köşemizde tarihten karikatürler yerine günümüzden resimler yayımlamaya devam ediyoruz. "Irak'a bir Ramazan günü binlerce ton bomba yağdıran Batı, Bosna'dan sonra Kosova'da da niye sessiz?" diye düşünenler yukardaki AET binasının resmine dikkatli baksınlar. Sorunun cevabı resmin içinde gizlidir.

İMAN

Necip Fazıl Kısakürek'in gençlik yıllarıdır. Genç şair bir gün, Abidin Dino'nun abisi Arif Dino'nun evine gider. Orada Arif Dino ile "inanma" üzerine bir tartışmaya girer. Tartışmanın bir yerinde Necip Fazıl "Allah'a inanmıyor musun?" diye sorar. Arif Dino iç geçirerek cevap verir. "İnanmıyorum. Bir kere inansaydım başımı bir daha secdeden kaldıramazdım".

CAHİL VE FAKİR

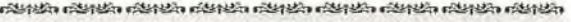
Süleyman Nazif meşhur Abdülhamid karşıtlarındandı. Ancak İttihatçıların istibdatına karşı koymayı da bilmmişti. En sevmediği kişiler de İttihat Terakî'ye olan yakınlıklarını kullanıp haksız olarak zengin olan sonradan görmelerdi. Nazif bir gün Cenab Şahabettin ile Galata köprüsünden geçmektedir. Bir dilenci yaklaşarak sadaka ister. Süleyman Nazif dilenciye "Okuman, yazman var mı?" diye sorar. Hayır cevabını alınca da gürler: "Be adam bu memlekette hem cahil olup hem de fakir kalmaya utanmıyor musun?"

DOSTLAR VE FOTOĞRAFLAR

Müziyen Saadettin Arel tarihçi İsmail Hami Danişment ile sohbet etmektedir. Konu dostluğa gelince Arel "Ben bir çok dostlarımın resimlerini kendilerine tercih ederim." deyince İ. Hami Danişment sorar:
- Niçin, sessiz oldukları için mi?
Saadettin Arel maksadını açıklar:
- Hayır umumiyetle resimleri kendilerinden daha sadık ve vefalı oldukları için.

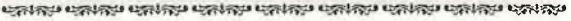
İSA NEBİ'NİN SELAMI

IV. Murad'ın bir kızı dünyaya gelmiştir. Bu sevinçli olay törenlerle kutlanır. Kutlamalara katılanlardan biri de Legari Hasan Çelebi'dir. Legari'nin kutlamalarda neler yaptığını, yakın arkadaşı Evliya Çelebi'nin mizahi satırlarından izleyelim: "Legari Hasan 507 okka barut macunundan yedi kollu bir fişek icat etti. Sarayburnu'nda hünkâr huzurunda fişeğe bindi ve şakirtleri fitilleri ateşlediler. Legari "Padişahım, seni hüdaya ısmarladık. İsa Nebi ile konuşmaya gidiyorum." diyerek tazimle huzurdan ayrılıp gökyüzüne yükseldi. Orada kebir fişeginin barutu kalmayıp da zemine doğru inerken ellerinde olan kartal kanatlarını açıp Sinan Paşa kasrı önünde denize indi. Yüzerek Padişahın huzuruna geldi. Yeri öperek "Padişahım! İsa Nebi sana selam söyledi!" dedi.

Herşeye iyi diyen adamdan, herşeye
kötü diyen adamdan ve en çok da
herşeye kayıtsız kalan adamdan sakın!

Kelâm-ı Kibar

Şefkat öyle bir dildir ki; sağır işitebilir, kör görebilir

Kelâm-ı Kibar

HAMALIN HAYRANLIĞI

Filozof Rıza bir ara haltere merak sarar. O günlerin birinde mahallenin hamallarından Salih Ağa ile karşılaşır. Ona "kaç okka kaldırabileceğini" sorar. Salih Ağa 200 okka!" diye cevap verince feylesof bunu az bularak kendisinin "en az 300 okka" taşıyabileceğini iddia eder. Hemen bir arkalık bulunur. Üçyüz okka kum doldurulur. Feylesof yükü rahatça kaldırdığı gibi o yükte uzun bir mesafeyi yürümeyi de başarır.
Aradan bir zaman geçer. Salih Ağa mahallenin kahvesinde oturmaktadır. Köşeden feylesof Rıza çıkınca, yanındaki arkadaşına Rıza Bey'i gösteren Salih Ağa;
- "Aha buna İrıza Bey derler. Eyi belliyesen, katır gibi yük taşır!" diyerek hayranlığını kendi üslubu ile ifade eder.

MEZARLIK

I. Dünya Savaşı sonu müzarece yıllarıdır. Ermeniler Doğu Anadolu'da nüfus üstünlüğünün kendilerinde olduğunu iddia etmektedirler. Bu iddiayı araştırmak üzere bir Amerikan heyeti Erzurum'a gelir. Belediye başkanı, nüktedan bir kişi olan Zakir Bey'dir. Heyet Zakir Bey'i ziyaret ederek Ermenilerin iddialarını akranırlar. Zakir Bey konuyu fazla dallandırıp budaklandırmadan sonuçlandırmak ister. Odasının penceresine yönelir ve heyete dönerek anlatmaya başlar. "Bakin şurada büyük bir taşlık; onun hemen yanında da taşlığın yirmide biri oranında duvarla çevrili bir yer var. O büyük taşlık müslüman diğeri de Ermeni mezarlığı. Bunlar ekseriyetle ölülerini yemediler ya".

BİR RAMAZAN'IN ARDINDAN

Hayat, ilahiye dönüşür Ramazan'da. Kuş kanatlarının sesi, meleklerin karıştırdığı beyaz sayfa hisirtularıyla buluşur. Su ve ezan, hurma ve kabe, zezem ve hacet. Peygamber ve sahabe. Doğduğu güzergâhın kesintisiz sembolleri. Oruç israfı, oruç farkedilmeden yaşamaya açılan mücadelenin kapısıdır. Oruç kollarını açarak heklemektedir. Anlamın hayatı alından öptüğü günü ve o günün güneşine pazarlıksız koşanı.

Kur'an çağıldı, müminler tevbede yaprak döken ağaç gibi fitriyor. Dualar evlerden kentlere, kentlerden evlere ve mekana aşırı diyarlara ulaşıyor. Suyun ezanla senkron tutturarak çatlak dudaklara bile isteye koşusu...

(Yine de Aşk'tan)

Ahmet Mercan'ın gönlünden düşen bu katreler bu sene İstanbul'da, İstanbul'un incilerinden Eyüp Sultan'da hayat buldu. Biz de şimdiki gençlerin ve çocukların eski Ramazanlarımız diyecekleri bir Ramazan'ın coşkusu kelimelerle tekrar yaşamak için Ahmet Mercan'ın kapısını tıklattık. Bayram ertesinde dahi Ramazan'ın getirdiği manevi havayı yaşayan bir ev halkı tarafından sıcak ve samimi bir muhabbetle karşılandık. Bu sıcak yuvada ellerimizde sütlü kahvelerimizle çoktan muhabbete dalmıştık bile.

Bize Eyüp Sultan'daki etkinlikleri anlatır mısınız?

İstanbul'da 4-5 yıldır Ramazan, ilçe belediyeleri bünyesinde değişik bir tarzda değerlendirilmekte. Bu süre içerisinde Ramazan çadırları oluşturuldu. Bu Ramazan çadırları ile birlikte eski Ramazan hayatı günümüz modern kentine yansıtılmaya çalışıldı ve bunda da oldukça mesafe alındığına ve başarılı olduğuna inanıyorum. Bu organizasyon Üsküdar Belediyesi tarafından başlatıldı ve bugün birçok belediyenin katkılarıyla devam etmekte. Bu çadırlarda gelen her türlü misafire iftar veriliyor ve teravihin akabinde kültürel programlar sunuluyor.

Eyüp Sultan çadırında bizler 48 sosyal ve kültürel etkinlik gerçekleştirdik. Ancak bun-

dan önce şunu da ifade etmek istiyorum; Eyüp Belediyesi bu yıl Eyüp Sultan Camii ve çevresinde Jet-Pa'nın katkılarıyla çok güzel bir çevre düzenlemesi yaptı. Timaş'ın Organize ettiği kitap ve hediyelik eşya çadırı ortama ayrı bir canlılık katmaktaydı. Çevredeki çocuklar için kurulan atlı karıncalar, eski İstanbul evleri örnek alınarak yapılan bozacılar, sahlepeçiler, alanda bir panayır coşkusu oluşturmaktaydı. Soğuk kış geceleri olmasına rağmen çok samimi kalabalıklarla beraberdik. Bütün Ramazan boyunca, bu yıl Eyüp Sultan çadırında ağırlıklı olarak değerli sanatçılarımızın, Ramazan'ın havasına uygun eserlerle, Eyüp Sultan'ın misyonuna uygun şekilde müzik ağırlıklı sosyal etkinlikler düzenledik. Etkinliklerin akabinde çadırlar herkesin rahatlıkla girip çıkabildiği sohbet çadırlarına döndürülüyordu.

Anlattıklarımızdan çadırların geleneksel ramazanlara uygun şekilde dizayn edilmiş ve estetik yönlerinin oldukça iyi olduğunu anlıyoruz. Peki Ramazan'ın maneviyatı, ruhu çadırlarda mevcut muydu?

Tabii ki bütün bu şekillerin üzerinde bileşke Ramazan'da düğümlemekte idi. İşvereni, sponsoru oraya getiren, çadırı kurduran, belediyeyi bu koşuşturma içine sokan elbetteki Ramazan'ın coşkusu. Yani bunca maddi ortamı hazırlayan, Ramazan'ın mane-

Ayşe YALÇIN
Zeynep ZEYYAN

viyatı. Aslında bu sofrası Ramazan'ın sofrası. Bütün gelenler de Ramazan'ın konuğuydu.

Bu çalışmalar, etkinlikler sadece belediye bünyesinde mi gerçekleşti? Biliyoruz ki tarihimizde bu şekildeki sosyal etkinlikler vakıf, dernek vb. kuruluşların çatıları altında gerçekleşmektedir. Bugün de Ramazan etkinlikleri bünyesinde vakıfları görebildik mi?

Açıkçası, bu işin vakıflar tarafından yapılması daha önce aklıma gelmiştir. Elbetteki bu şekildeki toplu çalışmalar çok daha görkemli olacaktır. Gönül de bunu ister. Ancak şu ana kadar olan etkinlikler belediyeler tarafından organize edildi. Vakıfların bu amaçla bir talepleri olur mu? Ya da maddi güçleri nasıldır bilmiyorum. Ama bu gelenek devam ederse sıcak mevsim Ramazan geceleri belki sahura kadar uzayan çok muhteşem gecelere dönüşebilir.

Çadır etkinliklerinden önce de Ramazan vardı ve insanlar doyarsa rahmet ve bereketten yararlanıyorlardı. Bugün olduğu gibi. Ancak Ramazan etkinlikleri deyince Hacivat-Karagöz akıllara gelmeye başladı. Sizce Ramazanlar bu şekilde anılmaya devam etmeli mi?

Sudan'da caddelere, sokaklara iftar vakti büyük sofralar serilir. Herkes evinden getirdiği ile sofrayı donatır ve iftar vakti sokaktan kim geçiyorsa sofraya oturur ve orucunu açar. Bu açıdan bakınca Ramazan tam anlamıyla hikmet ve bereket ayı. Ramazan'a insanın yenilenmesine vesile olan zamanı da değiştiren büyük bir nimet olarak bakıyorum. Ramazan'la beraber zaman ve mekanımızı değiştiriyor gibisiniz. Kendinizi gözden geçiriyor ve bir sonraki on bir aya hazırlıyorsunuz.

Ramazan'ı değerlendirebilmek için Ramazan sonrası insanda ne bıraktığına bakmak gerek. Çünkü öntünde bir sonraki Ramazan'a kadar on bir ay var. Eğer azıklarını, heybelelerini iyice doldurmuş ve yola çıkmaya hazır iseler yaşanmış olunan Ramazan'ın şekli, Karagöz-Hacivat ile yada ilahiler ile anılması pek o kadar da önemli değil.

İstanbul'da 5 yıldır değişik etkinliklerle yaşamaya, konuk etmeye çalıştığımız Ramazan ayı Türkiye'de varolan siyasal çalkantılardan nasibini aldı mı?

Türkiye'nin siyasi ve ekonomik alanda pek iyi bir seyir izlemediğini biliyoruz ve gittikçe de dünü aratan bir süreç izliyor. Bu anlamda insanlar her yıl biraz daha sefilleşiyor ve her geçen yıl özgürlüklerinden bir miktar daha feragat etmek zorunda bırakılıyorlar. Bu şartlarda Ramazan'ın daha bir önemle karşılandığına inanyorum. Şahsen ben bu seneki Ramazan'ı çok farklı bir özlemlerle bekledim. Çünkü Ramazan yaşanırken siyasal gündem onun üzerinde bir yer teşkil edemiyor. Kendi gündemini ekonomik ve siyasal hayatın üzerine taşıyarak onunla yaşayanları çok farklı mekan ve zamanlara alıp gidiyor. On bir ay boyunca unuttuğumuz pek

çok güzel şeyi hatırlatırken yapılmaması gerekenleri film şeridi misali geçiriveriyor gözlerimizin önünden...

Size en son olarak şunu sormak istiyoruz. İstanbul halkı 5 yılda bir değişen kaldırım ve otobüs renklerine alışkın, dört yıldır faaliyet gösteren çadırlarımız bu süreç sonunda bir değişim gösterecek mi? Yani çadırların rengi değişecek mi?

Ramazan çadırları ve iftarlar artık halkın beklentisi haline geldi Gerçi değişen partiler değişen siyasi fikirleri de beraberinde getirir. Ve bu değişim, çadırları da etkileyebilir. Ancak bu durumda sizin dediğiniz gibi vakıflar, dernekler ve bunu isteyen insanlar gelenekselleşmekte olan faaliyete sahip çıkmalıdırlar ve çıkacaklardır. Değişmeler bile belediyelerin halkın özümlediği bu girişimlere devam edeceğini zannediyorum.

Ahmet Mercan'la sıcak ve samimi olan bu atmosferde başladığımız muhabbetimizin bir nefeste sonuna gelmiştik ve o mekanı terkederken içimizde tekrar Ramazan'ı soluklamamın mutmainliği ve gelecekteki Ramazan'a şimdiden göz kupa bir çocuk var.

TDV DİNİ YAYINLAR FUARINDAN İZLENİMLER

Abdullah HACIOĞLU

On bir ayın sultanı ve mü'minler için arınma ayı olan Ramazan ayını hep birlikte idrak ettik. İnsanların dine yönelmeleri için manevi bir atmosfer oluşturan Ramazan farklı etkinliklerle geçirildi. Bu ayda yapılan en önemli etkinliklerin başında herhalde kitap fuarları gelmektedir.

TDV tarafından gerçekleştirilen Dini yayınlar fuarı Ankara, Kocatepe camiiinde 25 Aralık'ta, İstanbul Sultanahmet Camiiinde 26 Aralık'ta başladı. Ankara'da 58 stantta 100 yayınevini ve İstanbul'da 92 stantta 120 yayınevini katılımıyla gerçekleştirildi.

Fuara halkın yoğun ilgisi dikkat çekiciydi. Bu durum yayınevlerini de memnun etti. Havanın da güzel gitmesi olumlu yönde etkiledi fuar. Yayınevleri %45'e varan indirimlerle özveride bulundular.

Daha çok hanımların ve üniversite öğrencilerinin rağbet ettiği fuarda; Benim Adım Kırmızı, Yeni Masonik Düzen, İsrail-Mitler ve Terör, Bu Şarkı Burada Bitmez, Yoldaki İşaretler, Laik Düzendeki Dini Yaşamak, Hz. Muhammed'in Hayatı, K. Kerim mealleri en çok satan kitaplar ve Hayreddin Karaman, Rasim Özdenören ise daha çok tercih edilen yazarlar arasında yer aldı.

Yayınevleri genel olarak organizasyondan memnun olmakla birlikte şu sıkıntıları da dile getirdiler: Elektrik kesintilerinin olması, çadırın durumu, hoparlörden yapılan yayınlardan rahatsızlık duyulması bunlardan bazıları.

Fuar, açılacak açılmayacak tartışmaları ile başladı. Kendileri ile görüştüğümüz yazarlar ve yayınevleri ancak bazı yazarların ve yayınevlerinin sansürlenerek fuarın başlayabildiğini ifade ettiler. Bu konuda Yeni Şafak gazetesinin yazarlarından Ahmet Taşgöten şunları söyledi. "Bazı yazarlar ve kitaplara sansür olduğu doğrudur. Yal-

nuz basında yer almasına rağmen benim kitaplarımın satılmayacağı yönündeki haberler bir yanlış anlaşılmalıdır. Fikir özgürlüğüyle bağdaşmaz bulduğum bu sansürü kınıyorum. Sansürün, Diyanet'in subjektif bir değerlendirmesi olduğunu düşünüyorum". İslam Tarihi çalışmalarıyla tanıdığımız İhsan Süreyya Sırma ise şunları söyledi. "Fuara benim kitaplarımdan yalnız bir tanesi alınmadı. "Alaturka Demokrasi" isimli kitabım fuarda yok. Fuarda bize zıt kitapların da satılması taraftarıyım. Yasakların hepsine karşıyım.

Yayınevleri fuara alınırken bir taahhüdname imzalatıldığı söyleniyordu. Kendilerine sorduğumuz yayınevleri taahhüdnamenin varlığını onayladılar.

Kendisiyle konuştuğumuz Diyanet Vakfı'ndan bir yetkili bu konularda bize şunları söyledi:

"Soğuk hava dolayısıyla fuarı yapmamayı düşünürken, yayınevlerinin isteği üzerine fuarı yapmayı uygun bulduk. Fuarı gelecek sene de yapacağız.

Biz TDV olarak, bir siyasi görüşe ve ambleme bağlı değiliz. Herkese eşit mesafede durmamız gerekiyor. Cami avlusunda siyasi faaliyetlerde bulunanlar hariç, diğer yayınevlerini fuara al-

dık. Yazarlara karşı herhangi bir sansür uygulanmadı. Bir de sesli yayın yapan kurumları almadık. Sesli yayın yapan kurumlar gürültü yaptıkları ve etrafa rahatsızlık verdikleri için, müracaat etmelerine rağmen almadık.

Fuara yayınevleri alınırken şu kriterlere baktık:

- 1- Daha önce fuara katılıp katılmadıklarına;
- 2- Yayın adetlerine;
- 3- Fuar disiplinine uyup uymadıklarına

Bizim bazı yayınevlerinden şikayetimiz kitapları satarken pazarda meyve sebze satar gibi davranmalarındır. Gelecek sene fuara bu yayınevleri alınmayacak.

Fuar, halkın rahatlıkla gezip görebileceği, kitap alabileceği bir yerdir. Bunun için imza günlerinde yaşanan sıkıntıları gelecek sene önleyeceğiz".

Yazarlar, bazı kitaplara ve bir kısım yazarlara sansür uygulandığını ifade ettiler. TDV yetkilileri ise bunu yalanladı. Fuarı soğuk hava muhalefeti nedeniyle yapmamayı düşündüklerini ifade etmelerine rağmen yayınevlerini bunun altında başka sebeplerin aramaması gerektiğini ifade ettiler.

Yayına Haz: Abdullah HACIOĞLU

Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Girişimcilik Kulübü'nün 22.12.1998 tarihinde düzenlediği “İnsan Hakları ve Özgürlükler” konulu konferansa katılan Gülay Göktürk'ün konuşmasından özetlenmiştir.

Kavramların karmakarışık olduğu bir dönemde yaşıyoruz. İnsan hakları ve özgürlükler; 20. yy'dan 21. yy'a geçtiğimiz bu dönemde barış konusunun ve toplum düzeninin en temelincine yerleştiği kavramlar. İnsan hakları konusundaki değişimi demokrasi kavramındaki değişimden ayırmak mümkün değildir. Bugünde demokrasi büyük bir değişim geçiriyor. Bunun da akabinde bireyin haklarına bakış problemi var.

Hepinizin bildiği gibi demokrasi ve onun 20. yy.'da olgunlaştığı temsili demokrasinin temelinde yatan temel fikir eşitliktir ve eşitliğin de somutlaşmış biçimi genel oydur. Elbetteki insanlar eşit değildir. Farklıdır, hiçbiri birine eşit değildir. Çünkü bireydirler, özgündürler, herbiri farklı bir bireydir. Ama toplumlar birarada yaşamak için, ortak bazı kurallar koymak için insanların eşit olduğu varsayılr. 20.yy. demokrasinin temelinde insanların eşit olduğu varsayımı buradan yükselen genel oy takibi, yani herkesin bir oy hakkı ile kendisini yönetenleri seçme hakkı temelinde bir temsili demokrasi oluştu. 20.yy. boyunca insanlık şu çelişkiyi yaşadı. Eşit oy ve genel oy takibi ile oluşan yapılar görünüyordu ama aksayan çok temel birşey vardı. Neydi bu? Kelle hesabına dayalı bir demokrasi anlayışı...%51 elde edenin, %49 üzerinde kuracağı iktidar... Tabii ki demokrasi tarifi yapılırken eksik kalan azınlıkların haklarını korumaktı. İnsanlar eşitti. Ama aynı zamanda insanlar farklıydı. Bu farklılık vurgusu farklı olana özgürlük kavramını da birlikte getiriyordu.

Bütün dünyada eşitlik esasına göre kurulu yönetimlerin çoğunluk iktidarlarının asıl marifetin çoğunluğu elde edenin kendi programını uygulamasını değil, bütün bu programların ne olursa olsun bireyin temel hak ve özgürlüklerine aykırı olmayacağı fikri işlenmeye başlandı. İşte Türkiye'de yoğun bir biçimde tartışma konusu olan mesele budur. Bu tartışmalar bireysel hak ve özgürlükler ile demokrasi arasındaki ilişkinin doğru anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye uzun bir zamandır kendi görüntüsüne, aynada kendi yüzüne bakmaktan çekinen, aynada gördüğü görüntüden rahatsız olan, kendisine kendi hayal ettiği gibi ve dünyada hayal edildiği gibi bir manzarayla karşılaşmak isteyen ve bu manzarayı göremediği zaman sinirlenen, hatta agresifleşebilen bir toplum yapısı göstermektedir. Bu tabii ki özellikle

toplumu yönetenler açısından geçerli olan bir manzardır. İktidar olanlar, kişilerin bireysel hak ve özgürlüklerine karışmamalıdır. Nelerdir bunlar: düşünce özgürlüğü, inanç özgürlüğü, ibadet özgürlüğü, yaşama özgürlüğü... Bireysel hak ve özgürlükleri uygulamayan bir yönetimin uzun süre iktidarda kalması mümkün değil.

Türkiye'de tıpkı bireysel hak ve özgürlükler gibi çeşitli yapıların, grupların, cemaatlerin de bir takım talepler sunabilmesi tartışması vardır. Benim kanaatime göre bu tür yapılarda örneğin; aleviler, kürtler, çeşitli cemaatler taleplerini ortaya koyabilmelidir. Ama diğer inancıma göre bunun savunulabilir olması için o grubun ortaya koyduğu hak ve taleplerin diğer grubun temel hak ve özgürlükleriyle çelişmemesi gerekmektedir.

20. yy'ın ikinci yarısında özellikle sosyal devlet fikrinin ortaya çıkmasıyla, temel hak ve hürriyetlerin kapsamı genişletildi. Bunların bir kısmı ikinci kuşak temel hak ve hürriyetlerdendi ki, bunlara ekonomik hak ve hürriyetler eklendi. Çalışma ve eğitim hakkı gibi çeşitli hak ve hürriyetler de insanların temel hak ve hürriyetlerinden telakki edilir oldu. Bu eklenen haklar, o ülkenin bulunduğu gelişmişlik düzeyine ve ekonomik düzeyine bağlı haklardır.

Türkiye'de hâlâ düşünce özgürlüğü yok, hâlâ DGM'ler gibi bağımsız yargı ilkesine aykırı bir özel mahkeme uygulaması var ve DGM'de yargılama usulleri genel yargı usullerinden farklı. Türkiye de hâlâ insanların kendi yaşam tarzlarını seçmek ve bu yaşam tarzına göre yaşamak ve ibadetini yapmak veya giyimini ona göre ayarlamak gibi insan hakları sık sık ihlal ediliyor.

Fransa'nın ünlü düşünürlerinden Roger Garaudy yazdığı bir kitaptan dolayı Fransız mahkemelerinde yargılanarak 9 ay hapis cezası alıyor. Garaudy, bu kitabında 2. Dünya Savaşı öncesinde Nazi Almanya'sında yapılan yahudilere yönelik fiillerin abartıldığını işliyor.

Türkiye'de özgür bir zemin yapısı oluşturulabilmelidir. Zaten bu ülke, bu konuda yaralıdır. Türkiye'deki üç darbenin kaynağının sivil toplum kuruluşları olduğunu düşünüyorum. 28 Şubat'taki darbe halkın desteğini aldığı için ciddi adımlar atabilmiştir.

Bireysel hak ve özgürlüklerin sağı-solu yoktur. Farklı yapıdaki, görüşteki insanların biraraya gelmesi ve bizim ülke olarak önce şu demokrasi halısını sermemiz gerekir. Ondan sonra birbirimizle kavga edelim. Bu kavga fikir kavgası olmalı. Tartışalım, birbirimizi ikna etmeye çalışalım. İkna olmazsak tekrar tekrar tartışalım. Bu tartışmanın olabileceği bir platform kurulmalıdır. Bu platformu kuracak olan da sivil toplum kuruluşlarıdır. ■

TOTALİTERİZMİN SEFALETİ

Mesut KARAVAŞAHAN

Beyan Yayınları'nın son dönemde yayınladığı bir dizi kitabın içinde Umran dergisi yazarlarından Mesut Karavaşan'ın kaleme aldığı Totaliterizmin Sefaleti'nin farklılığı hemen dikkati çekiyor.

Bu çalışma bize, sanki insanlığın 20. yüzyılda çektiği acıların, yoksullukların, sefaletin adresini tarif ediyor.

İnsanoğlunun yeryüzünde meydana getirdiği tarihin bilinen kısmına bir gözatış dahi, onun özgürlüğü yakalayabildiği, zulüm, sömürü ve çatışmadan uzak bir ortamda yaşama imkânı bulduğu dönemlerin, baskı ve despotizm altında geçen zamana oranla neredeyse bir hiç mesabesinde olduğunu görmeye yetecektir. Çağlar boyu özgürlük, siyasal felsefenin en gözde konularından birini oluşturmuş; onun uğruna verilen mücadeleler, efsanelere, destanlara, şiir ve öykülere konu olmuştur.

Binlerce yıllık bir tarihsel süreç içinde değişik isim ve ünvanlar altında hükmünü icra edegelmiş olan baskıcı ve otoriter rejimler, modern zamanlarda hayatın her alanında yaşanan köklü değişimle birlikte nitelik ve nitelik itibariyle farklı bir çehreye bürünmüştür. Bugün karşı karşıya olduğumuz fenomen, artık eski zamanların alelade diktatörlüğü veya despotizmi değil, fakat eline geçirdiği sınırsız imkanlarla toplumları topyekün transformasyon süreçlerine tabi tutmak isteyen totaliter bir rejimdir. Ve bu rejim türünün, tarihin belli bir döneminde ve belli bir coğrafyaya ait olarak kalmak yerine, zaman ve mekân içinde sürekli yenilenmek istidadında olduğu,

dün Batılı toplumları egemenliği altına alırken, bugün genellikle Üçüncü Dünya'yı ve İslâm beldelerini istilâ ettiği görülmektedir.

"Totaliterizmin Sefaleti", modern bir fenomen olarak totaliterizmi değişik açılardan, özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında tarih sahnesine çıkan kaba ve bariz biçimleri üzerinde yoğunlaşarak siyasal felsefe ve sistemini, oluşturduğu yüce lider kültürü ve hedeflediği toplum modelini, bu toplumu biçimlendirme çabası içinde başvurduğu propagandadan devlet terörüne kadar bir dizi yöntemi incelemeye çalışmış. Ardından, aynı fenomenin gizli ve rafine versiyonunu, modernizmin kendi içinde barındırdığı ve ulus-devlet sayesinde günyüzüne çıkan totaliter yönünün ve son olarak da müslümanlar eliyle oluşturulan bir toplumsal ve siyasal yapılanmanın da aynı tehlikelerle karşı karşıya olduğuna işaret eden İslâm tarihindeki kırılma ve sapmanın yaşandığı erken döneme ilişkin bazı siyasal ve toplumsal hadiseleri irdelemeye çalışmış.

Totaliter rejimlerin hayatın tüm alanlarına ilişkin topyeküncü yaklaşımları, devasa propaganda mekanizmalarını veya devlet terörünü sindirme hareketlerini tamamlayıcı bir unsur gibi kullanması, ele alınan konuların geniş bir yelpaze içinde değerlendirilmesi zorunluğunu beraberinde getirmiş olsa da ortaya çıkan çalışma, hayatımızı yönlendiren güçlerin bizi nasıl bir gelecekle karşı karşıya bıraktığını açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.

"Totaliterizmin Sefaleti" nin 20. yüzyılın bitişi günlerinde yayımlanmış olması, ilginç bir tesadüf olmuş. Bir bakıma geçmişin muhasebesini yapıp, daha güzel bir gelecek kurmak isteyenlere önemli ipuçları veren ve ibretle okunacak bir kitap olarak hazırlanmış.

Beyan Yayınları, 222 sh.

İdris
KAHRAMAN

İSLAM VE ULUS DEVLET

P.J. VATIKIOTIS

İslam ve Ulus Devlet, siyasi ve sosyal açıdan birbirinden ayrılmış bugünkü milli devletlerin durumunu teorik planda inceliyor. Yazarın ele aldığı başlıklar arasında; Din-Devlet Problemi, İslam ve Ulus Devlet, Radikal İslam'ın Kaynakları, Sekülerizm, İslam ve Milliyetçilik, İslam Toplumundaki Gayr-i Müslimler yer alıyor.

Yazar ulus dev-

let kavramının ülkesel değil bir ideolojik kavram olduğu gerçeğinden hareketle milliyetçilik problemini ele alıyor. Bu konuda ulaştığı sonucu şu cümleyle özetliyor. "Milliyetçilik İslam'ı siyasetten ayırma çabasını temsil ve onu günlük işlerin çözümünden izole ettiği için İslamiyetin en büyük düşmanıdır." O'na göre; "Ulus Devlet kavramı 1920'lerde devleti dil, soy, ortak geçmiş ve siyasi sadakat açısından tanımlamaya başladı". Böylece daha önce Kahireli, Şamlı, Bağdatlı olan bireyler bu dönemden sonra Irak'lı, Suriyeli, Mısırlı oldular.

Yazar giriş ve birinci bölümde İslam açısından din devlet ilişkilerini geniş İslam tarihi bağlamında İslami kavramlarla genel hatlarıyla özetliyor. Radikal İslami hareketin değerlendirildiği bölümde, Mısır ekseninde İslam ülkelerindeki gelişmeleri ele alıyor. Yazar burada sadece olayları aktarmakla kalmayıp, katılıp katılmadığı noktaları da belirtiyor. Müslümanlar açısından çokça ders çıkarılacağı bu kısım aynı zamanda kitabın en önemli bölümlerinden biri.

Yazar Sekülerizm sorununa ise İslam ve milliyetçiliği karşılaştırarak yaklaşıyor. Uluslararası barış ve İslami hareket bağlamında yaptığı şu tespit ise üzerinde düşünmeye değer. Hedeflenen global barış ulus devletin içişlerine karışmama prensibine bağlıysa böyle bir müdahaleye yönelik uluslararası İslami hareket hangi konumdadır. Bu durumun İslam ve ulus devlet arasındaki ilişkileri anlamada makbul bir formül olması halinde seküler siyasetlerin geleceklere pek parlak gözükmemektedir.

İslam ve Ulus Devlet konuya ilgili okuyucuların okuduklarında kolayca anlayabilecekleri bir eser.

Pınar Yayınları, 160 sh.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KÜLTÜR İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI Şubat '99 Kültür Etkinlikleri

Sergiler

28 Şubat-14 Şubat

Fotoğraflarla Karabağ Katliamı Resim Sergisi
Yer: Atatürk Kitaplığı Sanat Galerisi-Tarık Zafer Tunaya
Kültür Merkezi

16-28 Şubat

Emir Resulü Minyatür Sergisi

Yer: Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi

25 Ocak-8 Şubat

Yesevî Grubu Karma Hat, Minyatür, Tezhip Sergisi

Yer: Taksim Sanat Galerisi Büyük ve Küçük Salon

10-28 Şubat

Cemil Cem Karikatür Sergisi

Yer: Karikatür ve Mizah Müzesi

TARIK ZAFER TUNAYA KÜLTÜR MERKEZİ

(Tünel-Beyoğlu, 0-212-2931270)

8 Şubat Pazartesi, saat: 18.00

"Mikro Milliyetçilik Açısından PKK"

Dr. Emin Gürses

13 Şubat Cumartesi, saat: 15.00

"Kerkük ve Irak Türkmenleri"

Prof. Dr. Gazanfer Paşayev, Prof. Dr. Yaşar Karayev, Doç.

Dr. Mahir Nakip, Doç. Dr. Subhi Saatçi

16 Şubat Salı, saat: 19.00

"Osmanlı'nın Yetiştirdiği Mutasavvıflar"

27 Şubat Cumartesi, saat: 15.00

"Ortadoğu ve Balkanlar Denklemine Türkiye"

Emekli Büyükelçi İsmail Soysal

ATATÜRK KİTAPLIĞI

(Mete Cd. no: 45, Taksim, 0-212-2490945)

"Dokuzuncu Hâriciye Koşuşu"

I- 6 Şubat Cumartesi, saat: 18.00

II- 9 Şubat Salı, saat: 18.30

"Kuruluş"

I- 17 Şubat Çarşamba, saat: 19.00

II- 18 Şubat Perşembe, saat: 19.00

III- 20 Şubat Cumartesi, saat: 18.00

23 Şubat Salı, saat: 14.00

"Türkiye'nin Siyasi Gündemi ve Kadın"

Doç. Dr. Oya Akgönenç

27 Şubat Cumartesi, saat: 18.00

"Kitle İletişim Araçlarının Milli Kültür Üzerindeki Etkisi"
Hasan Cihat Örtter, Enginsoy Acarbaş, Tayfun Taliboğlu

SÜLEYMANİYE KÜLTÜR MERKEZİ

(Süleymaniye Külliyesi, Şifhane Cd. no: 6)

9 Şubat Salı, saat: 18.00

"Çanakkale Romanı Üzerine Söyleşi"

M. Niyazi Özdemir

18 Şubat Perşembe, saat: 18.00

"Türkiye'de Kültür Yayıncılığı"

Ali Ural, Mehmet Kılıç, Adnan Özer

27 Şubat Cumartesi, saat: 14.00

"Dış Politikanın Oluşumu ve Siyasi Partiler"

Doç. Dr. Oya Akgönenç, Engin Güner